

Supers 157, 1919.

M. Okhranik

Dom in Sweet

1918=XXXI.
LETNIK

7.-12.
STEVILKA

Vsebina št. 7.-12.

Clanki:

Golobova njiva (F. S. Finžgar)	169
Doneski k Vodnikovemu življenjepis (dr. Josip Mal)	174
Otilija (Ksaver Meško)	190
Zadnji upornik (Ivan Pregelj)	204
Notturmo (Alojzij Res)	214
Mir (Fr. Omerza)	216
Dr. Janez Ludovik Schoenleben (Viktor Steska)	235

Pesmi:

Človek (Alojzij Remec)	173
Kadar listje pada ... (Joža Lovrenčič)	199
Dante Alighieri: La Divina Commedia (prevel in razložil J. D.)	200
Jesen (Joža Lovrenčič)	215
Pri podružnici svetega Lénarta (Alojzij Remec)	234
Beg ... (France Bevk)	239
Roža Marija (France Bevk)	240
Mlade sanje (Joža Lovrenčič)	240
Sova premišljuje (Joža Lovrenčič)	240

Književnost:

Abditus: Problemi malega naroda (I. Dolenec). — Luč (Ivan Dornik). — Savremenik (Ivan Dornik). — Hrvatska Prosvjeta (Ivan Dornik). — Hrvatska Njiva (Ivan Dornik). — »Cesta« (Ivan Dornik). — František Dohnal: »Problém Krista v moderni krásné literatuře« (Ivan Dornik). — Cerkevni Glasbenik (J. Gašperšič). — Koledar Družbe sv. Mohorja v Celovcu za navadno leto 1919. (dr. J. L.). — Slovenske večernice za pouk in kratek čas (dr. J. L.)	241—246
--	---------

Drobiž:

Novejše napake slovenskega sloga (dr. A. Breznik). — Ob sklepu letnika. — Msgr. dr. Evg. Lampe (x.). — Popravek	246—248
---	---------

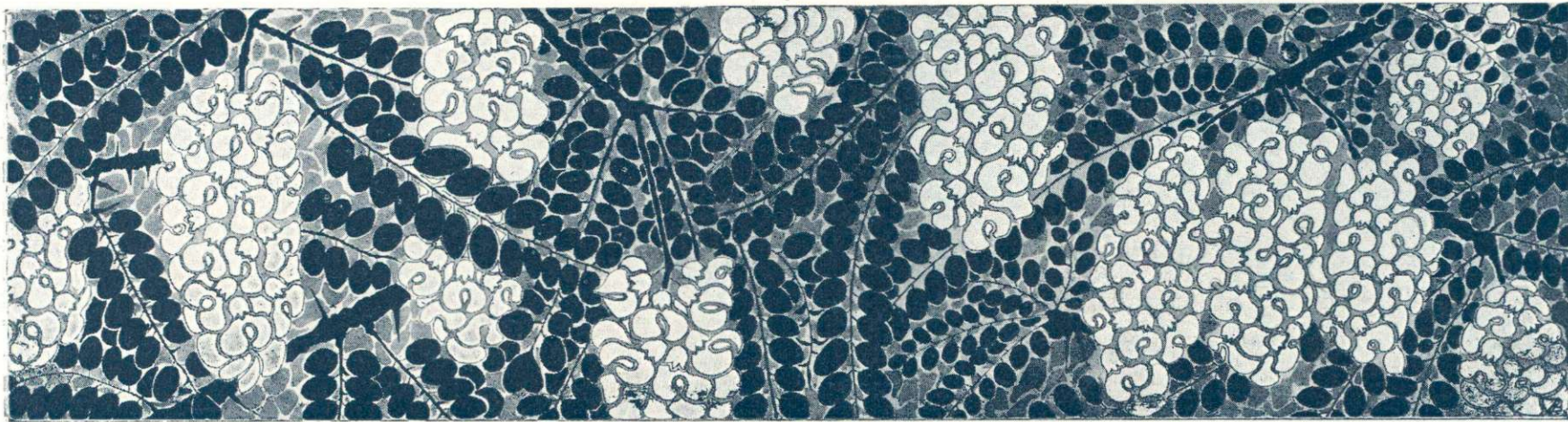
Naše slike:

Igralec na gitaro (Antoine Watteau). — Smejoči se deček (Velazquez [?]). — Portret Johna Chambers, zdravnika Henrika VIII. (Holbein Mlajši). — Marijino darovanje (Metzinger Val.) — Saloma (Luini). — Papež Julij II. (Raffael).	
---	--

DOM IN SVET izhaja vsakega prvega v mesecu (med vojsko šestkrat na leto v dvojnih zvezkih). — Naročnina K 14.—, za dijake K 10.—.

Odgovorni urednik dr. Izidor Cankar, Ljubljana, Marijanišče.

Upravništvo v Ljubljani, Katoliška tiskarna.

Golobova njiva.

F. S. Finžgar.

*Tedaj bo hudo na svetu, ko
bo stopila iz vsake bajte gospa.*

Na sv. Vida dan je prijezdilo petero vojakov v vas in vprašalo po županu. Hitro je stekla pestunja na travnik in ga poklicala od košnje. Župan je obesil koso na hrast, odpasal oselnik in nato pokazal koscem, do kam naj odkose to dopoldne. Dekletce je cepetalo z nogami in klicalo: »Brž, brž! Vojaki so hudi!« Župan si je umil roke ob potočku, jih počasi brisal ob zakrpan predpasnik, ki ga je nato zvil v klobaso in si ga pripel krog ledij. »Brž, brž!« je začela spet pestunja in ga priganjala. »Hudi so, ko Vas ni doma, in sedaj bodo še bolj.«

Župan pa ni bil mož, ki bi se bil dal spraviti s tira. Tudi za las ni raztegnil svojega umerjenega koraka. Pestunja je drobila pred njim, nazadnje je stekla in povedala doma: »Že gre.«

Pred hišo je stalo pet osedlanih konj, na pragu je nepotrpežljivo čakal župana podčastnik in nervozno tolkel s palčko ob štebale.

»Hitro, hitro!« je zavpil podčastnik na župana.

»U, kaj pa je?« se je mirno zavzel župan in ni stopil nič hitreje.

»Aló, z menoj iskat kvartirja za konje. Za dvesto konj! Najprej pri Vas. Pokažite hlev!«

Župan je odšel čez dvorišče in ni rekel ne tako in ne tako, ampak si je mislil: »Le glej, misliš, da imam samo par glav v hlevu. Boš že videl, kam bi s konji.«

»Poglejte!« je odprl hlevne duri in stopil v stran.

Vojaka sta premerila hlev gori in doli. Višji je ukazal: »Številka — župan, koliko je pri Vas šte-

vilka?« — »Sedem.« — »Številka sedem, štiri konje v hlev. — Župan, kje imate steljnik?«

Župan je odprl široko leso. Par voz stelje je bilo stlačene v kotu. Vojak je odmeril na korake: »Ena, dve, tri...«

»V steljnik osem konj!«

»Kam bomo pa s steljo?« je vprašal župan.

»Pod konje z njo! Naprej!«

Presneto težko je molčal, pa se je vendar potajil in vodil vojake k sosedu. Tam je bila doma žena, gospodar je bil v ruskem ujetništvu.

»Franca, pokaži hlev. Konje dobimo.«

Ženska, ki je mencala perilo na preddverju, se je okrenila in važno premerila prišlece od nog do glave.

»Hitro, hitro!« je priganjal vojak.

Franca je odprla vrata: »Enega že spravite noter, več pa ne.«

Župan ji je pomežiknil.

»Številka?« se je oglasil vojak.

»Dvanajst,« je povedal župan.

»Številka dvanajst — šest konj v hlev!« je zapovedujoče narekaval podčastnik vojaku, ki je hodil za njim in pisal.

Tedaj se je raztogotila Franca. »Koga? Šest konj? Ali naj teličke požnem v gmajno? Kam pa gledate?«

»Tiho! Sedaj je vojska!«

»Bolje vem kot Vi!«

»Ženska, tiho!«

»Potrpimo, Franca,« ji je žugal župan.

Franca pa se ni dala preprostiti.

»Komu bom tiho na svojem? Ali sem Vam kaj rekla čez čast? Šest konj je preveč v moj hlev, in če ste general, vseeno še enkrat rečem, da jih je preveč.«

»Sedaj je vojska! Tiho!« je zahteval vojak odločno in je zamahnil s palčko.

»Meni ni treba praviti, da je vojska; sama bolje vem kot Vi: mož na Ruskem, brat v grobu v Galiciji, konj in voz bogzna kje — in sama pri petero otrocih za gospodarja, za hlapca in še za konja povrhu. Bolje vem kot Vi, ko ste rejeni kot kak krčmar.«

Župan je mahal z roko in jo krotil ter velel vojakom, da gredo drugam.

»Kje je šupa?« je vprašal vojak.

Pogledali so vanjo.

»Prenizka!«

»Čigav je ta vezani kozolec?«

»Moj,« je odgovorila Franca.

»Osem konj!« je narekoval vojak. »In ti vozovi — ven, koši — ven, brana in plug — ven — vse ven še danes!«

Franca je topotnila z ного ob tla, vprla roke v boke in začela:

»Nikoli ven — — —«

Župan je zamahnil z roko proti njej in naglo odvedel vojaka dalje ter ga pogovarjal, ker se je bal za Franco, da ne bi rekla komu kaj čez čast: »Nič ne zamerite, ženske ne razumejo. — Ta hiša je bajta, nima nič prostora, ta kajžar — no, pod lopo morda za dva konja.«

Podčastnik je oddaleč pogledal in narekaval: »Dva konja.«

In šlo je od hleva do hleva, od kozolca do kozolca — skozi vso vas, ki se je vsa zmedla in razburila. Sosedje so stale v gručinah in govorile in govorile bogve kaj, otroci so se zbrali in v procesiji zdaleč hodili za vojaki, drugi so se razbežali po polju in so klicali domov še tisto malo gospodarjev, kar jih ni vojska pobrala. Ko so končno dobili še stanovanja za častnike, je iskal vojak še prostora za vozove.

»Najmanj škode bi bilo,« je modroval župan, »če zategnejo vozove po vasi, po dvoriščih.«

»Brr!« je odmahnil vojak s palčko in zarožljajal s sabljo.

Naglo je šel po cesti od ledine do ledine, od vrta do vrta.

»Tukaj,« se je nenadoma ustavil.

Tamkaj je bil tik ceste najlepši Golobov travnik. Seno so imeli na zgrabkih.

»Škoda ga je,« je omenil župan.

»Za domovino ni nič škoda. Kje je gospodar?«

»Tamle pri grabljicah.«

»Pokličite ga!«

»Golob!« je zavpil župan in ga vabil z roko. Golob je zasadil vile v tla, si otrl pot z rdečo ruto in počasi korakal proti cesti.

»Hitro, hitro!« je veleval vojak.

»Je star in truden! Mi delamo od zore do teme in še v temo sedaj ob košnji. Ne moremo tako naglo,« ga je župan opravičeval.

»Ne moremo? Pri vas pač res še ne veste, kaj je vojska!«

»Pcd vojaško komando sva bila z Golobom, ko Vas še na svetu ni bilo. In ko boste Vi na svetu toliko prevlekli in pretegnili, se Vam bo tudi hentano malo ljubilo skakati.«

Vojak je molčal in krenil Golobu naproti.

»Oče, naglo umaknite to seno s travnika. Danes proti večeru zapeljemo semkaj sto voz. Tu bo park našega štafelna.«

»Kaj?« je vprašal zategnjeno Golob in kri mu je šinila v lice.

»Kaj, kaj, kaj! Seno spravite, če hočete, sicer ga bomo mi. Še danes. Župan, Vi ste odgovorni, da bo vse pripravljeno, ko pridemo. Do noči bomo tukaj.«

Vojak se je zasukal, na cesti zajezdil konja in odpeketal s spremstvom, zavil v prah, ki se je dvignil izpod konjskih kopit.

Župan in Golob sta gledala za njimi.

»Vidiš, Golob, sedaj bomo pa občutili vojsko.«

Golob ga je gledal z razprtimi očmi, po suhem licu so mu drgetale mišice. Počasi, kot bi se bil prebudil, je jecljaje začel:

»Od hudirja, zdaj res ne vem, ali sem jaz no-rec, ali ... ali ...«

Župan je skomizgnil z ramami: »Le vse dajmo, samo da nas Laha cbvarujejo.«

Golob ga je gledal, ustnice so se mu tresle, kot bi lovil sapo, da izbruhne iz njega.

»Seno umakni v kozolec in potrpi,« mu je še rekel župan in šel nazaj na vas.

Golob je gledal za njim in ko je bil že daleč, je zavpil: »Ti, hoj!«

Župan se pa niti ozrl ni. Z roko mu je odmahal in zavil za ogel hiše.

Pozno popoldne je bilo, ko se je začulo drdranje voz po cesti. Otroci so drli iz vasi, gospodinje so obstale na pragu, dekleta so se zbrale v gruče, gospodarji so gledali oddaleč izpred hlevov. Golob je nakladal zadnji voz napol suhega sena. Klobuk mu je stal postrani in nihče ni govoril, ko so ga videli vsega mrkega in jeznega.

Drdranje se je bližalo, večerni vetrič je razpihaval prah po cesti, ki se je dvigal ob dolgi vrsti voz. Pred njimi so jezdili konjiki, gledali po otrocih, po ženah in dekletih. Nekdo je ogovoril gručo deklet, jim pomežiknil ter pokazal bele zobe izpod zasukanih brkov. Dekleta ga niso razumele, kljub temu so se zasmejale in se stisnile tesneje v gručo. Ko so prišli skozi vas, je zasuknil prvi jezdec konja na Golobov travnik in ga izpodbodel v skok. Golobu so zastale vile v rokah, klobuk se mu je sam od sebe še bolj povetil na oči in srce ga je zbolelo, kot bi konjsko kopito udarjalo po njem, ko je rezalo mehko ruševino na travniku. Za jezdecem se je vsul na travnik v diru — voz za vozom — ves tren. Črne rane so se prikazovale na gladko odkošeni ledini, prst je letela konjem izpod kopit, jama pri jami, kot črne bule na lepem telesu, je rastla na travniku, brazgotina ob brazgotini je zevala na vsej gladini, in ko je zavozil zadnji na travnik, je ni bilo zdrave zemlje, da bi človek legel nanjo. Golob, tisti Golob, ki je oddaleč mahal s klobukom in sikal ššš-ššš — če je zašla kokoš na travnik, Golob, ki je kazal pesti, če je paglavec sunil soseda šolarčka s ceste v travo — ta Golob je bil priča tega razdejanja, teh groznic na travniku, ki je bil biser njegovega grunta, njegov ponos in njegova ljubezen. Nič ni rekel, nobene besedice. Vile so mu padle iz rok, okrenil se je proč in komaj slišno ukazal: »Naložite, jaz ne morem.«

Stari, šepavi hlapec je pa zavpil jezno za njim: »Kaj bi nakladali, ko ne moremo izpeljati. Ali ne vidite, da je pot zaprta?«

Golob se je ustavil in premotril vrste voz, ki so stali kot vojaki v vrsti in zapirali vsak odhod s travnika. »Hudi časi so prišli; svojega sena s svojega travnika ne morem izpeljati.« Vsi delavci so gledali na gospodarja in čakali oprti na grablje in vile. Tedaj prijezdi k vozu vojak:

»Gazda, prodajte seno!«

»Ne prodam,« je odvrnil zadirčno Golob s sklanim glasom.

»Morate!« je velel vojak.

Golob ga je pogledal izpod čela. Odkar je bil gospodar, mu še nikoli ni nihče rekel: moraš. In če mu je kdaj kdo le namignil, je naredil vselej narobe.

»Petnajst kron za seno,« je ponujal vojak.

Golob je še enkrat srepo pogledal, nato strogo velel: »Prevrnite voz!«

Družina se ni ganila.

»Prevrnite!« je ponovil Golob in skočil k vozu. Skrivil je upognjeni hrbet, ga uprl pod

lestvo, družina je nemo poprijela, voz se je zagugal in treščil ob tla s tako silo, da se je prevrnil narobe in pomolil kolesa kvišku.

»Primi!« je velel spet Golob, zagrabil za kolo, mišice so se mu napele in s treskom je stal prazni voz na travniku.

»Potegnite ga čez jarek, praznega že zvlečete, in domov z njim! Kar čez Brgantov travnik! Škodo mu plačam.«

Dekla je prišla za oje, hlapec je gnal izpreženega konja, drugi so potisnili in dvignili voz čez jarek suhega potoka. Golob je pa šel ves sključen pred njimi in se ni več ozrl na trenski park.

V tem je završalo po vasi. Kriki in brlizgi podčastnikov, ki so kvartirali konje, so doneli od vseh koncev in krajev. V vsakem hlevu je nastala zmešnjava. Prepenjali in stiskali so nagosto govéd po hlevih, ki je vznemirjena suvala krog sebe. Telički so vsi splašeni gledali konje in vojake ter mukali. Kunci, ki so se mirno gostili z zjedmi in bili navajeni tenkih glaskov domačih otrok: mandi — mandi, so kot podivjani švigali po hlevu in iskali lukenj in skrivališč. Trenarji so nastopili kot gospodarji, gospodinje pa, po odhodu mož vajene poveljevati, so se togotile in prepirale z njimi. Ali vsa njih gospodarska jeza se je razbila ob čudovitem miru trenarjev, ki so bili takih reči vajeni bolj kot komisa. Kar je kdo rabil za posteljo, za pregrajo med konji, to je vzel: deske, žrdi, plohe, otepe slame, kole, žage, kladiva, klešče. Ženske so gospodarsko hodile po dvorišču, se jezile nad šandorjem, pa je medtem že Lajoš žagal deske, Mihajlo vlekel otepe s poda, mladi Slovak je pa nagajal dekli in ji hotel potrgati nageljne.

»Kriste, pomagaj!« so jadikovale zvečer na koritu ženske.

»Pri nas je vse narobe.«

»Jaz sem imela deske, da bi popravila kozolec, pa kar vse so šle.«

»Meni so jih od svinjaka potrgali.«

»To je vojska!«

»Jaz pa tako pravim, sosede,« se je oglasila Boštjanka: »Kar hoče, naj se zgodi, da le Laha ne bo sem. Naš fant je pisal iz Galicije, da so celó slamnate strehe razdrli in konjem krmili in stlali, ko niso imeli s čim drugim.«

Sosede so obmolknile. Boštjanka je bila veljavna in ugledna žena.

Tedaj se zasliši: »Buum-bum,« v smeri proti Sv. Luciji.

»Streljajo! Kanoni!«

Vse posluhnejo. In zopet: »Buum-bum-bum.«

»Jejhata, čisto blizu so že.«

»Veter vleče od tamkaj.«

»Veter? Kje ga je pa kaj?«

Ženske so se ozrle na dimnike, da bi videle, odkod vleče.

»Sveta bo konec,« je rekla Klandra.

»Saj ga mora biti, če je kaj Boga. Poglej!«

Petrinka je sunila Klandro s komolcem tako očitno, da so se vse ozrle na Loputnikovo bajto. Na pragu je stala Hana.

»Če to ni od sile, da taka-le dekle, tako močna, taka cehta, postopa ob košnji.«

»In kako je nacendrana! Nogavičice, šolničke in predpasnik z lacom, pa razoglava in bluzo na gosli, da razkazuje, kar vsaka poštena ženska skriva. Še bo vojska, še.«

»In potem ti hodi k županu: 'Mokce, mokce, gospod župan!' Da sem jaz župan, bi dala takim-le mokce!«

»Prav imaš,« je pritrdjevala Petrinka, koščena ženska in od solnca opaljena kot stara opeka.

»Vidve imata prav, Hana pa tudi. Kaj bi se ubijal, kot kmet od zore do noči, ko ima pa mlin pod kapom. Viž jo!«

Tako je rekla Trnuljca in pomežiknila proti bajti.

Dva mlada trenarja sta se prismukala okrog ogla in se ustavila pri Hani. Eden je jedel štruco komisa. Odrezal je precej velik kos in ga ponudil Hani.

Klandra je zadela škač.

»Pojdimo no! Še gledati se mi zdi greh tako-le nastavljanje v teh groznih časih.«

Ženske so se razkropile. Od Razdevška je zadonel avtomat in s hreščečim glasom po dolgem molku spet igral divje arije. Vojaka sta vodila Hanko proti gostilni.

Štirje tedni so pretekli.

Trenski vozovi so odhajali in prihajali, včasih vsi, včasih samo nekateri, včasih so stali dolge dneve brez dela na travniku. Golobova lepa ledina je bila poteptana in pomandrana, da je ležala lepa senožet kot velika, rjava rana sredi polja. Trenarji so utrli čez vrtove čisto nove steze, kakor jih ni bilo še nikoli. Prvi korak v zeleno travo je zaskelal gospodarja, je zapekel gospodinjo. Tekom časa pa je otopela vsaka bolečina. Celo otroci so se naveličali in se lotili svojih starih iger. Z laške fronte so doneli topi, pa se ni zdelo več vredno plevici na polju, da bi za hip dvignila glavo in posluhnila.

Kljub temu je bila čudna, topa tihota v vasi taka, da bi bil najraje oni, ki je najbolj molčal, kričal na glas.

Mlada gospodinja Franca Trnuljčka je imela pet malih otrok, moža v vojski, za pomoč eno samo deklo, pa veliko kmetijo. Trenarji so polegali krog hiše, a ni ga bilo, ki bi bil prijel na večer koso in odrezal par košev trave za živino.

Župan je imel dva grunta, edinega sina na fronti, brez hlapca je bil, pa se ni genil nihče, ko je zdeval snopje v kozolec, da bi prijel za podajalnik in mu pomagal.

Pri Hvastaču pa je bilo rok za delo kot toporišč, a so vendar trenarji spremljali njo, če je šla kositi, vozili samotež voziček namesto hčere Lize, ki je hodila ob boke uprta za njimi in nosila na roki uro po vojaško.

In pri Loputniku: najmanjše preglavice niso imeli s konji, pa so jim navozili gnoja na edino njivico za tri leta naprej in ni bilo skoro večera, da ne bi dišalo po cvrtju krog hiše, dasi so imeli samo dve kokoši in nič prašiča.

»Hudič nas bo prevejal kot pšenico,« je rekel Klander županu neke nedelje. »Pri Loputniku cvro, pri nas pa nobena kokoš več ne znese.«

»Tiho bodi,« ga je miril župan. »Le časa počakajmo. Ko se veja in rešeta, pridejo pleve same-posebi na vrh.«

In prišle so.

Zgodilo se je namreč, da so odpustili najstarejše črnovojnike, ki so bili morali pred Sv. Telesom od nabora takoj v vojake. Tudi Hvastač je bil med njimi. Ponoči je prišel. Samoodsebe se mu je smejalo, ko se je bližal domu. Ni mogel mimo njive, da ne bi ob svitu jasnine stopil do nje in pogledal, koliko je porastla, odkar ga ni bilo. In ko je zagledal hišo, so se svetila okna v luči. »Bogve, čemu svetijo? Morda je kdo bolan? Morda name mislijo in se pogovarjajo.«

Tiho je stopil do hiše, se popel na prste in pri majhni špranji pod zaveso pogledal v hišo. Žena in hči sta sedeli pri mizi, ob njih dva trenarja. Na mizi je bila potica in načeta gnjat, v steklenici rum. Tiho so govorili, skoro šepetaje in venomer so se smejali. Hvastač je zdrsnil na tla in sedel na nahrbtnik. Po njem je zavrelo. Pest je stiskal in grabil krog sebe, kot bi nečesa iskal. Ko se je nekoliko umiril, je vstal in potrkal na vrata. V hiši je ugasnila luč. Potrkal je močnejše. Nič se ni ganilo. Še enkrat in silno.

Tedaj se je oglasila dekla v veži: »Kdo je?«

»Dekla,« jo je spoznal gospodar. »Torej z izbe je morala, iz postelje, ko domači ne slišijo.«

»Tončka, le odpri,« je izpregovoril.

Dekla ga je spoznala in vsa vesela odprla.

»Kako trdo spite,« se je hlinil Hvastač, velel dekli, naj napravi luč, sam je pa stopil pred vrata. Nato je prijel za kljuko in posvetil v sobo. Na klopi sta smrčala dva vojaka, iz kamre se je oglašila ona:

»Oh, oh, ali si ti! Bog te sprejmi.«

Mož je postavil luč na mizo.

»Dobro se vam godi!«

Poleg potice je stal zabojček, nanj naslovljen, s priprtim pokrovom. Hvastač je pogledal vanj. Kos črnega kruha je bilo v njem in dve plesnivi klobasi...

Drugo jutro so stikale ženske glave in si šepetale, kako je zalotil Hvastač ženo in hčer in da jih je s krepelcem pognal v hrib in se zaklenil v hišo. Tega pa niso povedale, kako bridko se je mož razjokal, ko je slonel do jutra sam ob mizi.

Ta dogodek je prebil topo tihoto v vasi. Zašumelo in završalo je vsekrižem. Pričelo se je opravljanje in natolcevanje, očitki in zbadanje. Ljudje so si grozili s tožbami, z očitno sramoto so se bahali.

Župnik je obupaval, župan pa je ostal miren, kot je bil:

»Kaj bi se čudili! Pleve so stopile k vrhu. Nobeno žito ni brez njih. Prej se ne vidijo, vevnica jih pokaže.«

Nekaj dni po tem splošnem viharju je prišlo ponoči povelje: Kolona naprej!

Kot so prišli nenadoma, so nenadoma izginili. Po vasi je zavladal mir kot bi bila sama sveta nedelja. Edino črni madež — pomandrani Golobov travnik — je odseval tako žalostno sredi ravnega polja, in njegova črna senca je segala do hiš, grenkega spoznanja polnih.

Človek.

(Na neporušenem stebru razstreljenega mostu južno od Gorice je stalo okostje vojaka z razprostrtimi rokami in v krepki stoji borilca dolgo kljubovalo burji in dežju.)

Zadnje, kar vézalo z vami me je: grom in dim,
vzbočil, razpočil se mnogoloki je most,
vrgel se v zrak, zgrudil se. Jaz še stojim
v sredi na stebru. Nisem več suženj — sem prost.

Črni so ptiči mi izključevali oči,
dež mi je, veter zglodal s telesa meso,
solnce mi je posesalo mozg iz kosti —
daleč sem, komaj doseže me vaše oko.

Tukaj je mir. Vóde pod mano šume,
dan in noč vetrovi krog mene pojo,
solnce, oblaki, mrakovi, noč in zvezdé
z mano v brezkončnost, v brezčasnost nad svetom rastó.

Jaz vojskujočih se narodov nisem več sin,
jaz za nikogar nisem krvi prelil,
jaz sem Človek. Ocean bolečin
vrgel me v svet je, ki me je bil zatajil.

— K meni, k meni! — kličejo moje roke,
moje roké, razpete na vzhod, na zapad.
Čutim: v viharju novih dni šume
prapori k meni prodirajočih armad.

Alojzij Remec.

Doneski k Vodnikovemu življenjepisu.

Za stoletnico pesnikove smrti († 8. januarja 1819) napisal dr. Josip Mal.

Bilo je že pred par leti, ko sem naletel v kranjskem deželnem arhivu na lastnoročno pisano Vodnikovo vlogo, da se mu za predelavo njegove zgodovine dovoli vpogled v repertorije in akte deželnih stanov. To me je napotilo, da sem začel zadevo sistematičnejše preiskavati ne-le v navedenem, marveč po vseh javnih ljubljanskih arhivih, kjer sem upal, da mi bo mogoče zaslediti kaj več podatkov in podrobnosti iz življenja prvega našega pesnika.

Ni me varalo moje pričakovanje! Razen arhiva c. kr. finančne prokurature, kjer je v repertorijih zabeležena cela vrsta aktov iz časa Vodnikovega javnega službovanja, a so bili ti spisi pozneje brez izjeme vsi škartirani, sem našel povsod drugod, kjer sem v tej zadevi potrkal, razmeroma bogato gradivo, ki ga s tem podajam slovenski javnosti ob času, ko obhajamo stoletnico smrti pevca naše resnične Ilirije oživljene.

Ni bil moj namen, podati zaokrožen, celoten Vodnikov životopis, to bodi naloga našim slovstvenim zgodovinarjem, katerim sem hotel le olajšati delo in jim pripraviti gradiva in virov iz krajev, kamor le redkokdaj zaide noga naših slovničarjev. Upam, da bo na podlagi te objave mogoče popraviti marsikako netočnost in si razjasniti mnogotero doslej temno točko iz Vodnikovega življenja, v katerega bomo mogli vplesti še nekaj novih, dozdej nepoznatih momentov.

Ko objavljam v naslednjem načrpani material, naj še pripomnim, da sem se držal pri tem večinoma kronološkega reda ter se oziral na že dosedaj znane dogodke in podatke le v toliko, kolikor je bilo za razumevanje podanega gradiva potrebno. V svrhu morebitne kontrole, ali če bi se morda hotel kdo o kaki zadevi iz vira samega poučiti, sem pristavil povsod tudi točno navedbo glede provenience zbranih arhivalnih doneskov.

Ko je Vodnik zapustil samostansko zidovje in se pridružil delovanju svetne duhovščine, je moral dokazati predvsem tudi svojo vsposobljenost za šolskega kateheta in se podvreči predpisanemu konkurzu, ker je bilo to po obstoječih določilih potrebno za dosego kakršnegakoli si bodi beneficija. Zato vidimo, da potrjuje dne 27. junija 1788, l. ravnatelj ljubljanske normalne glavne šole Anton Mulič, da je obiskoval Valentin Vodnik pri-

vatno na njegovi šoli katehetsko-pedagoška predavanja, in da je pri zadevni skušnji dokazal, da je zaslužil glede načina primerne kateheze prvi red.

V istem času (7. junija 1788) je graški gubernij glede na poročilo ljubljanske kresije nastavil Vodnika kot kateheta na blejski šoli z zatrdilom, da se bodo po njegovi vporabnosti ob dani priliki nanj ozirali.

To je bilo neposredno predno je šel Vodnik za kaplana v Ribnico, kjer ga novomeški okrožni urad (2. maja 1792) zadnji čas njegovega tamkajšnjega službovanja »z ozirom na izredno vestnost ter znano spretnost« na njegovo prošnjo z dne 24. aprila 1792 potrjuje kot kateheta na ribniški trivialki, dokler bo tam v dušnopastirski službi, za kar ga je imenoval že tamošnji dekan dne 15. decembra 1791.

Med tem časom je bila razpisana ena izmed petero novih župnij, ki so se v zmislu odredb in navodil cesarja Jožefa II. ustanovile tudi na tleh blejskega gospostva (Koroška in Bohinjska Bela, Bohinjska Bistrica, Ribno, Gorjuše). 4. avgusta 1792 prosi Vodnik iz Ribnice za gorjuško kuracijo, katere patron cum pleno jure je bil briksenški škof kot imejitelj blejskega gospostva (glasom gubernijskega odloka 24. aprila 1788). Knezoškofijski ordinariat ljubljanski predlaga nato 14. avgusta 1792 kot edinega kompetenta Valentina Vodnika, »der alle hiezu erforderlichen Eigenschaften besizet, und noch dazu in Rücksicht seiner, durch die im May Monate des vorigen Jahres überstandene Konkurs-Prüfung, wo er die erste Klasse mit Vorzug erhalten hat, durch sein durchgehends untadelhaftes Betragen alle Empfehlung des Ordinariats verdient.«

Rešitev Vodnikove prošnje pa ni datirana s 4. oktobrom, kot je Levec¹ okrajšavo napačno čital, marveč s 4. decembrom 1792: okrajšava X ber ne znači števila meseca, marveč je običajna »govoreča« okrajšava, X = decem.

Stvar je tudi sicer utemeljena: kajti še 23. novembra 1792 se pritožujejo Zg. Podjeljani, da nočejo biti vfarani novi župniji na Koprivniku »worauf noch kein Geistlicher ausgesetzt ist«, katera trdi-

¹ Fr. Levec, Listine in pisma iz Vodnikovega življenja. Ljubljanski Zvon IX (1889), str. 396. — Odtod je povzel napačni datum tudi Vidic, Valentin Vodnik, der erste slovenische Dichter (Archiv f. slav. Phil., XXIII, 1901, str. 392).

tev bi pa bila neresnična, ako bi bil Vodnik res že oktobra imenovan.

Vaščani iz Zg. Podjelj so se namreč na vse pretege branili, da bi jih priklopili novoustanovljeni fari in niso hoteli k stavbi nove cerkve in župnišča prispevati niti s stavbnim gradivom, niti z roboto ali denarjem, radi česar so Koprivničani zaplenili nekaterim posestnikom vsakemu po eno kravo, kar pa so kmalu zopet vrnil. Vršile so se komisije in ob tej priliki je župnik iz Boh. Srednje vasi sam izjavil, da je zanje ugodnejša in bližja koprivniška (gorjuška) fara. Pri nekem takem obhodu (12. julija 1793) je bil tudi Vodnik navzoč. Zdi se, da je Podjelčane krepil v njih trdovratni vztrajnosti srednjevaški kaplan, tako da so faktično do danes ostali pri svoji stari fari.

Nekako obenem s svojo prošnjo je pisal Vodnik 9. avgusta 1792 iz Ribnice blejskemu oskrbniku Ignaciju Novaku, s katerim je bil še izza svojega blejskega službovanja dobro znan. Morda ga je administrator sam animiral, da je prosil za razpisano župnijo. Vsekakor pa bi iz načina, kako se to pismo začinja, mogel upravičeno sklepati, da se je med obema razgovor o tej zadevi že preje pletel in ne šele pričel: »Mein Entschluß hat seine Richtigkeit; ich reiche meine Bittschrift für Gorjushe ein. Dabei habe ich die Ehre Sie zu bitten, daß das Geschäft nach Möglichkeit beschleuniget werde, damit ich noch bei besserer Witterung den Ort selbst besichtigen könne, um sodann meine Beowachtung machen zu können, mit was ich mich versehen und einrichten müsse.«

Vodnik prosi dalje oskrbnika, da bi mu še za tisto zimo preskrbel krme za enega konja in eno kravo ter za stavbo hleva, ali pa, da bo mogel živino čez zimo saj pri kakem sosedu spraviti. Želel je tudi, da bi mu oskrbel nekaj stolov in par miz vsaj iz mehkega lesa ter posteljnjak: »Ich werde meinerseits mich allzeit befleißigen, mich als Ihren besten Nachbarn und Vasallen zu betragen. ...Ich würde zwar an alle übrigen in Ihrem Hause meine Empfehlung machen, es ist aber vielleicht besser, daß dermal noch nicht bekannt sei, daß ich an Sie etwas geschrieben habe.«¹

Kedaj je došel Vodnik na Gorjuše, se ne dá dognati, gotovo pa ne mnogo pred završetkom stavbnih del: šele od 24. svečana 1793 dalje se je mogla vršiti služba božja. Če se ni Vodnik že preje na Bledu seznanil z baronom Cojzom, je imel pri-

¹ Vodnikova prošnja s prilogami A, B, C v prepisu, ordinariatska prezentacija ter pismo oskrbniku Novaku v originalu se nahajajo v kranjskem deželni arhivu, odd. Bled, eccl. I.

liko, dà, skoro dolžnost, stopiti ž njim v stik sedaj na Koprivniku: saj je plemeniti mož vse za stavbo potrebno železo podaril njegovim novim faranom iz svojih bistrških in bohinjskih plavžev, kjer so bili mnogi od njih tudi zaposleni.¹

V zadnjem času se je mnogo preresetavalo vprašanje Vodnikovega razmerja do frančiškanskega reda, zlasti po njegovem prestopu med svetno duhovščino. Dr. p. Hugon Bren² navaja cesarsko odredbo z dne 25. marca 1802, ki prepoveduje, da bi se še nadalje redovni duhovščini podeljevali cerkveni beneficiji; oni pa, ki živijo že izven svojih samostanov, se morajo izjaviti, ali se še mislijo kdaj vrniti v samostan ali ne, da bodo škofje vedeli, kateri ostanejo v dušnem pastirstvu, in da se bo znalo, katerim še pristoji pravica dedovanja in testiranja. Vodniku je 9. junija 1802 ordinariat sporočil, da se mora tekom enega meseca v tej zadevi izjaviti in odločiti.³

Kakor sedaj razvidim iz aktov, z izvršitvijo in ureditvijo te zadeve niso bogve kako hiteli. Nadškof Mihael (Brigido) se sklicuje v svojem poročilu dne 18. oktobra 1804 na odlok deželne glavarstva z dne 2. novembra 1803, ki naroča ordinarijem, da naj onim redovnikom, ki se nočejo več vrniti v svoj samostan, ali sami ali pa pri papežu izposlujejo sekularizacijsko dispenciacijo. Nadškof je nato prosil za 24 frančiškanov in kapucinov (od teh je bilo 16 frančiškanov), ki so se odpovedali samostanskemu življenju in se izjavili za trajno dušnopastirsko službo, nakar je prejel od papeža sekularizacijsko dispenciacijo 4. oktobra 1804. Zaprošeni placetum regium za te papeževe sekularizacijske breve je došel 12. novembra 1804; med drugimi se navaja Valentin Vodnik, »profesor poetike v Ljubljani«.⁴

Škoda, da v arhivu nisem mogel nikjer zaslediti niti besedila teh brev, niti zadevne Vodnikove prošnje. Repertorij deželnovladnega arhiva za leto 1803. ima sicer zabeleženo Vodnikovo prošnjo »za izposlovanje sekularizacijske dispenciacije«, toda na mestu, kjer bi moral biti akt shranjen (fasc. 74,

¹ V že omenjenem sporu radi vfaranja trdijo Podjelčani izrečno, da zamorejo na svojih »ubožnih posestvih, na katerih zaslužimo komaj za davek, živeti le od milosti gospoda barona Zoisa, ki nam daje zaslužka«. (Kranjski dež. arhiv, odd. Bled, eccl. I.)

² Valentin Vodnik kot frančiškan. Čas, XI (1917), stran 31 sl., 213 sl.

³ Gl. M. Pleteršnik: Vodnik, učitelj ljubljanske gimnazije (Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums zu Laibach, 1875, p. 26.)

⁴ Arhiv c. kr. deželne vlade kranjske, fasc. 74, No. 8819 (ex 1804).

št. 950 de 1803), ga ni. Bil je pozneje (menda v juliju 1867), kot skoro vsi prejšnji Vodnikovi akti do l. 1804., škartiran.

Bren¹ se ni mogel z gotovostjo odločiti, da li je bil Vodnik samo sekulariziran (da je smel samo živeti izven samostana, a so ga z redom vezale še vse obljube), ali pa da je bil tudi delno dispenziran svojih redovnih obljub. Zgornja odkritja, zlasti pa še dolgotrajna zapuščinska razprava po Vodniku, o kateri mi bo prilika še obširneje razpravljati, pa dokazujejo, da je imel Vodnik popolno svobodo poljubno razpolagati s svojim premoženjem, katerega so dedovali, ker je umrl brez pravo-veljavne oporoke, deloma njegovi sorodniki, deloma pa ubožci in cerkev na Koprivniku, ker je bila tam zadnja njegova stalna dušnopastirska služba. Tako se je namreč razdelilo po takrat veljavnih zakonih premoženje vsakega ab intestato umrlega duhovnika. In Vodnika moramo prištevati izza l. 1804. k svetni duhovščini; bil je, četudi le delno, od redovnih obljub dispenziran, ker bi v nasprotnem slučaju dedoval njegovo premoženje frančiškanski red.²

Ako bi Vodniku ne bilo dovoljeno prosto razpolagati s svojimi materialnimi sredstvi, bi se gotovo ne bil toliko trudil za kakšen bori stranski zaslužek. Iz repertorijev³ deželnovladnega arhiva posnamem, da je nekako v drugi polovici leta 1804. prosil za draginjski prispevek 100 gl. Ko je po Thanhäuserjevi smrti prosil l. 1806. (glasom beležke v repertoriju omenjenega arhiva) za izpraznjeno mesto gimnazijskega prefekta, se je naslednjega leta potegnil tudi za nakazilo substitucijske plače kot prefekt.

Po smrti Blaža Kumerdeja, ki je od l. 1785. pa do svoje smrti l. 1805. prestavljal patente, cirkularje, kurende in podobne uradne odredbe v slovenščino ter dobival za to letno nagrado (za leto 1805. n. pr. 108 gl), je prevzel ta posel naš Vodnik, ki se je l. 1806., 1807. in 1808. oglasil tudi za tozadevno remuneracijo.

O tej slednji prošnji se je med akti ohranila še izjava združenega c. kr. kranjsko-goriškega državnega knjigovodstva z dne 27. decembra 1808, kjer stoji, da naj se dovoli Vodniku za njegove prestave zadnjega poldruga leta skupaj 300 gl iz sledečih razlogov: »prestava obstoji iz 33, pravzaprav 30

¹ O. c., str. 218.

² Pleteršnik, l. c., nam pove, da je bilo Vodniku dovoljeno, da sme ostati med sekularnimi duhovniki, oblačiti se kakor oni itd., da pa mora tista bistvena redovna pravila, katera ne motijo stanovskih dolžnosti, izpolnjevati.

³ Akti so bili najbrže pozneje škartirani ali pa so založeni.

pol. Pri tem se ne sme prezreti trud in napor, ker je med drugim več kurend, ki so po svoji vsebini nove, kot vojni členi, patent o blagovnem kolku, deželna bramba itd., upravičeno se sme 1 pola pri tako malo obdelanem jeziku, kot je kranjski, računati z 10 gl. Remuneracija naj se izplača iz kame-ralnega fonda, »ker je stvar države, da se izdajo kurende v prebivalstvu razumljivem jeziku, zlasti ker je kranjski jezik na deželi še vedno edini vladajoči jezik in se ni odstranil (abgestellet) ali omejil«. Knjigovodstvo predlaga tudi hkrati, da naj se nastavi translatorja s stalno letno nagrado 150 gl, ker uči izkušnja, da je znašala doslej re-muneracija letno okrog 200 gl.

Vodnik, o tej zadevi vprašan, odgovarja 10. januarja 1809, da bi mu bilo pač ljubše, če bi mu za običajne prestave izplačevali sistemizirano nagrado. Želel pa je 200 gl, češ, da so tudi plače uradništvu zvišali, in da je pripravljen ob ustavitvi draginjskih doklad se zadovoljiti tudi z nižjo nagrado.

Na Dunaju pa so obrnili in dovolili vsakokrat-nemu »kranjskemu translatorju« pri kranjski de-želni vladi letno 100 gl, katera vsota se naj izplača »učitelju zgodovine in poetike Valentinu Vodniku, dokler bo svoj prestavljalški posel zadovoljivo opravljal«. Za čas od 1. novembra 1807 pa do 30. aprila 1809 je dobil Vodnik izplačane nagrade skupno 150 gl.¹

Ker že ravno govorim o nagradah, naj ne pozabim omeniti, da navaja repertorij deželno-vladnega arhiva za l. 1807. Vodnikovo prošnjo za remuneracijo »rückichtlich der bewirkten Ueber-setzung des kleinen Kathechismus in die Kraine-rische Sprache«. Kateri katekizem je s tem mi-šljen, tega ne morem konstatirati, ker zadevnih aktov v fasciklu ni najti. Mogoče bo to »Mali ka-tekizem s prashanjami inu odgovormi sa nar majn-shi otroke v zessarskih dishelah« (V Ljubljani pri J. Rezerju, 1805), ki ga omenja Ant. Kržič v svoji zgodovinsko-slovstveni razpravi o verouku.² Simo-ničeva bibliografija ne navaja nobenega katekizma niti za l. 1805., niti za l. 1807., tudi ni bilo doslej znano, da je Vodnik izdal že pod avstrijsko vlado kak katekizem. — Isti repertorij (za l. 1807.) nam tudi sporoča, da je bil Vodnik nastavljen kot su-plant katehetike na gimnaziji.³

¹ Deželnovladni arhiv, fasc. 6, št. 338, 3509 in 4289 ex 1809. — Koncipist Jakob Zaccario je prejel za svoje itali-janske prestave 36 gl.

² Pedagogiški Letopis Slov. Šolske Matice 1904 (tudi v posebnem odtisu, str. 12).

³ Prim. tudi Pleteršnik, Vodnik, učitelj ljubljanske gim-nazije (Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums zu Laibach, 1875, str. 27).

V ravno tistem arhivu tudi ni več ohranjenih aktov Vodnikove izjave iz l. 1806., da je pripravljen prevzeti izdelavo učne knjige kranjske zgodovine. Pač pa je ohranjena Vodnikova vloga, s katero predlaga 28. oktobra 1807 prvi osnutek svoje kranjske zgodovine,¹ ki ga je gimnazijsko ravnateljstvo odposlalo naprej, nakar so na Dunaju (dne 10. decembra 1807) odgovorili, »daß man dieses Werk zwar ganz zweckmäßig gefunden habe, jedoch da eine besondere Geschichte für Görz und Triest zu unwichtig und arm ausfallen würde...² Man versieht sich daher zu dem Dienstfeier des Professor Vodnik, daß derselbe diese Umarbeitung fördersamst unternehmen werde, wobei er zugleich Gelegenheit haben wird, an das bereits verfasste Manuscript, welches hie und dort einer mehreren Ausfeilung in der Textierung und den Ausdrücken, sowie einer Revision in Hinsicht auf Chronologie und die Fakta empfänglich sein dürfte, die letzte Hand anzulegen und gegen alle gegründete Kritik zu verwehren. Das hiernach vermehrte und ausgebesserte Werk ist so dann zur Approbation und zu dem Ende mittels der Landesstelle anher weiters vorzulegen.«

Vodnik, ki ga je vlada o tem odloku obvestila 11. januarja 1808, se je lotil z vso vnemo predelave svojega rokopisa v navedenem zmislu. Da bi delo vsestransko izpopolnil in podprl, se je obrnil 3. junija 1808 do svojega neposrednega šolskega predstojništva, da mu izposluje dovoljenje vporabe stanovskega arhiva, kar so mu koncem julija tudi dovolili proti prejemnemu potrdilu za izposojene kose. Notica na aktu pove, da so Vodnika o tem brevi manu obvestili, in da je prejel od registrature na vpogled repertorije starega arhiva.³

Ker je že meseca septembra ta svoj razširjeni rokopis zgodovine predložil v odobrenje, je jasno, da Vodnik v tem kratkem času ni mogel kaj prida izrabiti bogatega gradiva stanovskega arhiva. V prvi vrsti mu je šlo gotovo le zato, da je ugotovil kaka dvomljiva dejstva ali sicer izpopolnil nejasna in nepopolna mesta naše domače zgodovine.

Študijska dvorna komisija poroča 15. aprila l. 1809. (na tozadevno vlogo kranjske vlade z dne 28. septembra 1808), da je cesar potrdil Vodnikovo zgodovino Kranjske, Trsta in Goriške in mu dovolil iz študijskega fonda nagrado 300 gl,⁴ o čemur naj spisatelja obveste.

¹ Ta del arhiva (fasc. 46, št. 190 ex 1808; fasc. 45, št. 4049 ex 1809) je uporabljal dr. H. Costa, ki je zgornje pismo objavil v Vodnikovem albumu (str. 16).

² Ta pasus odloka je že objavljen pri Costi, l. c.

³ Kranjski dež. arhiv (v muzeju), fasc. 2, št. 1184/1808.

⁴ Arhiv c. kr. dež. vlade kranjske, fasc. 45, št. 4049/1809.

Iz naslednje dobe do avstrijske reokupacije ilirskih dežel začetkom jeseni 1813 ne vedo ljubljanski arhivi o našem pesniku ničesar poročati, ako izvzamemo kratko notico vladnega repertorija za l. 1809., ki trdi, da je bil Vodnik nastavljen pro interim za učitelja francoskega jezika, kar pa spada že v novi režim in sta zadevna akta (št. 4836 in št. 4883 ex fasc. 45) najbrže sedaj v Parizu.¹

Sicer pa nimamo o Vodnikovem delovanju za časa francoske okupacije v naših arhivih nikakih podatkov, razen zlobnih ovaduških poročil policijskega komisarja Kremnitzerja,² ki je s svojim obrekovanjem, kljub nasprotnemu prepričanju gubernija in ostalih mest v deželi, dosegel, da ni mogel dobiti Vodnik po reokupaciji stalnega nameščenja, marveč so ga z manjšo pokojnino, kot jo je predlagal ljubljanski gubernij, poslali v pokoj.

Ker pa tako izobraženega in vporabnega moža in šolnika niso mogli pogrešati niti nadomestiti, zato vidimo, da je Vodnikova vpokojitev dejansko obstojala le bolj na papirju, kar pa ne spravi s sveta dejstva, da je tako postopanje in nezasluženo zlostavljanje zadalo blagemu možu v njegovih poznih letih marsikako bridko uro.

Deželni poglavar Lattermann je takoj po reokupaciji potrdil Vodnika na njegovem mestu. 8. februarja 1814 je bil Vodnik določen za bodočega kolektanta in blagajnika šolninskih taks proti nagradi, ki bi mu jo določili. In še 1. februarja i. l. priporoča kn. škofijski ordinariat za provizoričnega kateheta normalke teologa Andreja Mešutarja s predlogom, da naj obdrži prof. Vodnik za enkrat tudi še ravnateljstvo normalnih šol. Ordinariatu se je gotovo zdel mladi, četudi talentirani bogoslovec še premalo izkušen, da bi ga mogel že sedaj priporočati za mesto ravnatelja teh šol, a v dopisu generalnemu guberniju prav nič ne prikriva svojih namenov glede prihodnosti. Deželna vlada je nasvetu pritegnila, enako tudi dvorna pisarna, ki je 28. junija 1814 naznanila, da je začasnemu upravitelju direktorata normalk Vodniku nakazati letno rekočnico 100 gl, katere pa le-ta ni dolgo užival, ker se je s pričetkom šolskega leta 1814 vrnil nazaj na svoje staro mesto bivši ravnatelj Jan. Eggenberger.³

— Vidic (o. c., str. 409) ima natančen datum aprobacije: 3. marec 1809.

¹ Cf. Pleteršnik, o. c., p. 28.

² Prim. Vidic, V. Vodnik und die nachillyrische Periode in Krain (Zbornik u slavu Vatroslava Jagića, 1908, str. 630 do 635).

³ Arhiv dež. vlade, št. 1442, 1754, 8742, 9330 de a. 1814. Ravnotam (sub No. 302 ex 1815) se nahaja Vodnikova vloga z dne 23. avgusta 1814, da mu v svrhu obdarovanja pridnih

Pri takratnem presnavljanju kranjskega šolstva je Vodnik upal, da dobi razpisano mesto za splošno zgodovino na liceju.¹ Za to mesto je prosil 25. junija 1814 prof. Fr. Peesenegger in mesec dni kasneje Jurij Eisler, nakar se je 29. julija zglašil tudi Vodnik.

Iz poročila,² ki ga je 13. septembra 1814 poslal provizorični ilirski generalni gubernij dvorni pisarni,³ nas zanima predvsem le ono, kar tiče Vodnika, ki je, dasi na tretjem mestu, vendar mnogo obširneje ocenjen kot ostala dva kompetenta.

Začetkoma omenja Vodnikova službena leta in službeni značaj kot učitelj poetike, začasni prefekt, učitelj zgodovine in zemljepisja, ravnatelj gimnazije, obrtnih in elementarnih šol, učitelj italijanskega jezika in ravnatelj glavne normalke, da je dovršil bogoslovne nauke, da govori nemško, laško, francosko, »slavonsko ali ilirsko«, latinsko, razentega tudi grško piše ter so mu znani elementi vseh slovanskih dialektov in mnogih drugih jezikov.

Nadaljevaje pravi poročilo: »Die vereinten Studiendirektionen erstatten ihr Gutachten dahin, daß alle 3 Competenten schätzbare Studien besitzen, vorzüglich Pesenegger und Vodnik in der Sprachkunde stark, und das Anerbiethen des letzteren⁴ in Betreff des Unterrichts in der slavonischen oder illirischen Sprache scheint in der Hinsicht allerdings Würdigung zu verdienen, daß die Volks-Cultur in dem größten Theile Inneroesterreichs und mehrerer anliegenden Provinzen nur dann einen Schwung bekommen kann, wenn die slavonische Landessprache, als das einzig mögliche Vehikel der Volks-Cultur in diesen Ländern, von den gebildeten Classen dazu benützt, und diese Classen daher durch öffentlichen Unterricht in ihr Interesse gezogen werden.

Daß, da einerseits Vodnik schon wirklicher oesterreichischer Professor der Geschichte und Geographie am hiesigen Gymnasio war, und ist, da er seine Fähigkeit im Fache der Geschichte durch

otrok dovolijo 100 gl za nakup koristnih knjig. Ibid. je tudi njegov seznamek (11. VI. 1814) glede šolskih potrebščin. Oboje so Vodniku izplačali šele maja 1815.

¹ Vodnik je poučeval doslej geografijo in zgodovino na gimnaziji.

² Ibid., št. 8611 (et 10384, 12948) de a. 1814.

³ Potem ko je 8. septembra vposlalo licealno ravnateljstvo zahtevano kvalifikacijsko tabelo po službenih letih: Eisler 12, Peesenegger 22 in Vodnik 27.

⁴ Vodnikove prošnje ni tu zraven. Prim. tudi Wiesthaler, Val. Vodnika izbrani spisi, str. VII, ozir. prvotni Pletteršnikov vir (o. c., p. 31). — Če omenja Vodnik v tej prošnji tudi svoj besednjak, ki bi ga lahko dovršil, je to razumljivo, ker bi imel na liceju samo tretjino onega dela kot na gimnaziji (18 tedenskih ur, na liceju le 6).

Verfassung der Geschichte des Herzogthums Krain, des Gebietes von Triest und der Grafschaft Görz so würdig bekundete, daß dieses Werk als Lehrbuch von der hohen Studienhofkommission genehmiget, und ihm der erste Preis darüber zuerkannt wurde und er daher vermög hoher Studienhofkommissionsverordnung vom 30. November 1810, Z. 1795, von jeder ferneren Konkursprüfung befreit zu werden verdient, und da anderseits Eisler und Peesenegger sich eigenen Konkursprüfungen zur Erprobung dieser Fähigkeit unterzogen haben, deren Elaborate aber den Studiendirektionen unbekannt sind; erwähnte Studiendirektionen außer Stande zu sein vorgeben, eine andere Terna als jene nach den Dienstjahren darzustellen.«

Gubernij se je popolnoma strinjal s to izjavo, ki je povzeta iz kvalifikacijskega poročila licejskega ravnateljstva, s pridržkom, da se Vodniku radi prejetega prvega darila za njegovo spisano zgodovino ne more brez vsakega nadaljnjega konkurza priznati popolne vsposobljenosti in se zato tudi od svoje strani zavzema za načelo, da se vpoštevajo le službena leta. Glede Eislerja, ki se je pod francosko vlado odpovedal svoji službi in si pomagal s svojim pravnim znanjem kot avoué, priporoča gubernij, da bi za slučaj negativne rešitve njegove prošnje dobil mesto vsaj na gimnaziji, ker je sedaj začasno zaposlen kot gubernialni koncipist, da ni brez kruha.

Ako ne tukaj, je upal Vodnik, da bo uspel vsaj pri oddaji novoustanovljene stolice italijanskega jezika na ljubljanski gimnaziji. 23. septembra 1814 je vložil svojo prošnjo pri ilirskem generalnem guberniju,¹ v kateri se sklicuje na to, da se podvrže prihodnjega dne konkurznemu izpitu, ter da je že v šolskem letu 1813/14 vsled gubernialne odredbe — ne da bi zahteval za to kako nagrado — poučeval ta predmet štiri ure na teden v splošno zadovoljnost svojih predstojnikov. Dalje pravi, da lahko opravlja to in kakršnokoli si bodi drugo učno mesto² (podpisan je kot: »prov. Lehrer des I. Jahres der Hum. und der ital. Sprache«); v nasprotnem slučaju se obvezuje, da se hoče odpovedati pouku laščine tembolj, ker misli, da prosi sedaj za to mesto brez vsakega sotekmeča.

3. oktobra poroča licejski rektorat ilirskemu guberniju,¹ da se je zglašil in podvrgel konkurzu za laščino kot edini konkurent Valentin Vodnik, čigar konkurzni operat kaže po soglasni sodbi gim-

¹ Deželnovladni arhiv, akt št. 14126 de a. 1814.

² Menil je morda s tem tudi, da dobi mesto zgodovine na liceju.

nazijskega učiteljstva solidno znanje italijanskega jezika. Ker je na višji ukaz že pretečeno leto s patriotično vnemo in dobrim vspehom poučeval ta jezik, zato ga rektorat kar najtopleje priporoča: »verdient daher bei Besetzung dieser Lehrkanzel, die er neben jedem anderen Lehramt füglich zu besorgen vermag, nachdrücklichst empfohlen werden.«

Zraven je priložen tudi popoln konkurzni operat Vodnikov, ki je imel med drugim odgovoriti tudi na vprašanje, kako se učence najhitreje privadi popolnemu znanju laščine, pri čemur je Vodnik razvil skoro popolno moderno metodo uspešnega jezikovnega pouka. Tudi njegove prestave iz italijanščine v nemščino in obratno so ohranjene. Enako tudi presojevalne izjave prof. Peeseneggerja, Jurija Dolarja in Mat. Kalistra, ki se vsi strinjajo v sodbi, da govori Vodnik kot izkušen šolnik, ki zna in vé uporabiti vsa pomožna sredstva, ki so potrebna za uspešen pouk.

Ker se je medtem z novembrom pričelo novo šolsko leto, je nastavilo ravnateljstvo provizorno Vodnika za učitelja laščine proti letni plači 300 gl, prof. Louis Pingeta pa za francoščino.¹ Ker sta bila oba edina kompetenta, sta bila tudi z ostalimi merodajnimi mesti v Ljubljani uverjena, da bosta na svojih mestih potrjena. Ker se pa to še ni zgodilo, se obrača 4. decembra 1814 gimnazijsko ravnateljstvo do gubernija, da se jima nakažejo plače od 1. novembra dalje. To poročilo pravi, da sta oba profesorja žela preteklo leto s svojim poukom mnogo priznanja in slave, in da ima vsaksteri nad 30 učencev. Vodniku in Pingetu so nato nakazali zaostalo plačo.²

V teh razmeroma neugodnih in nestalnih materialnih okoliščinah se je moral Vodnik bolj kot kdaj poprej pobrigati za postranskim zaslužkom. Predvsem je prevzel in nadaljeval svoj translatorski posel, ki je bil samo začasen, ker so med tem pozabili, da je bilo l. 1809. tako mesto že sistemizirano in Vodniku poverjeno. 9. novembra 1814 prosi Vodnik gubernij,³ da mu prizna nagrado za njegove prestave uradnih objav »iz nemškega v ilirski jezik«, kojih tisk je tudi sam korigiral.

Ker bi znalo to koga zanimati, zlasti pa, ker imamo na ta način slovenske uradne odredbe te

dobe natančno navedene, bo morda katerikrat zbiralcu slovenskih patentov in cirkularjev prav prišlo, ako jih na tem mestu iz Vodnikove lastne vloge naštejemo, to tembolj, ker vidim, da kranjski deželni arhiv, ki ima mnogo tovrstnega gradiva zbranega, še izdaleka ne more računati na kako popolnost.

Da ne bom preobširen, navajam tu, kot tudi v prihodnje, le številke, oziroma datum predstavljenih objav, ki so s tem nedvoumno določene. In sicer so bile to odredbe z dne: 15. junija 1814, št. 843,844; 5. julija 1814, št. 8879; 8. julija 1814; 13. julija 1814; 14. julija 1814, št. 9338; 23. julija 1814; 24. julija 1814 (prisega zvestobe); 26. julija 1814, št. 9811; tarif za tobačne zaloge in trafikante začeni od 1. avgusta; 26. avgusta 1814, št. 11.689.

Gubernij je prisodil Vodniku za teh 11 prestav 50 gl (C. M.) nagrade, za nadaljnjih »5 kratkih kranjskih« prestav kurend (ki niso natančnejše specificirane) pa je prejel mesto zaprosenih 15 le 10 gl (oboje novembra 1814).

Med gubernialnimi akti je dalje ohranjena Vodnikova prošnja za nagrado za v času od 1. novembra 1814 do istega časa l. 1815. predstavljene komade iz nemščine v »slovensko-kranjsko«,¹ ki jih je predložil tudi na vpogled, in sicer patenti in kurende z dne: 6. decembra 1814; 9. decembra 1814; drugi natis »vojskinih sklepov«; 17. januarja 1815 (2); 6. februarja 1815; 22. februarja 1815; 24. marca 1815; 23. maja 1815; 20. junija 1815; pouk za brambovce; 27. septembra 1815; 17. oktobra 1815; 24. maja 1815 ter navaja dalje, da je 22. januarja predstavil iz slovenščine v nemščino ustanovno pismo šole v Trnovem na Notranjskem. Vodnik je dobil za vse to delo gratiale 60 gl (M. M.).

Leto dni pozneje prosi Vodnik (5. novembra 1816) za remuneracijo svojih med tem časom izvršenih uradnih prestav iz nemščine v »kranjsko-slovensko«, in to: št. 7668/3060; 3483 (2); 4479/1099; 4712/1751; 4936/1220; 5449/553; 8278/3072; 10839/257; 11208; 10849 ter požarni red. Vodnik omenja na koncu te svoje prošnje, koliko truda in posla ga stane to predstavljanje: »eine nicht nur an sich viel Schreibens verursachende, sondern auch unglaublich viel Nachdenkens und Nachmensuchens für die erst zu bildende Sprache fordernde Uebersetzung von 120 halbbrüchigen Bogenseiten pünctlich zu liefern, und die Correctur sowohl dieser, als auch anderer 46 detto-Seiten zu besorgen.«² — 20. de-

¹ Istega dne kot Vodnik (24. septembra) je delal konkurzni izpit tudi Pinget. Njegov operat je ocenil Vodnik, ki se je izrazil zelo ugodno o njegovih jezikovnih in učnih zmožnostih (bil je nacionaliziran Francoz). (Cf. dež. vlad. arhiv, akt št. 14127/1814.)

² Deželnovladni arhiv, akt št. 17278/1814.

³ Ibid., akt št. 8119 in 16066 ex 1814.

¹ Ibid., akt št. 270/1816 (in 12753, 14352; 12909/1815). — Vodnik se je podpisal kot »provisor. Gubernial-Translator«.

² Ibid. — Vodnik se je podpisal kot »k. k. pens. Prof. der Humanität, Translator«.

cembra 1816 so dovolili Vodniku za to delo 60 gl (M. M.).

Koncem oktobra (28.) 1817 je prosil Vodnik, »provizorični profesor italijanskega jezika na liceju«, za nagrado v letu 1817. »v deželni jezik« prestavljenih patentov in kurend,¹ vendar pa med akti njegova prošnja ni ohranjena. Ekspeditno ravnateljstvo potrjuje, da je prosilec resnično predstavil (priložene) patente in kurende: št. 12882, 12942, 29. oktobra 1816, 13316, 13378, 13387, 13496, 13843, 14050, 14115, 302, 22. januarja 1817, 1449, 1563, 2176, 2377, 2787, 3083, 3105, 3304, 3369, 4386, 4659, 5231, 6779, 6926, 8725, 9208, 9459, 9727, 10. avgusta 1817. Referent vitez Ebenau je predlagal enako nagrado kot prejšnje leto, nakar je dobil Vodnik v decembru izplačanih svojih 60 gl.

Zadnja Vodnikova prošnja za nagrado radi njegovih uradnih prestav je bila datirana s 30. novembrom 1818.² Ker je bil obseg teh prestav mnogo obširnejši kot leta 1816. ali 1817., zato je predlagalo državno knjigovodstvo zvišano remuneracijo v znesku 100 gl, katere so Vodniku nakazali ravno na dan njegove smrti (8. januarja 1819).

Iz vsega tega razvidimo, da je deželna vlada skušala Vodniku v težkih dneh pomagati in mu dati zaslužka s takimi postranskimi deli. Ta naklonjenost se še bolj očitno kaže skoro v vseh dopisih in vlogah na centralno vlado, kjer se gubernij vedno v blagohotni obliki zavzema za Vodnikove koristi, kolikor je pač po objavljeni cesarjevi osebni odločitvi sploh še bilo mogoče zanj storiti in rešiti.

Kajti medtem je zlobna, zahrbtna in neodgovorna denunciacija policijskega agenta Kremnitzerja rodila svoj strupeni sad: cesar Franc je dne 26. decembra 1814 zaukazal vpokojitev Vodnika, če ni več za službo sposoben in če mu pritiče pokojnina, in če pa ga je treba nastaviti izven Ilirije v primerni službi, ki nima z vzgojo mladine ničesar opraviti. Ta ukaz je dobilo gimnazijsko ravnateljstvo 18. marca 1815, tako da je okrog velike noči tudi Vodnik že zvedel za to Jobovo poročilo.³

Ker Vodnik ni maral na stara leta zapustiti svoje domovine, mu ni kazalo drugega, kakor da prosi za vpokojitev. Svojo tozadevno, naravnost na cesarja naslovljeno prošnjo za polno pokojnino 600 gl je podkrepil še z zdravniškim spričevalom,

¹ Ibid., fasc. 2., reg. št. 119 ex 1817. — Mišljeno je vedno takozvano vojaško leto, od novembra do novembra.

² Ibid. Prošnje tudi tu ni zraven.

³ Prim. o tem obe Vidičevi razpravi (Zbornik str. 634, Archiv str. 433 sl.) ter Wiesthaler, Val. Vodnika izbrani spisi, str. VIII. — Tozadevni odlok centralne organizacijske dvorne komisije nosi datum 15. febr. 1815, št. 7380.

da trpi na kili, in da je zato in vsled svoje starosti nesposoben za vsakršno napornejše službovanje. Gimnazijsko ravnateljstvo je njegovo prošnjo toplo priporočalo, češ da je Vodnik star že 58 let, da je zelo slaboten mož s telesno hibo (ein sehr gebrechlicher, mit einem Leibschaden [Leistenbruch] behafteter Mann) ter zato ni več sposoben za kako drugo službo, dalje, da je celih 31 let (od l. 1784.) posvetil državni službi deloma kot dušni pastir, deloma kot javni učitelj, in da si je v tem času pridobil zadovoljnost svojih predstojnikov ter v marsikakem oziru sijajnih zaslug za državo.

Gubernij je v svoji vlogi na dunajsko centralno organizacijsko dvorno komisijo z dne 19. maja 1815¹ potrdil vse te navedbe in razloge in je z ozirom na to, kot tudi radi dejstva, da je cesar sam zahteval njegovo odstranitev iz Ilirije in bil takorekoč ex offo predlagan za vpokojitev, pripomnil in prosil, da naj se prosilcu dovoli, če že ne cela dosedanja plača 600 gl, pa vsaj dve tretjini (400 gl), akoravno mu glasom zakona po 31 službenih letih pristojale polovica plače. Kajti, pravi dalje gubernij, v predležečem izrednem slučaju bi se mogla napraviti izjema, ker bi namreč Vodnikova redna plača, če bi ne bil svetni duhovnik, znašala 700 gl in bi imel tako tudi večjo pokojnino.

Glede na to je odgovorila osrednja komisija z dopisom dne 5. junija 1815, kjer pravi, da se Vodnika ne more smatrati za vsako službo popolnoma nesposobnega. Gubernij naj zato vpošlje kvalifikacijsko tabelo, da se odredi potrebno radi možne njegove zopetne nastavitve. Zaenkrat pa se vpokoji z eno tretjino plače, ker da se Vodnikova kaplanska služba ne more vpoštevati in je šele 2. avgusta 1798 vstopil v državno službo.

Ilirski gubernij je na ta ukaz naročil 20. junija blagajnici, da se mora z zadnjim oktobrom (konec tekočega šolskega leta) sistirati Vodniku dosedanja plača 600 gl, in da dobi izplačano le tretjino dosedanjih dohodkov (200 fl M. M.) kot pokojnino dotlej, da bo zopet nastavljen.

Istege dne naroča gubernij tudi gimnazijskemu ravnateljstvu, da izdela radi bodoče Vodnikove nastavitve kvalifikacijsko tabelo, da ga obvesti o njegovi vpokojitvi, in da se učno mesto (humanitete) razpiše.

Vodnik je z ozirom na to prosil za mesto knjižničarja na ljubljanskem liceju s celo letno plačo ali pa vsaj proti pokojnini 600 gl.² Gimnazijsko ravna-

¹ Dež. vladni arhiv, akt št. 5308 (in št. 7538, 11670, 12150, 6519) de a. 1815.

² Vidic, Archiv str. 434, ozir. njegov vir, Wiesthaler, o. c., p. X, sta menila, da je to Vodnikova prvotna prošnja za

teljstvo je izjavilo, da Vodnik na noben način ni več poraben za dušno pastirovanje, pač pa bi se vsled njegovega literarnega in jezikovnega znanja moglo ugoditi njegovi prošnji in ga nastaviti kot knjižničarja v Ljubljani.

Temu nasvetu pa gubernij ni mogel pritrditi, ker je šla cesarjeva zahteva za tem, da se mora Vodnik vpokojiti ali pa nastaviti izven Ilirije. V svojem dopisu na osrednjo organizacijsko dvorno komisijo z dne 18. julija 1815¹ je gubernij zato na drug način skušal izbiti za Vodnika kako ugodnost, namreč glede zvišanja njegove pokojnine.

Dopis priporoča v tem oziru, da bi se Vodniku vštela kaplanska služba, da bi na ta način prejel zvišane pokojninske dohodke: »Man findet sich jedoch verpflichtet, die hochlöbliche Zentral-Organisations-Hofkommission zu bitten, die erprobt vorliegende Qualifikations-Tabelle zu würdigen und den Umstand zu erwägen, daß Vodnik als Schulmann sich schätzbare Kenntnisse und Verdienste sammelte, dann sich ununterbrochen bestrebt, diese gesammelten Kenntnisse der seiner Leitung anvertrauten Jugend beizubringen; in der Hinsicht also, und weil er wegen seiner körperlichen Gebrechen und Alters halber zu einer Seelsorge nicht angewendet werden kann, dürfte von der hohen Zentral-Organisations-Hofkommission die allerhöchste Gnade wohl erwirkt werden, daß demselben die von ihm geleisteten Kaplansdienste zu Guten gerechnet und $\frac{2}{3}$ tel des Gehaltes per 600 fl mit 400 fl, um ihm bey seinem Alter vor Noth im Unterhalte zu schützen, huldreichst bewilliget würde.«

Osrednja komisija je nato odgovorila z noto dne 27. oktobra i. l., da ne more priporočati zvišanja pokojnine, ker je cesar izrečno ukazal, da se mora Vodnik vpokojiti po obstoječih predpisih, kaplanska služba pa se ne more všteti v državno. Vendar pa pravi, da se hoče zavzeti, da dobi Vodnik kako primerno nešolniško službo (da mora biti ta ravno izven Ilirije, tega dopis — po pomoti? — ne omenja: »Man hat aber die vereinigte Hofkanzlei angegangen, sich die Unterbringung dieses, schätzbare Kenntnisse besitzenden Mannes bei irgend einer mit der Erziehung der Jugend nicht verbundenen Stelle angelegen halten zu wollen, worauf man eben die Rückäußerung erhielt,

vpokojitev, ker jima je bilo poprejšnje obravnavanje te zadeve neznano. Tudi te Vodnikove prošnje nisem mogel zaslediti med akti; morda jo bo najti v dunajskih arhivih.

¹ Arhiv dež. vlade kranjske, akt št. 5308 (7538, 11670, 12150, 6519) de a. 1815.

daß auf denselben der thunlichste Bedacht werde genommen werden.«

Gubernij je sporočil vsebino tega dopisa gimnazijskemu ravnateljstvu, da obvesti o njem tudi Vodnika, ki je sedaj morda upal, da le dobi službo licejskega knjižničarja.

Predno pa preidem na to zadevo, naj omenim, da je 11. avgusta 1815 predlagal gubernij razpis konkurza za stolico prvega in drugega humaniteta razreda (mesto Vodnika in Peeseneggerja). Ker ni bilo z Dunaja v tem oziru nobenega odgovora in se je medtem že pričelo novo šolsko leto, je gimnazijsko ravnateljstvo 28. oktobra zadevo urgiralo in prosilo, da se oba ta dva profesorja začasno pritegneta v službovanje, čemur je gubernij 3. novembra pritrdil, ker ni bilo druge sposobne moči. Gubernij je sporočil ta korak na Dunaj v odobrenje, Vodniku in Peeseneggerju pa nakazal (mesto pokojnine) običajno plačo. Skoro istočasno (27. oktobra) pa je bil že imenovan Vodnikov naslednik Elija Rebič iz Celja, ki je pa svoje mesto nastopil šele 12. januarja 1816.¹

Na dan 22. junija 1815 je bil razpisan v Ljubljani, Gradcu in na Dunaju tudi konkurz za ljubljansko stolico italijanščine, ki je bila (s plačo 400 gl) definitivno sistemizirana, medtem ko je francoska s tem letom prenehala in je smel prof. Pinget imeti le izredna predavanja proti zmernemu honorarju. 24. novembra 1815 poroča gubernij osrednji komisiji, da oskrbuje italijansko stolico še vedno začasno Vodnik, ki predava ob ponedeljkih, sredah, petkih in sobotah od 11. do 12. ure, in sicer toliko časa, da bo mesto definitivno zasedeno, ker so zadevni konkurzni elaborati že predloženi.²

Ta čas je bilo nezasedeno mesto knjižničarja na ljubljanskem liceju, kateri posel je začasno upravljal gimnazijski profesor matematike Matija Kalister. Licejski rektorat je predlagal le-tega guberniju 26. septembra 1815 za bibliotekarja, ker so se v znak njegovih zaslug za to knjižnico odrekli vsi ljubljanski profesorji sokompetenci.

Osrednja organizacijska dvorna komisija pa je 26. decembra odredila, da se mora nastaviti tak knjižničar, ki se bo, z letno plačo 800 gl, mogel popolnoma in izključno posvetiti le svojemu uradu, in da se mora služba po časopisih razpisati. Rok za vlaganje prošenj je bil določen do konca marca 1816. Predzadnji dan je vložil pri guberniju tudi Vodnik svojo prošnjo, ki je pa sedaj ni več med

¹ Prim. Wiesthaler, Valentina Vodnika izbrani spisi, str. X.

² Deželnovladni arhiv, akt št. 12512, 3031 (3756, 4299) de a. 1815. — Istega leta je bilo dovoljeno tudi tedensko zvišanje laških ur od tri na štiri.

akti. Na poli, kjer je gubernialni uradnik njegovo prošnjo registriral, stoji na r a z u r i : »beim Vorschlage bestens zu bedenken«, katera izjemna priporočilna pripomba¹ je najbrže veljala licejskemu rektoratu, kot tudi ona referenta Buseta, ki je v študijski seji dne 5. aprila 1816 predlagal glede te prošnje: »dem k. k. Lyceo mit der Weisung anzuschliessen, das Gesuch in die Competenten Tabell aufzunehmen (und bei Erstattung des Vorschlages gehörig Bedacht zu nehmen),« a je bil del, ki je v oklepaju, pozneje popolnoma prečrtan.

Po stavljeni terno-predlogi (primo loco Mat. Kalister, ki je bil že 16½ leta kot skriptor dodeljen knjižnici, 2do olomuški kustos Ant. Köller, 3^{tio} Jurij Eisler oz. Al. Aleks. Uhle iz Piseka) je predložil rektorat dne 22. junija tabelo vseh priglašanih 21 prosilcev,² od katerih je bilo 9 kaplanov in župnikov, 5 profesorjev, 3 uradniki, 2 knjižničarja, 1 jurist in 1 častnik.

Vsled obilice kompetentov je postopal licejski rektorat pri oceni negativno. Najprvo so prišli na vrsto najslabši. Sedmo mesto zavzemata »Franc Peesenegger in Valentin Vodnik, ki bi imela pač več sposobnosti za zaproseno službo,« a se moreta vsled znane cesarske odredbe »oba individua le blagohotno najvišji milosti priporočati«. Pri podrobnejši oceni je bil Vodnik sledeče klasificiran v rubrikah »Fähigkeiten« in »Verwendung: gut; Moralität: soviel bekannt, nichts auszustellen; Anmerkung: Führt in seinem Gesuche viel rücksichtswürdiges zu seinen Gunsten an, daß sich nicht leicht extrahiren läßt.«

Ta ocena je izpadla za Vodnika to pot nekam čudno hladno, zlasti še, če vpoštevamo, da je Peesenegger, ki slovenščine zmožen ni bil, prejel naslednjo klasifikacijo: »Fähigkeiten: sehr gut; Verwendung: jetzt sehr genau; Moralität: durchaus honette«. Pri drugih kompetentih se glasi sodba saj: »ohne Zweifel gut, sehr gut, in Zeugnissen belobt, exemplarisch, sehr groß, wird gelobt, thätig,« ali pa »unbekannt«.

¹ ki je ne najdemo pri nikomur drugem, tudi pri Kalistru ne.

² Deželnovladni arhiv, akt št. 96 de a. 1816. — Med kompetenti je bil tudi župnik pri Sv. Duhu Modest Schrey, ki trdi, da si je pridobil razen jezikovnega tudi bibliografičnega znanja in se sklicuje na to, da si je s prestavo svetega pisma »na kranjski jezik« (1801) pridobil nekaj zaslug. — Na prošnjo svojih faranov pa je 17. marca 1816 umaknil to svojo vlogo in prosil pri guberniju za svoje učence in otroke (katerih je tekom treh let naučil 284 zastoj čitanja) »35 kranjskih katekizmov ali pa ravno toliko kranjskih mašnih knjižic ter še 40 od vlade za šole predpisanih nemško-kranjskih malih pripovedk«.

Službo licejskega knjižničarja je dobil 26. avgusta 1816, kot je bilo pričakovati, Matija Kalister, ki se je seveda moral odpovedati svoji profesuri.

Da je bila trnjeva pot še popolnejša, je državno knjigovodstvo šele po par letih prišlo na to, da so bili Vodnikovi službeni prejemki previsoko odmerjeni. V poročilu dne 19. decembra 1816 na ljubljanski gubernij trdi, da je Vodnik prejemal od 1. novembra 1814 kot prov. profesor humanitete plačo 600 gl, oziroma od 20. oktobra 1815 700 gl, obenem pa tudi glasom odloka z dne 11. oktobra 1814 in 14. aprila 1815 kot provizorni učitelj italijanščine polno s to službo združeno plačo 300 gl, oziroma (od 5. aprila 1815 dalje) 400 gl, in da še vedno uživa polne prejemke, akoravno je kot profesor humanitete že izza 16. januarja 1816 (odlok z dne 26. januarja) z letnimi 200 gl vpokojen. Po predpisih da mu je do vpokojitve pristojala večja plača sicer cela, od nižje (za italijansko stolico) pa le polovica; po vpokojitvi (16. januarja 1816) pa bi smel dobivati polno pokojnino 200 gl, od supliiranja laške stolice pa le zakonite odstotke, namreč od plače 300 gl 10%, od 400 gl pa 30%. Na ta način je izračunalo knjigovodstvo, da je dobil Vodnik od 1. novembra 1814 pa do konca januarja l. 1817. 511 gl 56¾ kr preveč izplačanih.

Gubernij je bil skrajno ogorčen, da knjigovodstvo, kateremu so bile vedno vse Vodnikove pobotnice predložene v odobrenje, šele sedaj zapazi svoje neumnosti, češ da je to tudi za Vodnika kočljivo,¹ ker bogzna, če bi on pri zmanjšani dotaciji bil sploh še hotel poučevati. Gubernij pravi zato v svojem tozadevnem poročilu na osrednjo organizacijsko dvorno komisijo z dne 14. februarja l. 1817., da Vodnik italijanske stolice ni supliral, marveč je bil kot provizorični učitelj proti plači (300) 400 gl nastavljen.

Gubernij se je torej postavil na stališče, da ni treba Vodniku ničesar povračevati, marveč da mu pritiče cela plača italijanske stolice, dokler bo to mesto provizorno oskrboval. Radi pokojnine 200 goldinarjev pa predlaga, da se mu ta odbije, ker ima pravico do nje le, če ne uživa nobene druge plače.

Osrednja komisija je 3. marca 1817 to zadevo razrešila tako, da je bil Vodnik, dokler je bil učitelj humanitete (do 16. januarja 1816), upravičen prejemati le polovico prejemkov, določenih za pouk laščine, od takrat dalje pa sicer celo plačo laščine, a mora vrniti izza 26. januarja 1816 izplačano pokojnino, katero dobi le tedaj, če preneha njegovo nameščenje kot provizorični učitelj itali-

¹ Dokler se zadeva ni pojasnila, so mu ustavili vsako plačo.

janskega jezika. Po tem novem preračunu je dolgoval Vodnik erarju 378 gl 36½ kr.

V tej svoji pereči zadevi se je oglasil Vodnik z vlogo dne 27. maja 1817, kjer ugovarja, da bi moral presežek povrniti, ko je pri vladajoči draginji že vse porabil. Vendar pa končno izjavlja, da je pripravljen plačati nazaj, kolikor je preveč prejel, za kar naj mu dovolijo 12 mesečnih obrokov, da mu tako ostane vsaj nekaj plače, da more živeti. Ako pa mora, tako pravi dalje, vrniti previsoko odmerjene dohodke tudi za nazaj, potem naj ima enako pravoveljavnost za nazaj tudi odlok, s katerim je bila zvišana plača za italijansko stolico na 500 gl, ko je on dobival le 400 gl. Enako naj se mu odmeri tudi pokojnina s tretjino plače 700 gl, ki jo je užival kot profesor poezije.

Gubernij je podpiral Vodnikovo zahtevo po zvišanju pokojnine, pridružil se mu je tudi glede zahtevka pri italijanski stolici od 400 na 500 gl, kot tudi glede odplačila v obrokih.

Osrednja komisija je nato 9. septembra 1817 odredila: 1. da se dovoli Vodniku zvišana plača 500 gl za stolico italijanskega jezika od 11. januarja 1816 dalje ter se mu mora ta zastanek naknadno izplačati; 2. se mu morajo povrniti kolkovne pristojbine, ki jih je preveč izplačal za vsoto, katero mora sedaj vrniti; 3. za vrnitev presežka 378 gl 36½ kr se mu dovoli 20 mesečnih obrokov; 4. ako stopi Vodnik v pokoj, se mu odmeri pokojnina od plače 700 gl, torej v znesku 233 gl 20 kr (M. M.).¹

Tako se je torej končala ta zadeva saj deloma ugodno in po željah Vodnika samega, ki je po tem odloku dobil od svoje strani izplačan zastanek okrog 170 gl; za vrnitev razlike v izplačani plači pa so mu dovolili še ugodnejše pogoje, kot je sam za nje prosil.

Po Vodnikovi smrti poroča 25. januarja 1819 kameralna blagajna guberniju na tozadevno vprašanje, da je od svojega dolga že odplačal 20. oktobra 1817 naenkrat 158 gl 20 kr in od novembra naprej v 14 mesečnih obrokih 154 gl 16½ kr, skupaj torej 312 gl 36½ kr, tako da je bilo treba iz Vodnikove zapuščine iztirjati le še preostalih 66 gl, katera vsota je bila pokrita s še nedvignjeno plačo za mesec januar v znesku 41 gl 40 kr in z remuneracijo za predstavljene patente 100 gl, tako da je pripadlo še 75 gl 25 kr v dobro Vodnikovi zapuščini.²

Ker je umrl Vodnik brez oporoke, je prišla

¹ Arhiv deželne vlade kranjske, fasc. 56, št. 4 de 1817. — Na svoji prošnji se je Vodnik podpisal kot »prov. Professor der Ital. Sprache und Litteratur«.

² Ibid., fasc. 56, R. No. 9 (št. 438, 1224, 1266).

njegova zapuščina do končne ureditve pod sodno upravo: 11. januarja 1819 je dal komisar Vencelj pl. Gandin pod zaporo vse premoženje njegovega stanovanja v kapucinskem predmestju št. 12 (sedaj Miklošičeva cesta št. 4, pritličje, — nekako tam, kjer je Eberlova trgovina). V zadevnem poročilu (Sperrrelation)¹ čitamo, da je Vodnik umrl dne 8. januarja 1819 ob 11. uri zvečer,² — torej približno eno uro razlike z dosedaj običajnim naziranjem glede časa smrti, kot ga navaja Costa.

Kot dediči so se zglasili Vodnikov brat Anton p. d. Žibert, stanujoč v Ljubljani, Šentpetersko predmestje št. 141 ter obe sestri Uršula omož. Brecljnik, mlinarica na Fužinah in Jera Vodnik (pri svojem bratu Antonu v Ljubljani). Z dopisom dne 22. marca pa je prijavila tudi kameralna prokuratura svoj zahtevk v imenu ubožcev in cerkve na Koprivniku, kjer je bil brez oporoke umrl duhovnik Valentin Vodnik nazadnje kot samostojen kurat stalno nameščen in kateri je po veljavnih zakonih pripadlo $\frac{2}{3}$ vsega čistega zapuščinskega premoženja. Dr. Wurzbach je v imenu brata in obeh sester Vodnikovih pri sodni obravnavi dne 26. aprila izjavil, da prizna in se strinja s tem zahtevkom prokurate, nakar je bila določena natančna inventura in cenitev Vodnikove hišne oprave na dan 24. aprila, javna dražba teh predmetov pa na dan 5. maja 1819.

Kot cenilci so bili poklicani srebrar Jan. Köchl, knjigarnar Viljem Henr. Korn, krojač Jan. Andres in mizar Jož. Kendle, kot priče Vodnikov hišni gospodar Fortunat Kerschbaum in Anton Vodnik, kot oblastveni organi pa so fungirali sodni tajnik V. pl. Gandin, avskultant Blaž Vičič in aktuar K. Martini.

Ker bi utegnilo širšo javnost zanimati Vodnikovo premoženje, ki nam dovoljuje razentega tudi mal pogled v njegovo zasebno življenje in njegove domače gospodarske razmere, zato ne smatram za popolnoma neutemeljeno, da podam kratek tozadeven obris, povzet iz cenilnega in licitacijskega protokola, čigar celotna objava bi nas sicer predaleč zavedla. Narodnega gospodarja, ki zasleduje zgodovino in valovanje cen, bodo morda tudi le-te zanimale in mu hočem navesti zato nekaj primerov iz našega slučaja.

Vodnikova obleka in perilo je bilo cenjeno skupno na 66.52 gl, na javni dražbi pa se je dosegel

¹ Prim. za to in naslednje akte dež. sodišča v Ljubljani, fasc. 6 C, 573—636 (de a. 1819).

² Notica v deželnovladnem arhivu (fasc. 56, R. No. 9, št. 438 de 1819), ki pravi, da je umrl na kapi ob 10. uri in tri četrt zvečer, bo najbrže še točnejša.

za oboje izkupiček 125·32 gl, torej skorej dvojna vrednost. Med razno njegovo obleko od fraka (4 gl : 7·40 gl),¹ usnatih rokavic (5 kr : 14 kr), ovratnic, brisalk, dežnika, klobuka pa do posteljnega perila in čevljev naj omenim le še 4 prožne pasove, ki jih je rabil njihov na kili oboleli lastnik.

Enako ugodno ceno je doseglo na dražbi tudi pohištva in sem spadajoče drobnjarije je bilo v za 97·44 gl (cenjeno na 42·05 gl). Izmed oprave, pohištva in sem spadajoče drobnjarije je bilo v glavni sobi: 1 omara iz orehovine s 3 predali (6 : 17 gl), 1 omara iz smrekovega lesa z nastavkom (2 : 4·39), 1 velika miza (ki se je dala raztegniti) iz smrekovega lesa ter zeleno pobarvana (3 : 4·55), 1 miza iz mehkega lesa in zeleno pobarvana (1 : 2·15), 4 stoli iz orehovine ter z bičjem pleteni (0·40 : 4), zofa iz orehovega lesa z blazinami iz zelenega sukna (1·40 : 5·07), 10 podob z okvirjem in na steklo slikane podobe (kos po 12 kr, skupaj 2 : 6·43), posteljniak iz smrekovine (0·30 : 2·10) ter ostala drobnjav, kot 2 kovinasta namizna svečnika (0·40 : 1·20), 1 pločevinasta nočna svetilka, namizna posoda in oprava, 2 britvi s kamnom, 2 para očal itd.

V stranski sobi je bilo 1 stojalo za knjige, 1 miza iz mehkega lesa brez prevlake (0·10 : 0·49), 1 ponočni stolec iz mehkega lesa (5 kr : 41 kr), 1 pručica in 2 notna pulta iz češnjevega lesa (2 : 36 kr) ter namizno orodje.

V shrambi je bilo poleg postelje iz mehkega lesa (0·15 : 1·34) in mize iz češnjevine (0·15 : 1·06) zopet mnogo razne namizne posode, steklenic, kozarcev ter nekaj gospodarskega orodja in kuhinjskih potrebščin.

Opravo in posodo, ki je bila v kuhinji sami, so cenili na 1·41 gl (prodano za 3·42 gl). Vina je bilo v kleti v 3 sodčkih še 280 bokalov (bokal po 9 in 10 kr), razentega 17 črnih butilk finejšega vina, ki pa je bilo že pokvarjeno, vse skupaj z eno kadjo za zelje vred cenjeno na 53 gl 7 kr je bilo na dražbi dne 5. maja prodano za 78·20 gl.

Obenem s pohištvom je prišla na dražbo tudi Vodnikova mineralogična zbirka, ki je štela 338 kosov (med njimi 156 večjih) iz najrazličnejših krajev Kranjske, Štajerske, Ogrske, Nemčije itd. Vse to rudno in drugo kamenje je bilo v kartonih in škatljicah spravljeno v veliki stekleni omari in večinoma tudi že lepo določeno in urejeno, s številkami zapisnika, najdiščem in znanstveno oznako.

¹ Prva cena je cenilna, druga na dražbi dosežena. Krajcarje izražam radi krajšega z desetinskim ulomkom, dasi matematično to ni pravilno, ker je takratni goldinar štel le 60 krajcarjev.

Zbirko so cenili na 87·20 gl, ali je niso mogli prodati niti na prvi dražbi, niti na licitaciji knjig, rokopisov in starega denarja, ki se je vršila skoro leto dni kasneje. Ni se namreč oglašil noben ponudnik za to. Da ni bilo treba radi tega razpisovati nove dražbe, ki bi po prvih dveh soditi itak neugodno izpadla, zato je svetovala finančna prokuratura v sporazumu z ostalimi dediči, da se zbirka proda edinemu ponudniku, ki se je medtem oglašil.

Normalnošolski ravnatelj Mešutar je bil namreč pripravljen prevzeti za 30 gl to zbirko za svoj zavod, kjer bi mu, kot je trdil, pri pouku v 4. razredu normalke zelo dobro služila. V tozadevnem dopisu z dne 30. avgusta 1820 priporoča prokuratura, da gubernij tej kupčiji pritrdi, ker bi bila s tem zapuščinska obravnava končno zaključena in bi Vodnikova mineralogična zbirka itak prišla »zu Nutzen der öffentlichen Lehranstalt und der Schulkjugend, welcher der Erblasser als Professor bekanntlich sehr ergeben war.«¹ Gubernij je seveda tej prodaji oz. nakupu pritrdil.

Na prvi dražbi, kot že zgorej omenjeno, niso prišli na vrsto Vodnikovi rokopisi, njegova razmera obširna knjižnica ter numizmatična zbirka, akoravno sta bili slednji dve že pri inventuri dne 24. aprila 1819 cenjeni. Knjige je cenil ljubljanski knjigarnar Korn. Seznam so morali predložiti revizijskemu uradu, nakar je 12. maja 1819 knjižni cenzor Jurij Pavšek dovolil javno prodajo teh knjig, izmed katerih je izločil le 5 del (Gibbon, *Istoria dell'Imperio romano*; Fo-ka ou les *Metamorphoses*; Fürstl. Anhaltische *Gehaimbe Cantzley*; Hunnius, *Apostasia Romanae Ecclesiae*; Varilas, *La politique de la Maison d'Autriche alla Haye*).

Toda ta dražba se je vršila šele 20. in 21. marca 1820 v ljubljanski mestni šoli, in sicer so prišle prvega dne na vrsto knjige, drugi dan pa rokopisi in numizmatična zbirka. Na to licitacijo so občinstvo opozorili s trikratnim oglasom v »Intelligenz-Blatt zur Laibacher Zeitung«.²

Zapisnik obsega skupno 588 del v enem ali v več zvezkih; knjige so bile prodane za 359·38 gl, — dosegle so na dražbi skoro trikratno cenilno vrednost.³ Tu so predvsem razne šolske knjige in take, ki jih je Vodnik rabil za svojo nadaljnjo strokovno izobrazbo kot: vsakovrstni atlanti (med drugimi »Ptolomejev«, Ulm 1486), geografska in zgodovin-

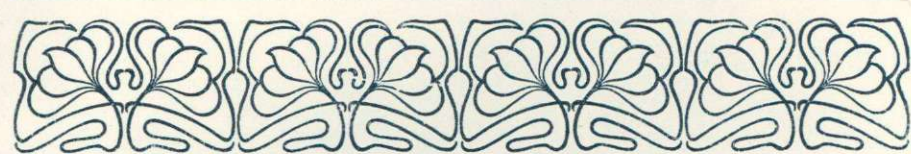
¹ Arhiv deželne vlade kranjske, fasc. 42, Reg. No. 72 de 1820.

² Letnik 1820, št. 12, 14, 15; str. 135, 162, 186.

³ Popolen seznam knjig se nahaja v arhivu dež. sodišča v Ljubljani. — V deželnem arhivu je shranjen daljši zapisnik knjig, ki jih je kupil Vodnik leta 1799. na dražbi od svojega stanovskega tovariša Jak. Abrahama Penzla za 68 gl 38 kr.

Velazquez(?): Smejoči se deček.

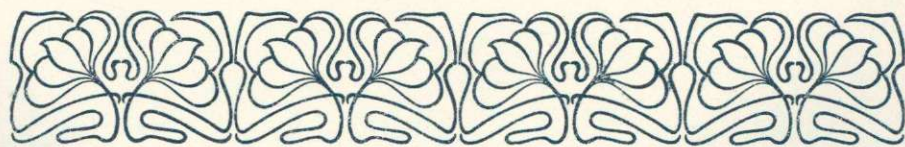
ZA BOŽIČ

izide prvi zvezek basni Jeana de
la Fontaina v slovenskem prevodu

Ivana Hribarja.

Cena trdo vezanega zvezka je K 5.—,
ako se naroči naravnost pri preva-
jalcu v Ljubljani, Gospodska ulica 12
ter pošlje denar po nakaznici.

V knjigarnah stala bode knjiga
K 6.—.

ska dela najrazličnejših držav in dežel, od starih in klasičnih avtorjev pa doli do novejših, besednjaki skoro vseh važnejših evropskih jezikov, med katerimi je dosegel nemško-latinsko-ruski posebno visoko ceno (6.01 gl, cenjen 4 krajcarje), Dalmatinove Biblije II. del je bil prodan za 1 gl 4 kr (cenjen 40 kr), dalje najdemo tu knjige filozofične, mitologične, mineralogične, numizmatične, praktične in podučne vsebine, poleg najrazličnejših grških in rimskih klasikov v originalu in v prestavi, dalje dela in spise Wielanda, Gottscheda, Uza, Petrarke i. dr. Umevno, da je bilo vmes tudi dosti slovenskih in hrvaških knjig leposlovne, gramatikalne, leksikalne ali tudi le nabožne vsebine. Med knjigami je bilo okrog 2 centa »starih in neporabnih knjig in časopisov«, ki so jih prodali kar »čez« za poldrug goldinar.

Med knjigami so prišle na dražbo tudi (Vodnikove) prestave patentov in podobnih uradnih odredb, šolski katalogi in spisi, različna pisma (na primer ona dunajske knjigarne Strauß, zadevajoča tisk nameravanega besednjaka z imenikom prenumerantov), Vodnikova spričevala in »miscelanea Slavica«, kar vse skupaj je bilo prodano za 2 gl 20 kr (cenjeno na 51 kr).

Razen Vodnikove Pratičke, Pisanic in francoske gramatike, je prišlo naprodaj 123 izvodov njegovih »Pesmi za pokušino«, tiskanih na navaden pismeni papir (2 gl : 14.46) ter 28 na holandskem papirju tiskanih izvodov (0.49 : 5.35 gl). Poleg tega pa še posebej en (tudi tiskan) izvod »pesmi za pokušino« s pripombo »vom Verfasser verbessert«, kateri izvod je bil prodan »z več drugimi nemškimi in slovanskimi pesmimi« za 2 gl 1 kr (cenjeno 20 kr). Iz te kratke pripombe licitacijskega zapisnika se ne da posneti, da-li so bile te nemške in slovanske pesmi tiskane ali v rokopisu, ali so bile Vodnikove, ali le slučajno skupaj nabrane.

Izključeno bi namreč ne bilo, da je bilo tu vmes tudi kaj Vodnikovih lastnih pesmi. Iz koncepta Vodnikovega pisma prof. Jungmannu v Pragi (4. januarja 1819)¹ posnamemo, da je Vodnik svoje pesmi za poskušnjo in turnir med Pegamom in Lambergarjem očistil germanizmov, turnir predelal in ga približal narodni pesmi, in da je zložil »več popolnoma novih pesmi«, kar vse da hoče z brambovskimi pesmimi vred tekom leta 1819. izdati v tisku.

¹ Osnutek tega pisma je v kranjskem deželnem arhivu, ki hrani še več Vodnikove literarno in jezikoslovno zanimive korespondence (Primic, Kopitar, Zupančič, Jarnik i. dr.), katere pa tukaj ne objavljam, ker jo je uporabljal že Vidic v svoji razpravi, dasi daleč ne popolnoma izčrpljivo.

Naslednjega dne so prišli na vrsto različni Vodnikovi rokopisi, katere sta cenila kot sodna izvedenca Matevž Ravnikar in profesor Jakob Zupan. Vsled važnosti in velikega pomena tega dela pesnikove zapuščinske ostaline za našo slovstveno zgodovino, objavljam v naslednjem Ravnikarjev in Zupanov cenitveni zapisnik v celoti po izvirniku, ki se nahaja poleg ostalih zapuščinskih aktov v arhivu ljubljanskega deželnega sodišča.

Nrus	Verzeichnis der in dem Vodnikischen Verlaß befindlichen Handschriften. — Geschätzt von den Unterzeichneten. ¹	Schätzungs-		Verkaufs-	
		Preis			
		fl	xr	fl	xr
1.	V. Vodnik's Slowenisches Wörterbuch Deutsch Slowenischer Theil, 7 Bände in 4 ^{to}	30	—	132	20
	Slowenischer Theil. 5 Bände in 4 ^{to}	zum Wörterbuche			
2.	Naturhistorische zum krainerischen Wörterbuche gehörige Schriften eines gelehrten Krainers — etc.	gehören der k. k. Bi- bliothek (wohin sie auch abgegeben wurden)			
3.	Blas. Kumerdey Schriften die zum krainerischen Wörterbuche gehö- ren — in fol.				
4.	P. Marci Dictionarium Trilingue, in 4 ^{to}	—	6	—	6
5.	Deutsch Slawisches Wörterbuch . .	gehört zum Wörterbuche			
6.	Alphabeticon Vindicum. 4 Hefte . .	dtto			
7.	Lexicalia — etc.	dtto			
8.	Etymologica conamina et Sermo cri- ticus Penzelii de ortu ling. etc. .	dtto			
9.	Verschiedene zum Krainerischen Wör- terbuche gehörige Schriften . . .	dtto			
10.	Vodnikove Pefmi — etc.	2	—	2	1
11.	Popovizhiana Manuscripta Vendica .	gehören zum Wörterbuche			
12.	Alphabetum Cyrilicum et Glagoliticum	1	—	1	2
13.	1.) Alphabeta Cyrilica et Glagolitica 2.) Wachtparad Manuscriptum Rossi- co-Cyrilicum	—	3	—	3
	3.) Kritik der Kumerdeyschen Gram- matik von Penzel — etc.				
14.	Verschiedene Grammatikalische Schriften	—	10	—	10
15.	Valentina Vodnika Pifmenost ali Gra- matika				
16.	Valentina Vodnika Abezeda fa perve Shole				
17.	Valentina Vodnika Kuharske Bukve	—	10	—	33
18.	Valentina Vodnika Geschichte von Krain, Görz und Triest				
19.	Valentina Vodnika Shteviftvo sa flo- venfke Shole				
20.	Valentina Vodnika Babilhtvo				
21.	Inscriptiones Antiquae	—	20	2	16
22.	Geistliche Reden etc.	—	3	—	8
23.	Slavische Literatur etc.	1	—	6	1

¹ Ta pristavek je pisan z drugim črnilom in z roko Mat. Ravnikarja. Enako tudi cenilna vrednost in pripombe v cenilni rubriki in končne opombe oz. ocene (»Anmerkungen«).

Anmerkungen.

1. Das sub N^{ro} 1 vorkommende Wörterbuch ist eine schätzbare Vorarbeit zu einem Wörterbuche; aber noch kein Wörterbuch. Insbesondere ist der krainisch-deutsche Theil kaum ein Entwurf zum Wörterbuche zu nennen.
2. Die sub N° 2 vorkommende Schrift ist eine Sammlung krainerischer naturhistorischer Wörter in Abschrift, wovon sich das Original bey B. v. Zois befindet. Also ein Beytrag zum Wörterbuche.
3. Die Schriften sub N^{ro} 3 sind frühere Sammlungen des sel. Kumerdey für das krainische Wörterbuch. Sie gehörten dem seligen Freyherrn Siegmund v. Zois, die Vodnig zur Benutzung in seinen Händen hatte, der selige Baron aber nach der Erklärung des Herrn Bibliothekärs Kallister der kk. Bibliothek noch in vivis schenkte, und der verstorbene Vodnik auch noch im Leben bis zum Buchstaben G an die Bibliothek ausfolgte. Die folgenden Buchstaben aber zum Gebrauche noch bei sich behielt.
4. Die Handschrift N° 4 ist eine blosse Abschrift des Wörterbuches (gedruckten) vom P. Marcus geordnet nach den verschiedenen Redetheilen.
5. N° 5 ist ein älterer Versuch eines steyermärkischen Geistlichen zu einem Wörterbuche vom sehr geringen Werthe. Vielleicht nur zum Gebrauche mitgetheilt. Auf jeden Fall gehört es zum Wörterbuche.
6. N° 6 ist das erste Maculare vom krainisch-deutschen Theile des Wörterbuches. Daher ein werthloses Duplikat von N° 1.
7. N° 7 ein Beytrag zum Wörterbuche vom Herrn von Prekelfeld; enthält mehrere Benennungen von Vögeln, und mehrere Bauern-Familien-Nahmen etc. Gehört daher zum Wörterbuche.
8. N^o enthält einige Wörtersammlungen als Beytrag zum Wörterbuche.
9. Eben so N° 9. für sich ohne Werth.
10. Sind die meisten schon abgedruckt in den Pélme sa pokušnjo, und hier nur zum Theile verbessert, wohl auch hie und da verschlechtert. Das Nähmliche gilt von den Landwehrliedern. Nur einige Stücke sind neu, doch noch nicht ganz ausgefeilt.
11. N° 11 kann nur als Beytrag zum Wörterbuche betrachtet werden.
12. N° 12 enthält verschiedene slavische Alphabete.
13. Sub N° 13 das Stück 1 heißt nichts, das Stück N° 2 ist eine geschriebene russische Wachtparade, das Stück 3 ein Brief des ehemaligen hiesigen Professors Penzel.
14. N° 14 etwas sehr unbedeutendes für die Litteratur.
- 15–20. Diese Nummern mit Ausnahme des N^{ro} 19 sind lauter bereits schon abgedruckte Manuscripte. N^{ro} 19 ist ein Uebersetzungs-Versuch des Normalschulrechenbüchelchens.¹
21. N° 21 eine Sammlung römischer Inschriften; wovon viele bereits im Wochenblatte abgedruckt sind.

¹ Vodnikovo »Števištvo« je prestava Guillard-ove računice l'aritmética delle prime scuole (8°, 1808), katero delo se navaja med ostalimi njegovimi knjigami.

22. N^{ro} 22. Sind Vodnikische Predigten vom verschiedenen Werthe, oder vielmehr hingeworfene Gedanken zu Predigten.
23. N^{ro} enthält die Vodnikische Correspondenz.

Laibach den 28ten Februar 1820.

Blasius Vitschitsch, m. p.
als abgeordneter Komissär.

Matthäus Raunicher, m. p.
Domherr, und vom k. k. Landrechte bestellter Schatzmann.

Jakob Supan, m. p.
Professor des Alten Testaments und vom Landrechte bestellter Schatzmann.

Cene, za katero so bili rokopisi na dražbi odprodani, so povzete iz drugega, predstoječemu sicer popolnoma enako se glasečega licitacijskega protokola z dne 24. marca 1820 (podpisana: Blasius Vitschitsch m. p., Lizitationskommissär; Joseph Samassa, Mit-Commissair, m. p.). Radi preglednosti sem te na licitaciji dosežene cene vstavil kar takoj že v prvi Ravnikarjev cenilni zapissek, posebno še ker je že bila tu za to določena rubrika. Pri št. 3 na robu (v oklepaju) pristavljena opomba, da so Kumerdejevi spisi bili že oddani licejski knjižnici, je bila povzeta iz licitacijskega protokola. Glasom tega protokola so bili torej prodani Vodnikovi rokopisi za 144 fl 40 kr.

Nastane pa vprašanje, kdo je bil, oz. kdo so bili tisti, ki so kupili Vodnikovo knjižnico in njegovo rokopisno gradivo. Da so se že sodobniki zavedali literarne važnosti in znali ceniti pomen Vodnikove znanstvene ostaline, nam je med drugim v dokaz poročilo, ki ga je poslala 16. marca l. 1820. sodna oblast guberniju, v katerem naznanja, da se bo vršila 20. marca javna dražba zadevnih predmetov. Opozarjajoč na neoviran promet s podobnimi objekti v tuzemstvu, končuje ta dopis tako-le: »nachdem sich jedoch das löbliche k. k. Gubernium etwa doch veranlaßt finden könnte, zur Verhinderung der etwaigen Ausschwärzung der fräglichchen Manuskripte, Münzen und Mineralien in Folge der mit dem Gubernial Circulare vom 5ten Februar 1819 N° 1476 bekannt gegebenen Allerhöchsten Entschließung vom 19ten September und 23. November 1818 irgend welche politischen Vorsichten zu trefen, so giebt man sich die Ehre, Löblichselbes von dieser bevorstehenden Lizitation dienstfreundlichst in Kenntniss zu setzen.«

Odlok, na katerega se sodišče sklicuje, prepoveduje izvažati iz monarhije slike, sohe, antične, numizmatične in bakrorezne zbirke, redke rokopise, kodekse, stare tiske ter sploh umetniške in literarne predmete, »welche zum Ruhm und zur Zierde des Staates beytragen«. Promet teh umet-

nin in redkosti v mejah monarhije pa je ostal neutesnjen prost.

V svojem odgovoru na gornjo noto pravi gubernij, da imajo bankalna oblastva že vsa potrebna navodila, da se prepreči izvoz podobnih predmetov, kot jih navaja omenjena cesarska odredba. Obenem je pa gubernij zelo želel, da mu sodišče naznani kupce Vodnikovih zbirk, češ da goji »den lebhaften Wunsch in die Kenntniss zu gelangen, wer die Erkäufer dieser Schätze vaterländischer Kunst und wissenschaftlichen Fleisses seyen, um allenfalls dahin wirken zu können, daß solche der Zukunft erhalten, und sobald es die Verhältnisse gestatten, für eine allgemein nützliche Bestimmung verwendet werden.«¹

Ker je vlada sporočila sodišču to svojo željo šele 24. marca, torej tri dni po izvršeni dražbi, zato nam bo razumljivo dejstvo, da licitacijski sezname in zapisniki deželnega sodišča nimajo poleg cen zabeleženih tudi imen kupcev. Šele pozneje so zbrali zahtevani imenik licitatorjev-kupcev manuskriptov in numizmatične zbirke iz dražbe dne 21. marca in poslali to listo (12. maja 1820) guberniju. Na zadevnem spremnem aktu stoji pripomba, da so to listo izročili »visokemu prezidiju«, — a danes tega važnega in zanimivega seznama nisem mogel nikjer izslediti.

Iz poročil in beležk poznejše dobe sem mogel za večino teh stvari dognati, kaka je bila njih usoda in pot v današnje javne zbirke. Tako je kupil rokopisno gradivo za slovenski besednjak Matevž Ravnikar. Zanimanje za ta del ostaline je moralo biti precejšnje, kar lahko sklepamo iz tega, da so udeležniki dražbe gnali rokopis od 30 gl na 132 gl 20 kr., kar moramo z ozirom na takratno denarno vrednost imenovati prav čedno vsoto. Ravnikar je podaril pozneje rokopis prof. Metelku; ta ga je l. 1848. izročil v objavo »Slovenskemu društvu«, ki je šele končno moglo z gmotno pomočjo škofa Antona Alojzija Wolfa in pod Cigaletovim uredništvom izročiti v tisk tako dolgo in težko pričakovani besednjak.² Manuskript pa je zapustil Metelko ljubljanski licealni knjižnici, katera hrani iz njegove zapuščine večino Vodnikovih rokopisov, ki jih navaja naš seznemek. Zaenkrat pa še ne morem dognati, da li je Metelko te rokopise sam kupil na dražbi, ali pa jih je dobil od Ravnikarja. — Edinole rokopis Vodnikove zgodovine je prišel iz Metelkove zapuščine v muzejski arhiv.

¹ Arhiv dež. vlade kranjske, fasc. 18, Reg. No. 83 de a. 1820.

² Lavrenčič, Anton Al. Wolf. Ob stoletnici njegovega rojstva. 1882. (Ponatis iz Novic.) Str. 35.

Vodnikova pesniška ostalina je prišla na dražbi v roke licealnega knjižničarja Matija Kalistra, po čigar smrti jo je po istem potu dobil knjižničar Mihael Kastelec in jo namenil po objavi izročiti licealni knjižnici ljubljanski. Ali Kastelec sam ni prišel do te objave, marveč je na stara leta odstopil založbeno pravico (a ne lastnine do rokopisa) knjigarnarju O. Wagnerju, ki je redakcijo poveril Fr. Levstiku. Ker je bil Wagner Slovenski Matici nekaj dolžan, je le-ta kljub protestu Kastelčevega pooblaščenca Levstika vrinila med Wagnerju zarubljene knjige tudi ta Vodnikov rokopis in ga kupila na dražbi 3. marca 1868 za 20 gl. Zadeva se je pozneje na ta način mirnim potom uredila, da je Kastelčeva hči Amaliya Pfeifer dne 25. oktobra 1870 kot dedinja izročila rokopis Matici Slovenski.¹

Vodnikovo korespondenco pa je kupil prof. Jakob Zupan in jo pozneje, ko so deželni stanovi kranjski ustanovili muzej, izročil v dar temu zavodu, tako da je domalega vse, kar hrani danes naš deželni arhiv od Vodnikovih stvari, prišlo potom Zupanovih rok v naš muzej.²

Kam je prešlo ostalo Vodnikovo rokopisno gradivo in njegova knjižnica, je zaenkrat težko dognati, pa je tudi zelo dvomljivo, da se je še kaj več ohranilo, kar je že zbranega v naših javnih znanstvenih zavodih. Med Vodnikovo ostalino je bilo najbrže še nekaj, četudi le napol izdelanih ali šele začetih rokopisnih osnutkov, katerih naši seznamki ne navajajo izrečno.

Tako izvemo iz enega Primičevega pisma (Gradec, 29. novembra 1811), da je ta vspodbujal Vodnika, da bi že izdal svoje »travestirten Kleinstädter«. Ob drugi priliki zopet (10. junija 1813) mu pošilja Primic nekaj nabranih besedi za besednjak, a zahteva od pesnika protiuslugo: »daß Sie mir die versprochenen Lieder und Ihre Krainisch-Kleinstädter (Komödie) überschicken«. Vodnik si je na hrbtu pisma zaznamoval Primičeve želje, med drugim »Malomélzhani«.

Na dražbi dne 21. marca 1820 je bila za 83 gl neznano komu prodana tudi Vodnikova numizmatična zbirka, katero so izvedenci cenili na 58 gl 46 kr. Zbirka je bila lepo urejena in z natančnim zapisnikom opremljena. Vsak novec posebej je bil zavrt v kosček papirja, na katerem je bil pravilen opis novca z dostikrat jako obširno Vodnikovo raz-

¹ Fr. Levstik, O Vodnikovem rokopisu. (Dunajski Zvon, 1870, str. 300, 318, 334.)

² Prim. objavo njegovih darov v izredni prilogi lista Illyr. Blatt, Landesmuseums-Beiträge, z dne 5. aprila 1832, XVI, sub No. 712; 24. julija 1832, XVIII, sub No. 806; 1834, XXXII, sub No. 560.

lago v latinskem jeziku z natančno navedbo datuma in najdišča.

Glasom inventarnega zapisnika je obsegala ta zbirka vsega skupaj 362 kosov, med temi 1 zlat novce, mnogo lepih starih srebrnih in bakrenih (bronastih) novcev, poleg tega pa tudi bogato zbirko novejšega denarja najrazličnejših potentatov.

Na dan 28. junija 1820 so na javni dražbi, ki so jo tudi to pot uradno razglasili,¹ prodali Vodnikovo srebrnino, in sicer 4 namizne žlice, 3 kavine žličke, dvojce zaponk za čevlje ter eno uro, vse skupaj za 26 gl 22 kr. (cenjeno na 25 gl 45 kr.).

Istega dne je prišlo na prodaj še ostalih (najbrže med tem časom najdenih) 235 izvodov Vodnikove Pismenosti, katere posamezni kos je cenil običajni cenitveni izvedenec Korn na 3 kr., a so bili na dražbi prodani povprečno od 3 do 5 kr., vseh 235 iztisov skupaj za 17 gl 35 kr. — Zbirke mineralij pa tudi na tej dražbi ni maral nihče kupiti; o njeni nadaljnji usodi sem imel priliko že zgoraj poročati.

Ko je bilo na ta način končno vse Vodnikovo zapuščinsko premoženje spravljeno v denar, je bila dana šele možnost, da se obravnava zaključi in postavnim dedičem izplačajo pripadajoči deleži. Ali k dosedanjim se je med tem časom priglasil nov dedič, ki je zahteval vso zapuščino zase, sklicujoč se na tozadevne izjave rajnega Vodnika.

Bila je to njegova kuharica in gospodinja Eva Bučar (Wutscher, Buscherin), ki je služila in gospodinjala Vodniku celih 24 let, torej vse od tistega časa naprej, ko je nastopil svojo službo v Ljubljani. Udinjana je bila za letnih 30 gl, a ji je Vodnik izplačeval le po 10 gl na leto za njene najnujnejše potrebe, tako da ji je ostalo še v njeno dobro 480 gl, katerih preje ni zahtevala, ker ji je Vodnik opetovano zatrjeval, da bo ona glavna in edina dedinja njegovega premoženja.

Da bi svojo pravico dokazala in podprla s pričami, je naprosila Vodnikovega hišnega gospodarja Fortunata Kerschbauma, Andreja Maliča in frančiškanskega cerkovnika Jurija Trobivšeka, da so 1. aprila 1819 dali na sodni zapisnik zadevne Vodnikove izjave. Bili so pripravljeni s prisego potrditi, da je Vodnik opetovano, zlasti pa okrog zadnjega Božiča ustmeno in pri popolni zavesti izjavil: »Ako umrjem preje kot moja kuharica Eva Bučar, naj bo ona dedinja vsega mojega malega premoženja«. In sicer se je tako izrazil napram Fortunatu Kerschbaumu ob priliki, ko je bil o tem

času povabljen k njemu na obed, napram Maliču, ko je bil rajnki pri njemu na obisku, proti Juriju Trobivšeku pa, ko je prišel k frančiškantom maševat.¹

Vendar pa ta naknadno protokolirana oporoka ni mogla biti veljavna. Manjkale so namreč običajne formalitete, ki so bile potrebne za pravno veljavnost vsake ustno izražene poslednje volje. Predvsem bi moral Vodnik podati svojo izjavo skupno vsem trem pričam, ne pa ločeno in ob različnem času.

Ker je bila torej ta oporoka neveljavna in se je bilo kljub temu treba poravnati z Evo Bučar radi njenega upravičenega zahtevka na zaostali plači, je predlagala 18. septembra 1820 finančna prokuratura guberniju, da privoli poravnati z Bučarjevo na ta način, da se ji izplača 200 gl, s katero svoto se je ta zadovoljila in se odpovedala vsaki nadaljnji zahtevi.

Gubernij je nasvetu in načinu rešitve tega spornega vprašanja seveda pritrdil, uvažujoč tudi okolnost, da se mora staremu in zvestemu poslu priznati njegov zaslužek, zlasti še, ker je pokojnik večkrat in pred pričami izjavil, da bo kuharica njegova dedinja in ker se zdi, da je le nagla smrt kriva, da ni napravil pravoveljavne oporoke, v kateri bi svojega posla, če ne bolje, pa vsaj glede zastale plače odškodoval. Na ta način so se ognili tudi neizogibni tožbi, ki je sicer pretila.²

Eva Bučar, ki je do prve licitacije pazila na Vodnikovo zapuščino v stanovanju in dobila za to 15 gl nagrade, ni preživela dolgo svojega gospodarja. Začetkom poletja 1821 se je preselila tudi ona za njim v večnost.

V Vodnikovi zapuščini so našli razen 9 gl 53 kr. gotovine še en francoski rentni transfert (No. 388, dtto. 31. III. 1812) za 9001 fr. 60 cent., glaseč se sicer na Vodnikovo ime, a je slednji le upravljal ta vrednostni papir spočetka za Jero Pirc iz Smlednika, pozneje pa za Katarino Drobnič in njenega moža v Kranju, kateremu je 13. julija 1812 izplačal iz svojega na račun tega transferta 528 gl 55³/₄ kr., katero svoto je morala sedaj Katarina Drobnič vrniti Vodnikovi zapuščinski masi, kateri moramo prišteti še onih 75 gl 25 kr., ki so ostali čisti od Vodnikove plače za mesec januar 1819 in njegove nagrade po odbitku dolžnega povračila.

Razentega je imel Vodnik še iztirjati na plači, ki mu jo je ostala dolžna francoska uprava, znesek

¹ Arhiv dež. sodišča v Ljubljani, odd. testamenti, lit. V, št. 57.

² Arhiv dež. vlade kranjske, fasc. 42, Reg. No. 72 de a. 1820.

¹ Intelligenz-Blatt zur Laibacher Zeitung, 1820, No. 50, str. 727.

111 gl 6 kr., kar se je šele sedaj pri zaključku njegove zapuščinske razprave zgodilo.¹ Aktiva Vodnikovega zapuščinskega premoženja so znašala po preračunu z dne 23. februarja 1821 skupaj 1695 gl 20 $\frac{3}{4}$ kr., pasiva pa 358 gl 23 kr., tako da je ostalo čiste zapuščine 1336 gl 57 $\frac{3}{4}$ kr., h kateri svoti je prišlo pozneje še eno francosko nakazilo v znesku 26 gl 32 kr.

Med stroške in bremena spada predvsem poravnalna svota (200 gl), izplačana kuharici Bučar, 20 gl za četrletno stanarino (januar—april 1819), ki jo je zahteval hišni gospodar, dalje Silvestru Homanu 46 gl 58 kr. za 24 $\frac{1}{2}$ funta voščenih sveč, ki jih je dobavil po naročilu Antona Vodnika, ter 42 gl 7 kr. frančiškanskemu cerkovniku Blažu Pettauerju za stroške pogreba. K tem izdatkom je treba še prišteti nagrado cenilnim možem, dražbene in razne podobne manjše troške.

Po prvotnem razdelitvenem načrtu bi pripadlo vsakemu postavnemu dediču (cerkvi na Koprivniku, ubožcem ravnotam in sorodnikom) od Vodnikovega zapuščinskega premoženja po 445 gl 39 $\frac{1}{4}$ kr., tako da bi Vodnikovi sestri in brat prejeli vsakteri le po 148 gl 16 $\frac{1}{4}$ kr., ker so morali ti slednji plačati še 2% smrtno takso (8 gl 55 $\frac{1}{4}$ kr.), s čemur se je njih skupna tretjina znižala na 436 gl 44 kr.

Proti tej enakomerni razdelitvi pa se je pritožila sestra Jera Vodnik in prosila (5. marca 1821), da ji prisodijo tudi še ono tretjino, ki naj bi pripadla po zakonu koprivniškim ubožcem.

Okrožni urad je na tozadevno vprašanje gubernija poročal, da je Jera Vodnik v resnici revna, brez premoženja, vedno bolehnata ter nezmožna se z lastnim delom preživljati; podpirati bi jo mogel njen premožni brat, usnjar Anton. — Vlada je glede na to 31. avgusta 1821 naročila ubožnici na Koprivniku, da mora svoj delež naložiti po 5%, in da bo

te obresti do svoje smrti uživala revmatična in slabotna, 51letna ubožna Vodnikova sestra Jera.

Slednja pa se ni zadovoljila samo z obrestmi ubožne tretjine, marveč se je po svojem zastopniku dr. Wurzbachu pritožila na vrhovno sodišče na Dunaju, češ da je že itak dovolj časa bila v nadlego in breme sestri Uršuli in bratu Antonu in bi se je bil rajnki brat gotovo v oporoki po bratovsko spomnil, da ni umrl tako nenadne smrti. Dalje pravi sestra Jera v tej pritožbi, da si Vodnik v času svojega kratkega službovanja na Koprivniku ni le ničesar prihranil, marveč se je moral še zadolžiti.

Finančna prokuratura je v tej zadevi izjavila, da uči skušnjo, da kuracijska duhovščina na Kranjskem ponavadi ne napravlja oporok, ker da se v tem oziru duhovniki popolnoma strinjajo z zakonitimi določbami, in če že testirajo, potem je vedno glavni dedič kaka verska ali pobožna ustanova (causa pia).

Vendar je bil kljub tej izjavi uspeh ta, da je z odlokom dne 3. januarja 1822 dobila pesnikova sestra Jera tretjino od ubožne tretjine (namreč 148 gl 33 kr.) v svojo last, ostali dve tretjini (297 gl 6 kr.) pa ste pripadli koprivniškim ubožcem.¹

Iz novih denarnih virov, katerih nisem mogel natančneje izslediti, je narastlo Vodnikovo zapuščinsko premoženje v toliko, da je dobila dne 4. aprila 1823 cerkev na Koprivniku nakazanih 507 gl 5 $\frac{1}{2}$ kr., tamošnji ubožci pa 338 gl 3 $\frac{1}{2}$ kr., od katere svote je vrnila cerkev 10 gl, ubožni zaklad pa 5 gl na račun tistih 15 gl, ki so jih nekoč izplačali kuharici Evi Bučar za nadzorstvo in straženje Vodnikovega stanovanja.²

Glede naložitve koprivniškega denarja v vrednostnih papirjih poroča ljubljanski okrožni urad guberniju še dne 13. februarja 1824, tako da se je ta obravnava vlekla nič manj kot celih pet let, predno so jo končno mogli zaključiti.

¹ Med akti ljubljanske kresije v kranjskem deželnem arhivu najden v resnici v statusu uradništva gorenjske intendance iz leta 1813. (25. X.), da so odhajajoči Francozi ostali dolžni Vodniku od njegove letne plače 1000 fr za mesece avgust, september in oktober skupaj 96 gl 39 kr.

¹ Arhiv dež. vlade kranjske, fasc. 42, Reg. No. 19 de a. 1821/22.

² Ibid., fasc. 42, št. 7 de a. 1823/24.

Otilija.

Novela. — Spisal Ksaver Meško.

Jesen.

Jesen je bila, in listje je odpadalo.

Po drevoredu za mestom je stopal postaren gospod. Ni bil sklonjen vsled starosti, še manj pre-magan po življenju in strt po letih. Bil je še kre-pak, lica so bila sveža, skoro mladostna. A tista prevdarna umerjenost in počasnost, ki zaznamuje in odlikuje starost, in že zelo osiveli lasje so pri-čali, da je petdeset let že precej prekoračil in mora biti že blizu šestdesetim, če jih ni že dosegel.

Stopal je počasi, kakor stopajo ljudje, ki se jim nikamor ne mudi, s tistim umerjenim mirom, kakor stopajo možje, ki preživljajo svoja stara leta v pokoju. Ne tarejo jih skrbi za vsakdanji kruh, ne naganja jih ura k vsakodnevnemu delu, v urad, v šolo, kamorkoli. Tako napravijo mirno in pola-goma svoj običajni sprehod, mnogi slednji dan po eni in isti poti. Narede ga tem bolj mirno, če so brez družine, stari samci, ki se jim ne mudi tudi domov; saj jih ne čaka tam nihče in nič ko sa-motna, molčeča soba.

Drevored je bil že ves jesenski. Listje, kolikor ga je še v bolečinah trepetalo in umiralo na drevju, je bilo že vse orjavelo in orumenelo, tu tam živo rdeče. — Kako se je vendar veličastno bočil v poletju nad vsemi temi belimi stezami krasen zelen baldahin, da je solnce našlo le s težavo kako razpoko in špranjo, kako malo luknjico, skozi ka-tero je kakor radoveden otrok pokukalo na šetalce spodaj na stezi, z drobnim belim prodcem posuti! A zdaj, glej, je ta baldahin ves razcefran; skozi ogromne luknje sije jesensko solnce brez ovire in razprostira čez stezo in čez rjavo in rumeno listje široko zlato preprogo.

Gospod je komaj slišal, kako mu je šumelo in vzdihovalo listje pod nogami. Le solnca se je ve-selil, da še sije in da sije s tako prijaznim, toplim sojem, ki je človek zanj v jeseni v dvojni meri hva-ležen. Zadovoljno se je razgledoval med drevjem tja po travnikih, preplavljenih s solncem, ali gori na gozd, ki se je vzpenjal za drevoredom po po-ložnem hribu in je ves gorel v solncu.

Pod gozdom se je drevored razmaknil in raz-širil, kakor bi se v širokem toku izlival v gozd. V polkrogu so stale tam klopi, vse oblite s solncem.

Da bi užil tem več te toplote, ki je jutri, po-jutrišnjem morda že več ne bo, da bi se okopal do-

dobra v teh žarkih valovih, je sedel samotni še-talec na srednjo klop, ki se mu je zdela najbolj bla-goslovljena s solncem.

Vzel je klobuk z glave in ga položil na klop ob sebi, palico je prislonil ob nogo. Pa se je na-slونil z vso težo na naslonjalo klopi, kakor da ga je hoja silno utrudila in bi si hotel tukaj oddahniti in odpočiti, morda celo malo podremati.

A ni zadremal. Zdaj zdaj je privzdignil glavo in oči in pomežiknil gori proti solncu, ki ga je grelo tako prijetno. Ves obraz mu je postal tedaj še bolj zadovoljen in prijazen, kakor bi se hvaležno smehljaj dobremu solncu na nebu.

Kar je nenadoma zaslišal za seboj, na poti, ki se je vila sem doli iz gozda, glasove. Okrenil je nekoliko glavo in je zagledal med drevjem svetlo žensko obleko, ob njej temno moško. Kmalu za-tem je zaslišal razločno:

»Zdaj v jeseni seve ni tako lepo tukaj. A če prideš spomladi, Otilija, greva sem, in tedaj boš videla, kako je krasno.«

»A meni je jesen zelo povšeč,« je odgovarjal poln dekliški glas.

»Res? A jesen je tako otožna.«

»Morda ravno zato,« je mirno govoril dekliški glas.

Tedaj sta šla mimo njega: mlad gospodič, pač študent, in dekle, napol kmetsko napol gosposko oblečeno, z zdravim, nekoliko zarjavelim licem, okroglim in mehkim, kakor zrela breskev.

Gospod na klopi se je z nenadnim sunkom odtrgal od naslonjala in se nekoliko dvignil, kakor bi nameraval vstati. Pa ni vstal. Z obema rokama se je oprijel klopi, kakor da se hoče podpreti ob njo in se tako obdržati na njej.

Tako oprt ob klop, je s široko razprtimi očmi strmел za odhajajočima, strmел dotlej, da je videl svetlo obleko dekličjo beliti se in se bliskati med drevjem.

Še ko je ni več videl, je ostal dolgo nepre-mično v tistem napetem položaju, kakor da bi hotel zdajzdaj planiti pokoncu in pohiteti za mladima človekoma. Čez nekaj časa pa je naenkrat zlezal skupaj, kakor da ga je hipoma zapustila vsa moč. Naslonil se je spet na desko prečnico, s še večjo težo, nego ko je bil prišel do klopi. Počasi je segel po palici, jo zapičil v grušč pred seboj in naslonil nanjo obe roki, tudi z vso težo, kakor da sta mu tudi roki v hipu povsem oslabei.

»Otilija!« je zašepetal polglasno, skoro bolestno.

Ob tem imenu so mu misli iz jeseni hipoma pohitele dolgo pot nazaj, tja v življenja prelepo spomlad.

Pomlad.

Ko je hodil drugo leto v šolo, je prišlo sosedovo posestvo na boben. Po grlu je pognal sosed hišo in grunt, s kartami je zaigral in zapravil vso srečo svoje družine.

Kupili so neki ljudje iz ljudske, sosedne fare, napol gosposki ljudje.

Ko so se selili v novi dom, je baš pasel na travniku ob cesti. Čudoma je opazoval, kaj vse so pripeljali s seboj. A izmed vsega se mu je zdelo najzanimivejše in najlepše eno: mala deklica, ki je sedela na zadnjem vozu.

Bila je razoglava. Dolgi zlati lasje so se ji sipali čez rame in po hrbtu. Čez glavo je objemal to zlato bogastvo širok glavnik. — Take deklice še ni videl. Do večera se je venomer oziral tja gori proti sosedovemu dvorišču. In razveselil se je vsakikrat, če je prišla iz hiše k vozovom ter je ponesla kako malenkost pod streho.

Zvečer je pravil doma materi z veliko vnemo, kdo da se je priselil k sosedovim. In se je zelo čudil, da mater to tako malo zanima.

Drugi dan so imeli že pouk v šoli, ko je vstopil gospod nadučitelj v razred z mlado ženo, ki je vodila za roko deklico.

»Glej, sosedovi!« se je razveselil. A mu je takoj legla na srce lahka senca. »A danes ima robec, in se ji ne vidijo lasje.«

V šoli je vse utihnilo. Vseh oči so bile z zanimanjem obrnjene v neznano ženo in deklico. In vsi so pozorno poslušali, kaj bodo slišali od neznank ali o neznankah.

Da je privedla mati punico k zapisovanju, ker so se preselili v našo faro, je razkladal nadučitelj staremu učitelju Močniku.

Kako da se nova učenka piše, je poizvedoval učitelj.

»Otilija Munda.«

Otilija! — Čudno se mu je zdelo to ime, čudno pač tudi vsem drugim učencem, zakaj v hipu je šel po šoli pritajen nemir in šum, kakor če potegne čez polje lahen veter, kadar je žito že zrelo, in se nalahno dotakne bilka bilke, klas klasa.

Kje in kdaj da je rojena, je povpraševal učitelj s svojim počasnim, globokim basom in je zapisoval.

»Kje pa bo sedela?« je pogledal po šoli nadučitelj. Za njim tudi gospod Močnik. Gledal in razmišljal je nekaj časa. »Polno je pač zelo. Denimo jo za sedaj kar v prvo klop za fanti; majhna je.«

Vseh oči so se obračale za njimi, ko so stopali ob fantovskih klopeh. In vseh oči so se odprle širše, in vsi fantje so iztegnili vratove, ko je deklica počasi potegnila robec z glave in so se izpod nje vsuli valovi zlatih las, da so ji kar razžarili lepo okroglo lice. Okoli glave je blestel rumen glavnik.

Ko je sedla na odkazani prostor in si pospravila svoje stvari, je pripomnil gospod nadučitelj:

»Zdaj pa bi nam pokazala, kaj si se v prejšnji šoli naučila. Saj knjiže imaš?«

»Imam jih.«

Govorila je s polnim, globokim glasom, skoro bolj moškim ko ženskim.

»Tole beri!«

Odprl ji je knjigo in ji pokazal berilo. A brala je slabo, slovkuje.

Tedaj se mu je zazdelo, da je v hipu obledelo precej zlata njenih lepih las. Sklonil je glavo globoko nad čitanko, kakor da je nje za njo sram.

»Zdaj pa naj pokažejo naši, kako znajo. Kateri bo čital?«

»Jaz, prosim, prosim!«

Kar vrglo ga je kvišku. Na prste se je povzpел in je stegnil roko proti gospodoma, kakor daleč je mogel.

»Pa čitaj ti, Alojzij Golob.«

Vroče ga je izpreletelo po vsem telesu. — »Zdaj ji treba pokazati, kaj znam!« — Pa je bral z glasom, kakor bi bili okoli nje vsi gluhi.

»Dobro, dobro, Lojze!« je miril in hvalil čez čas stari gospod Močnik.

»To je Golobov Lojze, vaju sosed,« je razlagal nadučitelj. »Brati zna, da je veselje. In glas ima za tri.«

Ves rdeč od napora, veselja in ponosa je sédel.

»Pokazal sem ji, kako znam. Škoda, da ona čita tako slabo.«

*

Še isti dan jo je dobil proti večeru, ko je že zagnal krave v hlev, na vaški cesti.

»Ti, ali veš, kdo je danes v šoli prvi bral?« jo je vprašal s precejšnjo samozavestjo.

»Ne vem.«

Zelo se je začudil.

»Kako da ne ve? Ali le noče povedati?«

Pa se je odrezal še bolj ponosno:

»Jaz! Saj si me vendar videla in slišala.«

»Slišala sem. A gledala nisem mnogo okoli sebe,« je priznala mirno.

»Morda si se zelo bala?«

»Kaj bi se bala! Saj je bila mama z menoj.«

»Saj res,« je pomislil. Obenem se je čudil, da pravi »mama« in ne »mati«, kakor on svoji materi, in da jo tika, kakor nadučiteljeve gospodične svojo mater. — »So pač bolj gosposki ljudje,« si je tolmačil in se umiril. Pa je pričel z drugim pogovorom.

»Ti, Otilija, pa boš zdaj ostala za vedno tukaj?«

»Bom. Saj bosta mama in atek tudi. — A ti, zakaj pa mi praviš Otilija? Tako se pišem le v šoli, doma pa me zovejo Tilika.«

»Pa ti bom rekel tudi jaz tako,« je bil takoj pri volji. »Ti, pa veš, kdo je prvi v šoli?«

»Kdo? Pa menda ne ti?«

»Kdo pa? Ali me nisi slišala danes, kako znam čitati?«

Nič se ni čudila, da je prvi, kar mu ni bilo posebno po godu. Še nekako čudno se je smehljala.

»Pa si tako vpil.«

Vse bi bil pričakoval prej nego ta očitek. A si je naglo opomogel.

»Saj mora vsak na glas! Kaj v tisti šoli niste, kamor si ti hodila do zdaj?«

»Ne vem prav,« je menila malomarno in je naglo napeljala pogovor na drugo stran.

»Ti si Lojze? Moj največji brat je tudi Lojze.«

»A jaz pri nas nisem največji. Sta še dva večja, Tine in Ivan.«

»Sestre pa nimaš?«

»Imam, eno.«

»Kako pa ji je ime?«

»Micika.«

»Tudi moji najmlajši je ime Micika.«

»Te pa še nisem videl. Da je manjša, praviš?«

»Manjša. Šele tri leta ima.«

»A ti, kako pa je tam, kjer ste bili do zdaj?« je hotel vedeti.

»Same gorice so tam,« je pripovedovala z velikim veseljem. Bilo je vidno, da jo to zelo zanima. Njen glas, poln in zvoneč, je kar pel.

»Mi imamo tudi gorice, tri.«

»Pa imate tudi kostanje pri goricah?«

»Imamo, dva. A eden nobeno leto ničesar nima.«

»Kako da ne?«

»Tega pa jaz ne vem.« — Pomislil je. — »Morda je prestar, kakor je bila jablana za hišo, ki smo jo lani posekali. Ta tudi nič ni imela.«

»Pa je bila velika?« je hotela vedeti.

»Velika. A že vsa črviva in pišiva. — A veš, imamo pa pri enih goricah velik oreh. Ta pa strašno rodi.«

»Orehe jem tudi rada.«

»Dam ti v jeseni orehov in kostanjev, če si bodeva dobra.«

»Zakaj bi si ne bila?« se je čudila.

»S sosedovo, Gašparčevo Tiliko, si nisva.«

»Je pri sosedovih tudi Tilika?«

»Je. Pa se piše Matilda, ne Otilija. Takega imena še nisem slišal.«

»Ne? Čudno. — A zakaj si nista dobra?«

»Ker se norca dela iz mene.«

»Zakaj pa?«

»Kaj pa jaz vem! Hudobna je, zato.«

Pomolčala je. Morda ni vedela na to kaj odgovoriti, zato je nenadoma pričela spet s šolo.

»Ali boš jutri tudi čital v šoli?«

»Bom, če me gospod pokličejo. A če me tudi ne bi, bom držal roko kvišku, pa me že bodo. Samo poslušaj, kako bom bral!«

»Saj bom.«

»Kaj pa, ali pisati znaš dobro?«

»Precej.«

»Če pa brati kdaj ne boš znala, ti že jaz pošepečem. Saj ne sedim daleč proč. Le poslušni!«

»Boš res?«

»Zakaj ne bi? Saj sva sosedova.« —

Še bolj ju je zblížalo, ko je kmalu zatem v dejanju pokazal, da se hoče in mora potegniti za njo, ker sta sosedova.

Prihajala je skoro redno prepozno v šolo. To mu ni ugajalo. Ni sicer mislil, da bi hodila skupaj. Zakaj bilo bi ga noter v zemljo sram, če bi se norčevali iz njega, da hodi s punco. Je bilo tudi zapovedano: fantje posebej, dekleta posebej. A zdelo se mu je, da malo ceni šolo, ker ne prihaja o pravem času. Jo je tudi vprašal: »Ti, zakaj pa dan na dan zamujaš?«

»Če pa mama tako pozno zajtrk skuha,« je odgovorila precej čemerno.

Proti temu vzroku je bil seve brez moči. Zato je rajši molčal.

Ni še hodila štirinajst dni v šolo, ko je prišla nekega dne izredno pozno.

»Otilija Zamuda!« je izpregovoril nekdo v klopi pred njim na glas, komaj da je vstopila.

Ozrl se je. Seve je on, tisti rdečelasí Kosi, ves razcefedran in zamocafikan fant nekje z vrhóv na drugi strani fare, najhujši kričać v šoli. Neko liko se je dvignil v klopi in se na široko reži proti durim.

Preden se je prav zavedel, kaj da dela, se je bliskoma stegnil čez klop proti njemu in ga je z vso silo česnil po hrbtu.

»Ti, Golob, pa misliš, da si na paši?« se je razhudil učitelj Močnik; a zdelo se je, da le bolj prisiljeno, in da sam privošči Kosiju bunko. »Tja k peči poklekni. Ti, Kosi, pa za vrata.«

Moral je klečat. A je bil vendar zadovoljen, da se je potegnil za Tiliko.

Tisti večer mu je prinesla na cesto, ko je gnal živino domov, debelo rdeče jabolko.

Ves v ognju ji je zatrjeval:

»Vsakikrat te bom branil, če bi te imel kdo za norca ali bi ti kaj storil. In če bi moral iti klečat vsak dan! Danes sem prvič, da veš! — A veš, materi povej, da naj prej skuhamo zajtrk. To ni nič, če prideš vedno najzadnja v šolo.«

* * *

A nagloma so minila leta, ko sta hodila skupaj v šolo, kaki dobri dve leti. Minila leta, ko ji je dajal orehov in kostanja, kakor ji je obljubil; ko je nabiral za njo lešnike in je bil vesel, če jih je z veseljem sprejela. Minila leta, ko jima je bil najvažnejši pogovor o šoli. Minil čas, ko sta skupaj pasla in jo je učil na paši brati, ker ga je v šoli vsakikrat v srce zbolelo, če je tako slovkala in se je ob vsako besedo po trikrat zadela, preden jo je prav izgovorila. Rdeč kakor kuhan rak je sedel včasih v klopi, in vroče mu je bilo v glavi in po vsem telesu, ako jo je učitelj pokaral, da nič ne zna, ali so se ji drugi šolarji smejali. Sram ga je bilo huje, nego če bi bil sam ošteti in bi njega zasmejovali in sramotili.

Minila so leta in prišel je čas, ki je v hipu izpremenil vse njegovo življenje: moral je od doma, v šole.

Ne bi mogel reči, da se je ločil s posebno težavo ravno od Tilike. Bolest mu je povzročala ločitev vobče, ločitev od doma, od vseh domačih, od vsega dotedanjega življenja. Omiljevalo ali vsaj dušilo pa je to bol veliko pričakovanje, kakšno da bo novo življenje. In ko je stopil vanj, in so se zgrnili nad mlado dušo valovi premnovega novega in neznanega, njegova duša sicer ni pozabila doma, ne se otresla kmalu in izlahka domotožja, a slika Tilikina se ni dvigala preizrazito iz prošlosti. Pač je živela v spominu, rad je mislil včasih na njo, ni pa bilo v srcu takega posebnega hrepenenja po njej.

Tudi o počitnicah se nista bolj zblížala. Pozdravila sta se, kadar sta se srečala, govorila kaj

vsakdanjega, brez vznemirjenja, kakor sosedna otroka. Nikoli več, nikoli drugače.

Kar se je o nekih počitnicah, po sedmi šoli je bilo, vse to naglo in korenito zaobrnilo.

Prvo nedeljo je bil doma. Po maši je šel z mladim učiteljem Svetino, ki sta se to jutro šele spoznala, prvi iz cerkve. Učitelj je stanoval kakih deset minut od cerkve, ob poti, koder je moral on domov. Obljubil mu je bil pred mašo nekaj knjig, zato je šel zdaj z njim.

Pregledovala sta knjige in sta stala pri oknu učiteljevega stanovanja, da bi se ljudje nekoliko razšli. Šele potem je nameraval iti tudi on, da bi sam in nemoten že med potjo nekoliko pregledal knjige.

»To je dekle, ta Mundova Otilija!« je nenadno pridušeno vzkliknil učitelj in se je nagnil bliže k oknu.

Nekako neprijetno iznenaden po njegovem vzkliku, polnem vročine in tihe strasti, se je ozrl v učitelja. Videl je, da se mu oči kar svetijo in mu blede ustnice podrtujejo.

A tudi njemu so se oči kar razprle od začudenja in veselja, ko se je nagnil k oknu in je zazrl Tiliko, ki je prihajala z dvema drugima dekletoma baš sem proti hiši. Zakaj, glej, to leto se je razcvetela, da bi jo komaj spoznal. Ob hodu se je v bokih nalahko zibala, in nekako zibalo se je na njej vse, vse kipelo od mladosti, moči in življenja. Obraz ji je bil svež kakor življenje samo, med sočnimi ustnicami so se ji med govorjenjem belili zobje. Okoli pasu se ji je vil trak v narodnih barvah, dolge pentlje ob strani so ji pri naglem, prožnem hodu plahetale.

Kmalu in hladno se je poslovil od učitelja.

Popoldne se je napravil na sprehod noter v travnike in v gozde na hribu ob dolini. Ker je videl, da sedi Tilika pod hrastom na dvorišču, je stopal tik ob plotu.

Kaj da dela? jo je vprašal, dasi je videl, da bere, in se je ustavil ob nizkem, pletenem plotu in se naslonil obenj, kakor da ne namerava iti kmalu dalje.

»Berem,« se je nasmehljala in pogledala iznad knjige.

Kaj da bere?

»Dunajski Zvon.«

»Dunajski Zvon?« se je začudil. Kje da ga je dobila?

Od učitelja Svetine. Ta da ima mnogo bukev in jih rad posoja.

»Tako?« je zategnil. Začutil je, da ga je odgovor vznemiril, skoro zbolel.

»Pa bi ti smel dati tudi jaz kako knjigo?« je poizvedoval in je hotel s tem pregnati tisto hipno neprijetno čustvo.

»Prosim. Pa kaj lepega.«

»Bereš tudi pesmi?«

»Rada, če so lepe.«

»Pa ti dam Prešerna in Boris Mirana. A morda si jih že brala?«

Da še ne, je priznala. In se je počasi sklonila, utrgala ob klopi bilko trave, jo položila med liste in knjigo zaprla. Položila je knjigo na kolena in ga je vprašala, kako se mu je godilo med letom v mestu. In če ostane zdaj vse počitnice doma ali namerava kam iti.

Govorila je mirno, prijateljsko in zaupno, kakor vsa leta.

To ga je potolažilo in razveselilo.

Knjigi ji je dal še isti večer.

A kako se je začudil in obenem razveselil, ko mu je čez nekaj dni rekla: »Ti, Prešeren pa je vendar kaj drugega ko Boris Miran.«

Prvi hip jo je samo začuden gledal. To jo je nekako zmedlo, kakor da se je zbal, da se je morda vendar motila.

»A po čem spoznaš to?«

»Po čem?« — Malo je premišljala. — »Veš, povedati bi ti tega ne mogla, a čutim to.«

Nekega večera ne dolgo potem se je vračal iz gozdov. Ko je šel mimo sosedovega dvorišča in je gledal, bi li kje videl Tiliko, je naglo stopila izza vogla in je prihitela k plotu.

Da ji naj razloži sonet »Velika, Togenburg, bila je méra trpljenja tvoj'ga«, ga je zaprosila. In prebrala je s poltihim, sladko pevajočim glasom ves sonet, sklonjena globoko v knjigo, ker je bilo že mračno, in še kazala si je s kazalcem od vrste do vrste.

Nagnil se je čez plot in se tudi sklonil nad knjigo, da sta se jima glavi dotikali. Videl je, da je imela položen v knjigo na tisti strani rdeč, že napol suh cvet.

Sladko ga je božal njen dih, božal njen pojoči glas, in z radostjo in z nekako otožnostjo je pomislil na čas, ko je brala zelo slabo in jo je učil brati.

Sklonjen čez knjigo, ker ni znal soneta na pamet, ji ga je tolmačil.

Kadar je omenila kako besedo vmes, hotela vedeti še to in ono bolj natančno, je začutil na licih njen topli dih, ki mu je dražil živce in mu omamljal misli, da včasih sredi stavka naenkrat ni znal naprej. Roko je položil v knjigi napol slučajno, napol namenoma na njene zarjavele, a lepo oblikovane prste. Mehka toplota mu je lila iz njih v žile.

Ko ji je razlagal proti koncu, se ga je nenadoma polotila vesela, srečna razposajenost. Nalaho jo je prijel za brado in ji dvignil glavo, češ: »Čaj, ti mala Tilika, naj pogledam, ali sta tudi tvoji očesci, dva jezna keruba z mečem ognjenim.«

Kakor bi jo bilo sram, da ji tako od blizu strmi v oči, a bi mu bila vendar rada izpolnila voljo in mu jih pustila, da jih boža s svojim pogledom, so se ji dolge črne zenice počasi, počasi spuščale na oči. Zaprla jih je, a obenem se je, kakor bi ga hotela s tem potolažiti in odškodovati, kakor vsa omamljena naslonila z mehкими prsi tesno ob njega. In da se njeni prsti med listi knjige polagoma, a toplo oklepajo njegovih, je čutil.

V tistem hipu je za voglom hlevov zakašljajl moški glas. Zazdelo se mu je, da je glas Tilikinega očeta.

Naglo se je vzravnila in odtegnila in si je v zadregi popravljala in poravnavala robec na glavi. Mogoče, da sta ga v resnici potisnila na stran, mogoče ne, in je hotela s tem le prikriti zadrego.

»Lahko noč, Lojze, moram iti.«

»A cvet v knjigi, Tilika, za koga je?« je toplo zaprosil, zroč napeto proti voglu, ali bo kdo prišel.

»Ná ga, če ga maraš.«

»Hvala ti, Tilika.«

Naglo sta si segla v roke, česar do tedaj pri pogovorih in navadnem slovesu nista storila nikoli. Le ob slovesu koncem počitnic, a še tedaj v naglici in iz navade, ker sta bila sosedova.

Toplo sta si jih stisnila.

»Lahko noč.«

»Lahko noč. Sladko spavaj, Tilika!«

Stal je na mestu, da je izginila za voglom. In še potem dokaj časa in je poslušal, kako ji pred hlevom oče glasno nekaj govori.

Ni razumel vsega, a zdelo se mu je, da jo krega, kje da postaja, ko je toliko dela.

*

Od tedaj se je razveselil vsakikrat, kadar jo je kje videl. Opazil je tudi pri njej, kako se ji lepe rjave oči vsakikrat smejejo od veselja, kadar se snideta in govorita. In glas ji je bil zdaj vsakikrat nenavadno mehak, mehkejši nego kdaj poprej.

Vendar nista govorila več tako mirno kakor poprej. Čutila sta oba, da nista več otroka, tudi ne si več samo sosedova, ampak da sta si mnogo bliže in mnogo več.

V prejšnjih počitnicah je pohajal po dolge ure in cele dopoldneve in popoldneve po gozdovih, posedal in podelgal na mahu, prisluškoval gozdni

tišini, tisočerim skrivnostim, ki se pleto v logu od drevesa do drevesa, od veje do veje, od lista do lista. Poslušal je trkanje žolne, smeh šoje, krakanje vran, plovečih nad šibečimi se vrhovi proti gnezdnom, skritim v vrhovih smrek. Po ure je stal kje ob mravljinjaku in motril preživo, prezanimivo življenje mravljinškega taborišča. Ali se je zaglobil v knjigo, da ni vedel, kdaj je minilo poldne in bi bilo treba iti obedovat; da ni opazil, kdaj je ugašalo solnce, in ga je zdramil šele hlad večernih senc, opozoril ga šele mrak, da je treba vstati in se napotiti proti domu.

A zdaj je rajši ostajal doma ali vsaj v bližini doma. Posedal je skoro dan na dan v brezju nad vasjo. Pač je imel na kolenih ali v roki odprto knjigo, a bral je površno. Bolj pozorno se je oziral doli v vas, ali bi zagledal kje Tiliko.

Včasih je delala kje na polju, in jo je opazoval po cele ure. Občudoval je od daleč njeno krepko, kipečo postavo, veselil se njene mlade čilosti in moči.

Kdaj drugičkrat je prepela v koruzi, na njivi takoj ob domu, vse popoldne. Poslušal jo je ne-utrujen ure in ure. Pač mu je govoril večkrat v srcu tajen glas in lastno hrepenenje: »Pojdi k njej, se kaj pogovorita! Saj bi bila tudi ona vesela.«

A odločiti se ni mogel za to nikoli.

»Morda bi kdo videl, in zlobni jeziki bi takoj zaobrnil vso stvar na najslabšo stran. Bolje bo za oba, če ne grem.«

Sam je večkrat čutil, da sta baš to zatajevanje in ta odpoved delala njuno tiho ljubezen le lepšo. Očuvala sta jo vsakega omadeževanja.

Zvečer, preden je legel, je navadno stal še nekaj časa pri oknu in je strmел čez obširno dvorišče in čez cesto na sosedovo hišo. Razsvetljena okna so mu gledala naproti, kakor bi ga prijazno pozdravljala in mu klicala: »Lahko noč!« Ko je legel, je premislil v duhu še enkrat ves dan. In bilo mu je pri srcu toplo in voljno in obenem tako čudno, da bi se glasno zasmel v sanjavo tišino noči in male spalnice in bi obenem zajokal.

Tako ga je osrečevala in obenem težila velika skrivnost, ki jo je nosil v srcu: prva ljubezen.

*

Zadnja nedelja v počitnicah.

Precej zgodaj se je odpravil od doma, da se poslovijo, če jih dobi doma, še pred pozno mašo, pri duhovnikih in učiteljih.

Ko je stopal skozi gozd nad vasjo, je zaslišal za seboj nagle korake. Ozrl se je.

»O ti si, Tilika!« se je iznenaden razveselil.

»Da. Tako sem hitela! Videla sem te, da greš.«

Ni pokazal, kako so ga razveselile te besede. Le gledal jo je, ni mogel odvrniti od nje oči: ves obraz, en sam cvet, se ji je smejal od sreče, da ga je dohitela in sta skupaj; smejale so se oči, tople in lepe, kakor da je tudi v njih velik, prelep praznik; na kipečih prsih ji je cvetel krasen šopek.

»Kako lep pušlec imaš! Ali bi ga dala meni?«

»Saj sem ga zate naredila,« se je smehljala sramežljivo in srečno.

Naglo je odpela šopek s prsi in mu ga dala. Lep je bil, a še lepši se mu je zdel njen smehljaj in tisti topli, a vendar dekliško-sramežljivi pogled, ki mu je zrla z njim v oči. Videl in čutil je: vsa njena duša mu drhti naproti, vsa duša mu govori po tem pogledu: »Ljubim te!«

Čez vrhove se je razlilo sem od fare svečano zvonjenje, kakor da so v hipu zapeli vsi vrhovi sanjave šume.

V gošči ob poti je zapel kobilar...

*

Zadnji dan doma. Drugo jutro je bilo treba zgodaj odriniti na železnico.

Šel je po slovo k sorodnikom v oddaljeno vas. Do noči se je zamudil tamkaj in se je vračal pozno.

Bila je prekrasna septembrska noč, ne prehladna, a tudi ne več topla kakor prejšnje počitniške noči, ko se je včasih vračal od fare ali od kakega sošolca tudi pozno v noč. Tiha je bila in mirna, kakor da je ves svet umrl, in kakor da je luna na nebu mrtvaška sveča, ki sveti mrliču s čudnomirnim, milim sojem.

Vračal se je nekako nemiren. Deloma ga je razvnelo vino, ki so ga silili z njim pri žlahti, deloma je vplivala morda sanjavost noči in tiha, skoro težka melanholija prve jeseni: vse misli so mu bile vso pot polne Otilije. Čim bliže je prihajal selu, tem bolj je hrepenel k njej: da bi jo videl še enkrat pred odhodom, govoril še enkrat z njo, vsaj nekaj besed, čutil še enkrat njeno mehko roko v svoji.

Vas je spala. Spal je mlin pod vasjo in ni šumel. Spali so menda vsi psi, nobenega ni bilo nikjer slišati. Nikjer tudi ne fantovske pesmi, kakor da je vse utrudila čudovita melanholija noči, vse zazibala v globok sen... Le iz travnikov je kipela belkasta megla; a je visela čisto pri tleh, da se je zdelo, kakor da travniki belo cvetijo.

Ves prešinjen od hrepenenja po ljubljeni deklici je stopal naglo, da mu je postalo toplo, in si je zdaj zdaj obrisal potno čelo.

A čim bliže je po pešpoti prihajal veliki cesti in Mundovi hiši, prvi v vasi, tem počasneje je stopal. In tem topleje mu je postajalo, skoro tesno.

Ko je prišel na cesto, se je za hip ustavil in podvomil: »Ali naj krenem kar domov, ali naj grem vendar mimo Mundovih?«

Ozrl se je proti hiši. Videl je, kako se okna na pročelju lesketajo v mesečini. Kakor bi ga s prijazno svojo svetlobo vabila in mu dajala pogum, ni šel čez prelaz na domače dvorišče, ampak je naglo krenil gori po cesti.

Vedel je, da spi Otilija v zadnji sobi, sama. Ko se je hiši približal, je videl, da je njeno okno v temi — širok kap je zagrinjal vso stran s slabotno senco.

Spet je pomislil: »Pojdem kar mimo, samo okno naj vidim.«

A ko je bil mimo, mu je postalo težko. Že je hotel pri lesi zaviti na domače dvorišče, kar se je okrenil in se še enkrat ozrl doli na okno Tilikine spalnice.

Kakor da bi ga bil v istem hipu poklical skozi noč tih glas, je naglo spet zavil doli po cesti.

Šel pa ni več po cesti, stopal je že po trati med cesto in hišo. A k oknu ni stopil. Počasi, zroč v nekaki vročini v okno, je šel mimo.

Ob voglu hiše se je obrnil. Zdaj je stopal povsem ob zidu.

Ob oknu je postal, posluhnil. Vse tiho.

Polzamolklo je zakašljalo, se prislonil tesno k steni, napeto poslušal.

Nič se ni zganiło, nič nikjer zašumelo, nič se oglasilo.

»Tilika!«

Vse tiho... A kakor bi ga bil lastni poltihi glas hipoma zdramil iz bolestne omamice, se je ustrašil. In kakor da je hipoma pal raz njega težak, zlovešč čar, se je čez trenutek razveselil in si oddahnil.

Nagnil se je povsem k oknu.

»Lahko noč, Tilika! Sladko spi!«

Urno, nekako olajšan, je stopal proti očetovi hiši...

Ko sta se drugo jutro peljala z očetom mimo — luna je bila že davno zašla — je bila vsa hiša v temi...

* * *

Pisal ji iz mesta ni nikoli. Ni bila tedaj navada. Tudi ni vedel, bi ji li bilo ljubo. In gotovo bi vedela takoj vsa vas, in bi nastale morda prazne govornice. S tem bi tudi staršem ne naredil baš veselja.

Vse to je premišljal, ako ga je kdaj mikalo in sililo, naj ji kaj sporoči, kako se mu godi, koliko misli na njo, in naj jo povpraša, kaj da dela ona in ali tudi kaj misli nanj.

Mislil je v tistih mesecih na njo res mnogo. Bila je čudovita jesen, da je bil lahko mnogo v prosti prirodi in se je tam učil. V prirodi božji pa se je tem bolj spominjal doma. Stanoval je na periferiji mesta, tik ob drevoredu. Iz sobe je dan na dan, tudi ob dnevih, kadar je dežilo ali zaradi preobilnih pisarij ni mogel na prosto, gledal umiranje prirode. Vsako leto ga je ta čas polnil s čudno melanholijo, s tajnim nemirom in hrepenenjem, to leto še bolj. Le da prejšnja leta to hrepenenje ni imelo določene smeri. Letos je vse drhtelo domov, po Otiliji.

A minila je jesen, s planin je zavel oster krivec, zapadel je sneg.

Tedaj je štel dneve do Božiča.

Če je druga leta težko pričakoval vsakih počitnic zaradi počitnic samih, če se jih je veselil, ker bo prišel spet iz mesta, iz enolične vsakdanje upreženosti, iz tesnega jarma šolskih zahtev in neprestanega učenja in bo smel domov, jih je pričakoval to leto s tem večjim nemirom. Zaradi Otilije. Da jo spet vidi, da spet govori z njo.

Bila mu je v vseh mislih.

Učil se je; zraven so se prsti igrali s svinčnikom; a glej, nenadoma so zagledale oči v knjigi, v zvezku, na kosu papirja, na mizi, začetne črke njenega imena, izpisano ime. Bral je povest, novelo, roman, a glej, vsaka junakinja je imela tako znan obraz, lepi obraz Tilikin. Neštetokrat je sanjaril v večernem mraku, preden je prižgal luč in sedel k učenju, kakšna pač bo o praznikih, kaj mu bo povedala, in kaj hoče povedati on njej. Često-krat je vzel ob takih večerih, kadar je prižgal luč, iz kovčega Prešerna. Ni ga imel uvrščenega med druge knjige na polici, da ga ne bi vzel v roke kdaj kak sošolec, ki so pogostoma prihajali na obiske, in bi videl, kaj lepega da hrani v njem. Zavitega v svilnat papir ga je skrbno hranil v kovčegu, med perilom. A ob takih večerih, ko so bile vse misli polne mehko in polne spominov na Tiliko, ga je vzel iz skrivališča in ga je odprl pri sonetu: »Velika, Togenburg...« Večji in manjši šopek sta ležala tam: cvet, ki mu ga je dala tisti večer, ko ji je tolmačil sonet, prvi vidni dokaz njene naklonjenosti, in šopek, ki mu ga je poklonila zadnjo nedeljo, kakor bi ga hotela pred odhodom opomniti z njim: »Ne zabi me!«

Tisti posebni ostri vonj posušenega cvetja mu je zadehtel naproti, ko je odprl knjigo. In ko je

vzel šopka v roke, sta mu nalahko zašumela, kakor da mu govorita.

Tedaj so se mu oči razširile, kakor da gledajo v veliko daljavo. Večkrat je glavo kar nehote okrenil proti oknu, pogledal vun v noč in posluhnil. Kakor da je zaslišal pozdrav iz domovine, mu je bilo, pozdrav od dragega, ljubečega in ljubljenege srca.

Razveselil se je. A je le tem težje čakal Božiča...

Ko je na sveti post prišel domov, je izvedel od mlajšega brata, da je Tilika nevarno bolna. — Kaj da ji je? — Da se je prehladila.

V prvem hipu je pomislil, da bi šel sam k sosedovim. A je kmalu to misel zavrnil. Komaj da je prišel domov, pa bi že letel tja! Morda bi ne bilo ljubo staršem, morda tudi Tiliki in njenim staršem ne.

A da bi legel, mu ta večer ni pustilo. Dasi je bil utrujen vsled dolge vožnje po železnici in ker je s postaje šel s tovarišem iz sosedne vasi dve uri peš domov, se je odločil, da gre k polnočnici.

Šel je z brati. Svetili so si s smolnicami, zakaj noč je bila temna, in nalahko je naletaval sneg. Bratje, ki so se jim pridružili še trije fantje iz vasi, so govorili vso pot. On je stopal zadnji, pač poslušal, a tako brez vsega zanimanja in z mislimi povsem odsoten, da ni razumel polovice njih pomenka. Govoril ni vso pot nič. Mislil je le na Tiliko. Ali okreva, ali morda umrje? A kako bi bilo to mogoče? Tako zorno, mlado življenje, tako cvetoča krasota! A če bo bolehal, in ji bolehavost razje in uniči njeno lepoto? A tudi ta misel se mu je zdela nemogoča. Otresal se je je. Zakaj ni si mogel misliti Tilike drugačne ko tako, kakršna je stala pred njim v gozdu nad vasjo tisto zadnjo nedeljo o počitnicah, ko mu je dala šopek: najbujnejši, najlepšedehteči cvet.

Tudi pri polnočnici se ni mogel skoro niti za hip obraniti misli na njo; tem manj, ker je v cerkvi še bolj začutil telesno in duševno utrujenost in leno zaspanost. Trudil se je, da ne bi zadremal. In ko je s trdom odpiral oči, le napol, kakor zaspano dete, mu je z obrazov svetnic, ožarjenih z morjem luči, gledal naproti obraz Tilikin. Zlato vitkega stebriča na velikem oltarju, čudno drhteče v valovečem svitu plapolajočih sveč, se je pretvarjalo pred dremavimi očmi v njene zlate lase, razpletene in valoveče, kakor jih je nosila v otroških letih.

Trudil se je še silneje, da bi bil zbran in bi molil. Vsa molitev pa se mu je zlivala v eno vročo prošnjo: »Božje Dete, podêli ji zdravje!«

Na Božič popoldne mu je rekla mati, ko sta bila sama v sobi:

»Mundova Tilika je bolna.«

V prvem hipu mu je postalo neprijetno, češ: »Ali me hoče izkušati?«

Pa je odvrnil kar mogoče malomarno:

»Vem. Jakec mi je pravil.«

»Pa te prosi, če bi imel kaj dišečega mila.«

»Dišečega mila?«

Začudil se je. A si je takoj rekel: »Saj vendar ni nič čudnega, če mlado dekle želi kaj takega, ako nima sama.«

»Dà. Micika je bila dopoldne tukaj, ko si bil v cerkvi, in je povedala,« je razkladala mati s povsem mirnim, vsakdanjim glasom.

»Pa ji dam svoj kos, ki ga imam s seboj. Kdo ji ga ponese?«

»Jakec lahko stopi tja.«

Pričakoval je, da bo mati rekla: »Nesi sam!« Zelo hvaležen bi ji bil za te besede. Zato ga je njen odgovor neprijetno zadel. A je rekel kratko: »Dobro, pa mu ga pripravim.«

Zavil je milo v papir in priložil listič z nekaj vrsticami. Da ji vošči za praznike, naj bi kmalu ozdravela. In da jo srčno pozdravlja... »Sem molil za Te pri polnočnici, da bi bilo kmalu bolje,« je še pripisal, ko je premišljeval precej časa, ali naj, ali ne.

Težko je čakal, da bi se Jakec vrnil.

»Kaj je rekla Tilika?« ga je vprašal zunaj pred pragom, kamor mu je šel naproti, ko je videl, da prihaja.

»Zahvaljuje se in te pozdravlja.«

Še težje mu je postalo pri srcu. »Ali ni rekla, da jo naj obiščem?« bi rad vprašal. Pa je rajši molčal.

Počitnice so minile, in odpeljal se je od doma, ne da bi bil Tiliko videl...

O Veliki noči je šel z nekim bogatim sošolcem na njegov dom, da bi ponavljala za maturo.

* * *

Po maturi je prišel domov srečen, da je zrelostni izpit srečno prebit. A bil je nekako umerjen, hladnejši, morda po mnogem delu še utrujen.

Vendar se je srčno razveselil, ko je Tiliko videl prvič, in vsakikrat, kadar sta se srečala.

Bila je krasna kakor prej. Bolezen ji ni zapustila niti najmanjšega sledu. Nasprotno, zdela se je še bolj zdrava in kipeča.

Dober teden je bil doma. Dnevi so bili vroči, polni težkega miru, ki je pritiskal človeka k zemlji,

polni električne soparice, ki je kar grozila, da se nekega dne izbesni v grozni nevihti, v blisku in gromu.

Proti večeru se je napotil, da se gre kopat v splav nad vasjo.

Gori na ledinah, na pašnikih, ki so bili skupna last vse vasi, je nepričakovano naletel na Tiliko. Sedela je na robu ceste, ki se je tam skoro za pol moža visoko dvigala iznad travnikov, in je pletla. Na ledinah se je pasla Mundova živina, druge ni bilo.

Kako da danes pase ona? je poizvedoval in se smehljaj od veselja, da sta se sestala.

Da so vsi bratje odšli z očetom h goricam po muhič; Micika pa mora biti doma pri Ciliki, najmanjši, ker se je tudi mama peljala v gorice, je pripovedovala. In tudi njene oči so se smejale od veselja, kadar jih je dvignila med govorjenjem iznad dela... Zazdelo se mu je nekajkrat, kakor da se razliva iz teh toplih rjavih oči po vsem licu neka posebna svetloba, ki dela vse obličje še krasnejše.

Če ji ni vroče tukaj na solncu, ko tako pripeka? jo je vprašal, ker je videl, da ji visi robec odpet na rame in kaže lepi, polni vrat, in da se ji zlati kodri oprijemajo čela.

»Seve mi je. Ali tebi ni?«

»Je. Zato se grem kopat.«

»Kopat? O, tedaj se ti prav nič ne mudi. Bi lahko ostal nekoliko pri meni. Vse popoldne sedim sama tukaj.«

»Rad!« je pritrdil vesel, ko je videl, kako ga prosijo tudi njene oči.

Sedel je k njej, ogledoval nogavico in se šalil, da se je zmotila, in jo je lovil za roko, češ, da ji pokaže, kje da je napaka.

»Pusti, sicer te pičim z iglo,« je grozila smehljaje.

Ob takih pogovorih in nedolžnih šalah sta se približala zavestno ali nezavestno, bi pač sama v tistem hipu ne mogla povedati, tesneje drug drugemu, da sta slonela drug ob drugem in je čutil skozi tenko obleko vročino njenih polnih, mehkih rok.

Omamljen po tej toploti in njeni bližini je nenadoma utihnil in se je naslonil še bolj ob njo. Ko je čutil, da se tudi ona, kakor utrujen otrok, privija z vsem telesom k njemu, ji je položil roko čez ramo in ji jo ovil pod naglavnim robcem okoli vratu, počasi, nalahko, kakor bi se še vedno bal, da se bo branila.

Nekaj časa sta sedela molče tako in oba naglo, težko dihala.

Kaj da bo delala, kadar prižene domov? jo je povprašal, da bi vsaj nekaj govoril. Govoril je skoro s težavo, tako je bil ves zamamljen, in polglasno, kakor v strahu, da jo zbudi iz polomamnosti, ko je videl, da je tudi ona vsa omamljena.

»Molzla in pospravljala bom,« je odgovarjala, tudi polglasno. Videl je, da ima oči napol zaprte, roke s pletenjem pa so se ji povesele.

»Kdaj pa greš spat?«

»Kadar pomijem in pospravim... A veš, zdaj spim v parni. V sobi je tako soparno. In Micika spi zdaj v sobi.«

»V parni? Sama?«

»Pa se ne bojiš?« je hotel še reči. A se mu je zazdelo otročje in ni izgovoril.

Kratko, pridušeno se je zasmejala.

»Preteklo noč je bil učitelj Svetina pri meni.«

»Tako?« je vprašal zateglo. Polagoma je odvil roko od njenega vratu in se je nekoliko odtegnil od nje.

Morala je čutiti njegovo osuplost. Morda se je v hipu zavedela, kako nepremišljeno se je prenašala, kako globoko ga je zadela v srce. Zakaj sunkoma je privzdignila glavo, široko odprla oči in ga pogledala vroče in proseče. Lepe ustnice so se ji zaokrožile v čuden smehljaj, ki se mu je zazdel nelep, dasi je do tedaj njen smehljaj tako ljubil. In smehljaje se mu je laskala, laskaje mu očitala:

»Zakaj pa ti nikoli ne prideš?« —

Ni se šel kopat tisti večer. — Ne da bi ji kaj očital, ne da bi jo izpraševal o učitelju ali o komerkoli, se je s kratkim: »Lahko noč, Tilika!« poslovil od nje.

Počasi je stopal doli po cesti. V glavi mu je kovalo in pri srcu ga je držalo kakor s kleščami.

Preden je odprl leso in vstopil na domače dvorišče, je postal, da se malo umiri. Zastrmel je prek po travnikih, tja na lesove na drugi strani doline. Bili so že vsi v senci, mračni in mrki. Dve ptici, je videl, sta pluli v smeri proti gozdovom, visoko v zraku. Zdelo se je, da ploveta naravnost v solnce. A nad šumo sta se zasukali v dveh velikih krogih, za hip zaplahetali s perutmi, kakor da sta nenadoma onemagali v drzovitem poletu proti solncu, in sta naglo padli v temoto gozda...

*

Ni mogel zaspati. Noč je bila strašno soparna — ali se je le njemu tako zdelo? — in vsa bela: ob takih nočeh je vedno bolj nemirno spal. In neprestano mu je vrtala v glavi boleča misel: »Morda je tudi nocoj pri njej.« Nekajkrat se je ob tej misli

kakor v nekaki omotici nehote dvignil, da bi videl vsaj skozi okno sosedovo hišo. In prišlo mu je hrepenenje: »Ko bi šel in se prepričal!« A je takoj zavrgel nelepo misel.

Nenadoma se je domislil njenega daru, ki mu je bil do nocoj največja dragocenost, cveta, ki mu ga je bila dala iz Prešerna, in šopka, ki mu ga je bila izročila zadnjo nedeljo o prejšnjih počitnicah.

Zapeklo ga je v srcu in v glavi ob tem spominu.

Brzo je vstal in stopil k omari, kjer je hranil Prešernove pesmi in v njih oba šopka.

Previdno in tiho je odklenil. A že poltiho škripanje ključa ga je zbolelo v glavo.

Potegnil je Prešerna izmed knjig, ga odprl, vzel iz njega šopka. Knjigo je položil nazaj na prejšnje mesto, s cvetjem je stopil k oknu.

Tam se je zagledal za čas v sosedovo hišo. Glej, vsa mirna, vsa oblita z luninim sojem. Okna se lesketajo v mesečini. Dalje gori ob cesti stoje gospodarska poslopja. Tam je parna, tam spi Tili-ka... Če spi? Morda pa čaka? — A morda je pri njej oni. In mu pripoveduje današnji dogodek in pogovor, in se oba porogljivo smejeta... Razumi žensko srce, če moreš! —

Naslonil je glavo ob hladno steklo in zaprl oči, da ne bi gledal te slike, ki mu je stiskala srce s težo ogromne gore.

Ko je spet odprl oči, je pogledal šopka, kakor da se ju je šele zdaj domislil, ju šele zdaj začutil v roki. Počasi, zamišljeno ju je pritisnil k ustom, vroče, skoro pobožno je poljubil rahlošumeče

cvetje. A kakor da ga je speklo, kakor da je v hipu začutil velik gnus, ga je prihodnji hip zahitil s silo skozi okno. Videl je ob mesečini, kako je v velikem loku trepetalo skozi zrak in padlo daleč od hiše v temno travo. Povsem izginilo je v travi, kakor da ga ni nikjer več, kakor da ga ni bilo nikoli...

— — — — —
— — — — —

Jesen.

Povsem na prsi je zlezla starcu glava. Kakor da je zaspal, je bilo. A ni spal, bil je le na potovanju, romal je, daleč, daleč — v mladosti, v življenja pomladi... Kar je nenadoma začutil neprijeten hlad. Senca debelega kostanja mu je prilezla čez noge gori na prsi in na glavo in ga je pokrila čez in čez.

Stresel se je, močneje je objel palico, kakor da se hoče opreti ob njo, da ne pade. Sunkoma je dvignil glavo.

Začuden se je ozrl pred se doli po drevoredu, zatem še bolj začuden naokoli. Dvignil je desno roko iznad palice in si pogladil z njo čez čelo, pomencal si oči, kakor da briše in preganja iz njih sanje, ki so mu pokazale čudno, neprijetno podobo.

Pa se je spet ogledal naokoli, z dolgim, začudenim pogledom, in je globoko zavzdihnil.

Videl in zavedel se je resnice:

Jesen je, in listje odpada in umira...

Kadar listje pada...

Grem skozi noč. Tu tam lesketa
rumena luč, ko da zakladi cvetó,
vse je tako tiho in mirnó, mirnó,
da slišim list, ki vrh jesenskega drevesa trepeta.

Težkó mi je.
Pred mano cesta in je ni luči,
ki bi mi klicala: Popotnik, odpočij!
Sam, sam grem skozi noč in mraz.
Tam na ovinku čaka name bled obraz.

Rumeni list, ki vrh jesenskega drevesa trepeta,
zdaj zdaj pade na tla.

Joža Lovrenčič.

Dante Alighieri: La Divina Commedia.

Prevel in razložil J. D.

Drugi del: Vice.

Spev XXIII.

Z v. 115 speva XXII. smo bili vstopili v šesti krog Vic, kjer trpe tisti, ki so s požrešnostjo v življenju grešili. Speva XXIII. in XXIV. nas oba vodita preko tega kroga. — Usta, ki so se v življenju le za nezmerno uživanje odpirala, služijo v vicah pokori in slavi božji. Duhovi pojo iz 50. ps. vrstico: »Domine, labia...« (Gospod, odpri moje ustnice...). Strašno so shujšani, tako da se pesnik ob njih pogledu spomni starogrškega trpina Erezihtona, kaznovanega od božice Demétre z neutolažljivim gladom, tako da je, povživši ves svoj živež, začel samega sebe grizti (v. 25 nsl.), ali pa prebivalcev obleganega Jeruzalema, ko je neka mati — po pripovedi Jožefa Flavija — lastno dete zaklala in jedla. Kostnjaki ga celò spomnijo neke trditve starih sholastikov, da v človeškem obličju čitamo OMO (lat. človek); o — to sta očesi, tisti kljun v M-u je pa nos, v izstradanem človeku še posebno dolg in izrazit. Njih koža je suha ko skorja, polna hrast in luskin. In odkod to hujšanje? Vonj sadja in vode vzbuja spokornikom neutolažljivo slast in hujšanje. Obrazi so jim tako izgledani in spačeni, da jih ni mogoče spoznati. Dante samo po glasu spozna svojega prijatelja Foreza (Forese Donati), sorodnika svoje žene in brata onega glasovitega Corso Donati-ja, načelnika črnašev v Florenci. Iz vrstic 115 nsl. se dá sklepati, da sta si Dante in Foreze v mladih letih preveč dobrega privoščila, kar Dante pozneje, v zreli dobi, obžaluje. Zdi se iz vsega, da je Foreze šele v boleznih obžaloval svojo nezmernost in bi torej moral trpeti v Predvicah, med odlašavci; toda milost mu je izprosila soproga, glede svojih kreposti v Florenci osamljena. »Barbarija« (it. Barbaria) se je zval gorski kot na Sardiniji, bivališče siromašnih, napol divjih ljudi; a vendar je bilo njih ženstvo — trdi duh — vkljub siromaštvu dostojneje oblečeno nego ono v florentinski »Barbariji«. Zoper gizdo v obleki je morala gospoška v Florenci (svetna in cerkvena) večkrat nastopiti.

V. 120 méni Luno, sestro Solnca; ko je Dante nastopil dne 25. sušca 1300 svojo mistično pot skozi Pekel, je bil ščip.

Ko vej prebadal sem z očmi zelenje,
v drevó strmeč, kot ptičji lovec čini,
ki v ptic mu lovu vse miní življenje,

4 mi dé, ki bil mi več ko otec sini:
»Čas bolje rabiť treba, ki ponudil
ga Bog nam je; zató, moj sin, odrini!«

7 Oزرem se; ne da kaj bi se pomudil,
sledim poétoma, ki govorila
ták ljubo sta, da ni me pot utrudil.

10 V tem jok v uhó mi udari in petev mila
»Labia mea, Domine« — nakrát oboje,
da radost se mi z žaljo je rodila.

13 »Kaj čulo, blagi otec, mi uhó je?«
sem djál. In on: »Duhovi pač hitijo
razvezovat si vozél krívde svoje.«

16 Kot romarji zamišljeni storijo,
če družbo spotoma dojdó neznano:
v obraz ozró se, a ne postojijo —

19 ták duš krdelo, z naglo silo gnano,
nas dôšlo je: njih pôgled nas poboža,
pa mimo grêdo, nemo, bogovdano.

22 Oči vdrťine črn jim mrak obkroža,
njih blede lice je takó upálo,
da nič jih ni ko sama kost in koža.

25 Ni — ménim — Erezihtonu še malo
ták v skorjo bila koža se usušila,
ko najbolj mu teló je gladovalo!

28 In meni misel ták je govorila:
»Jeruzalemcev sliko glej trpljenja,
ko mati v dete zob je zasadila!«

31 Očnice — prstan brez dragokaménja;
kdor, da v obrazih OMO číta, sodi,
ne bi težkó v teh M našel znamenja.

34 Kdo slutil bi, če čul ni oddrugodi,
da sadja vonj, povzročajoč skomine,
in vóde šum v to shujšanje tu vodi?

37 Ko s čudom zrem v družbò, zakaj ták gine
gladú, ker nisem znal, odkod stršéča
njih mršavost in grde njih luskiné,

40 glej, ena senc, iz jam očí strméča,
pôgled uprè in zrè v me okomito,
pa vzklikne: »»Oj, odkod ta méni sreča?««

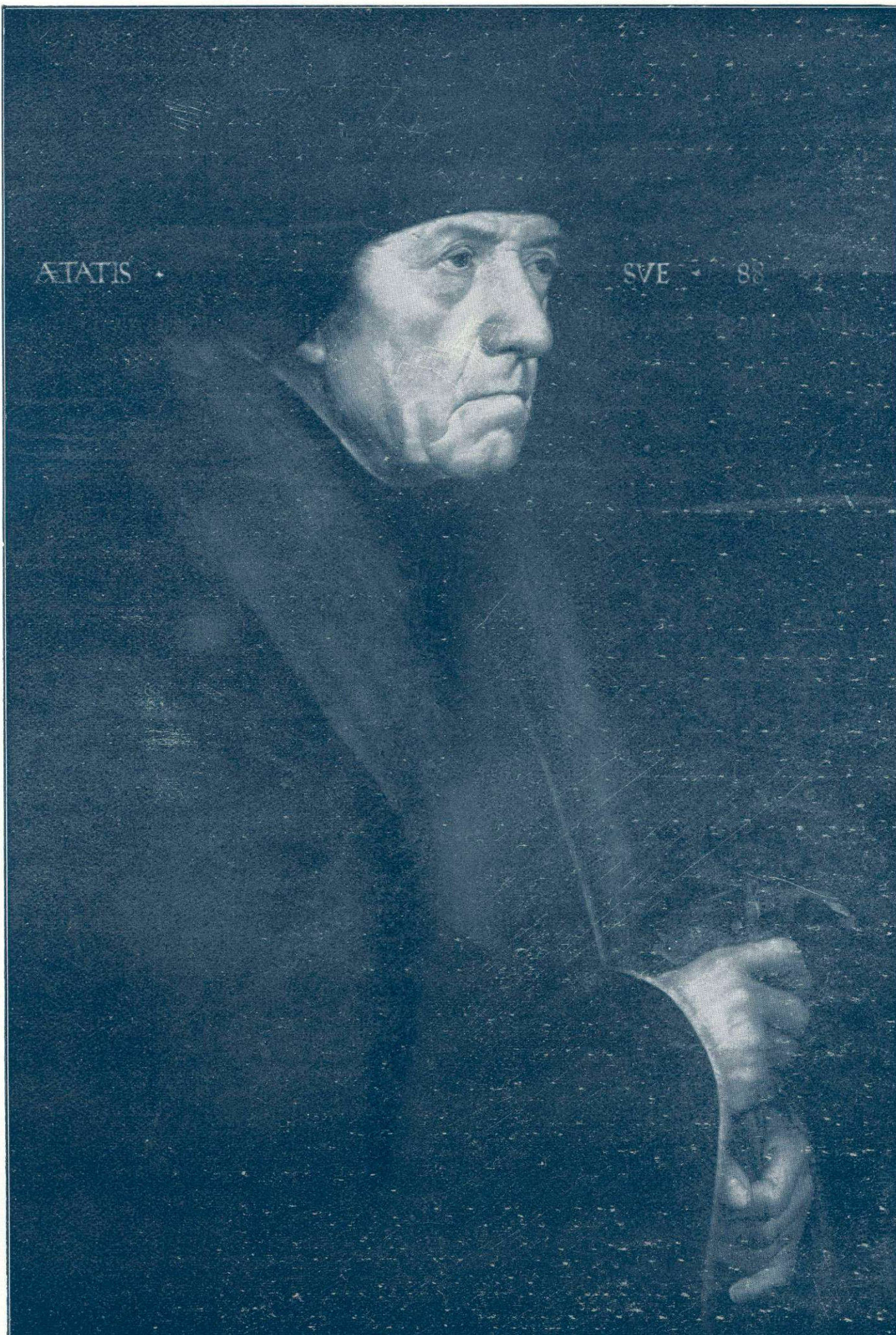
43 V obraz ne bi ga bil spoznal; očito
šele mi je bilò iz govorice,
v obrazu kar bilò mu je zakrito.

46 Ta iskra mi ko plam je plameníce
razjasnila, lic kôga skriva spaka;
v spaki spoznal — Forezovo sem lice!

49 »»O, hrast ne glej mi suhih!«« prošnja taka
bilà mu je, »»ki kožo mi grdíjo,
ne glej, oh, brez mesa me kostenjaka!

52 No, ti kdo si, povej! Kdo tovaršijo
ti dela, kdo je tistih senc dvojíca?
Ne hòdi prej, da usta odgovorijo!««

55 »Kot nekđaj tvoja mrtva močil lica
s solzâmi sem, ták zdaj,« sem djál, »mi duša,
videč takó jih spačena, narica.

Holbein Mlajši: Portret Johna Chambers, zdravnika Henrika VIII.

- 58 Odkod, za Bóga, taka vam je suša?
Jaz — govoriti? Oko se v čudu ozira...
Zaman razmišljenec govorit skuša.»
- 61 In on: »»Iz večnih sklepov moč prodira
v to vôdo, v to drevó tam, in upliva,
teló da nam ták hujša in ták hira.
- 64 Ta truma, ki pojóč solzé preлива,
jedí čez mero užila je, pijače;
zdaj z gladom, z žejo si svetost dobiva.
- 67 Vonj jabolk in vodé, pršéc ki skače
sè skale doli na zelenja streho,
pijače slast budi nam in jedače.
- 70 In ne enkrat: kdarkoli to-le leho
obkrožimo, si muko obnovimo.
Kaj pravim: muko! Reči treba: uteho.
- 73 Ker z isto slo k drevesu mi hitimo,
kot h križu Krist, vesel kjer vzkliknil: »Eli!«
in kri prelil je, mi da ne trpimo.«»
- 76 In jaz: »Forez(e), od dne, ko se preseli
duša s svetá v kraj boljšega življenja,
ni petih let ti rok minil še celi;
- 79 če torej vzeta možnost ti grešenja,
še preden mogel prav si se skesati
(ko duša spet bit božji svat začinja!),
- 82 kák mogel si do sèm napredovati?
Jaz spodaj sem te slutil, med skalâmi
odlašavcev, kjer čas za čas se plati.«
- 85 »»Privedla me ták brž«» — odgovor dá mi —
»»pit pelin grenki sèm očiščevanja
je Nella moja s svojimi solzâmi.
- 88 Z močjo molitve vdane in zdihovalja
rebrí me je odlašavcev otela
in krogov drugih vseh obkroževanja.
- 91 Za toli bolj Bogú je omiléla
vdova mojâ, ljubav mojâ istinska,
čim bolj zdaj dobra dela so osaméla.
- 94 Ker vèdi: Barbaríja tam sardinjska
manj nedostojno ženstvo svoje oblači
negó-li Barbaríja florentinska.
- 97 Kák to naj, brate, jezik moj tolmači?
Čas boste — v duhu zrem ga — doživeli
(in v dobi se približal bo najkrajši!),
- 100 ko s prižnic bodo s kaznimi grméli
zoper brezstidni ženski svet florenski,
ki prsi si razgalja v gizdi smeli,
- 103 Barbarski žêni, žêni saracenski,
v obleki da dostojni bi hodile,
kdaj žugat strah je trebalo peklenski?
- 106 O, ko nesramnice bi bič slutile,
ki skor spletó nebesa ga pomnjiva,
odprle usta bi in bi tulile!
- 109 Če jasnovidnost moja ni lažnjiva,
bo jok, še preden puh bradó posuje
otroku, ki ob aj-tutaj zdaj sniva...
- 112 Brat, zdaj ne tâji več osebe tuje;
glej, ne le jaz, ves trop ne neha zreti
tja, kjer tvoj stas jim solnce zasenčuje.«»
- 115 In jaz: »Če pomniš še, kakó pred leti
— ti z mano, jaz s teboj — sva občevala,
še zdaj težkó se pač ti mora zdeti.
- 118 Iz tistega me žitja izrvala
je vodje roka, ko — pred dnema dvema —
je sestra t e g a poln obraz kazala.
- 121 (Zamahnil sem prot solncu.) Kjer objema
res mrtve gluha noč, s poltjó tja živo,
z nogama tjakaj sem sledil mu téma.
- 124 Z besedo otel odtam me je bodrivo,
da v krogih pnem k te gôre se višavi,
ki izravnavá djanje vaše krivo.
- 127 Ták dolgo me bo zvesto spremljal, pravi,
da tja dospem, kjer čaka Beatrice;
tam treba, da me samega ostavi.
- 130 Vergil je ta, ki ták mi dé in kliče.
(Pokazal s prstom nanj sem.) Druga tenja
je on, ki zbog njega — bili ste priče —
- 133 se stresel hrib je, v znak, da ječa jenja.«

Spev XXIV.

Dante nepretrgano nadaljuje svoj pogovor s Forézom ter mu veli, da bi »oni tretji«, t. j. Stacij, sicer lahko, ker očiščen, takoj odhitel v Raj, a Vergiliju na ljubo koraka počasi. S tem, da Stacij rajsko radost odloži zaradi Vergilija, izraža veliko ljubezen in spoštovanje napram svojemu vzoru; pa tudi Dante je s to sicer neznatno črtico izredno počastil svojega Mojstra. — Piccarda, Forézova sestra, je bila stopila v strogi red sv. Klare, a njena obitelj jo je s silo odvedla iz samostana in omožila. — Buonagiunta iz Lukke je bil okoli l. 1290. notar; zlagal je verze ter bil z Dantejem v literarni tekmi. Bil je požrešnej in pijanec. En star komentator (L' Ottimo) hvali njegove pesmi. — Foréze imenuje med spokorniki papeža Martina IV. (1281—1285), naslednika Nikolaja III., katerega smo videli v Peklu, med simonisti. Martin je bil Francoz iz Toursa; florentinski historik Villani trdi, da je bil Martin »velikodušen« v službi Cerkve, Muratori piše, da je bil svet mož (Script. III. 1). V politiki je bil na strani francoskih kraljev, kar ni bilo seveda vseč niti Danteju, niti mnogim Italijanom, vsled česar so se raztrosile o njem raznovrstne dogodbice, kakor n. pr. ta, da je izredno ljubil tolste jegulje iz jezera Bolzene (blizu Viterba), v močnem vinu kuhane. Na to slabost je meril distih, bajè vklesan na njegovem grobu:

Gaudent anguillae, quia mortuus hic iacet ille,
quí, quasi morte reas, escoriabat eas.

Med spokorniki se nahajajo še: Ubaldin dalla Pila (bil je brat onega kardinala iz X. speva Pekla ter oče pizan-

skega nadbiskupa Rogera, povzročitelja strašne izstradalne smrti grofa Ugolina in štirih sinov njegovih, spev XXXIII. Pekla; Pila je bil grad blizu Florence); dalje: Bonifacij, nadbiskup v Raveni (»velečreda«!), končno še neki gospod Markéz iz Forlíja; zdi se, da ga pesnik hoté ni pobliže označil. Iz komentarjev vemo toliko, da se je pri svojem pitju izgovarjal na »večno žejo«.

Idoč mimo Buonagiunte sliši Dante, kakó dotičnik nekaj nerazumljivo mrmra; samo eno besedo ujame: Gentucca. Splošno se misli, da je Buonagiunta s tem izgovoril neko žensko ime, natančnejšega pa ne vemo še danes nič o tej plemeniti deklici Gentukki iz Lukke. »Glavno je, da tu ne gre za kako ljubavno pustolovstvo Dantejevo.« (Biskup Uccellini.)

V tercinah 49—63 čitamo silno zanimivo estetsko veroizpoved Dantejevo: po njegovih mislih je bistvo lirike v tem, da pesnik ne poje takrat, kadar srce nič ne čuti, ampak: kadar »ljubezen duje«, takrat naj pazi in izrazi tisto, kar mu čuvstvo narekuje in kakor mu narekuje. To resnico so okrog l. 1800. romantiki morali znova odkriti nasproti psevdoklasicizmu prejšnjega stoletja; pri nas Prešeren: »Iz srca svoje so kalí pognale«, nasproti stari struji, ki je rekla: »Poj po sili!« Prva Dantejeva pesem te nove struje je bila tista sloveča kancona: »Donne, ch'avete intelletto d'Amore«, ki jo čitamo v začetku njegovega spisa »Izza mladih dni« (Vita nuova) in je bila predhodnica Divine Komedije (kakor je Prešernov sonet: »Izročam vam, prijatla dragi mani« — predhodnik in uvodnik h Krstu pri Savici). Dante v teh tercinah zahteva dvoje od dobre lirične pesmi: vsebino in obliko. Buonagiunta meni, da je popolnoma razumel, ko pravi (v. 58 nsl.), da pri tej novi struji »peró tesno teče za tem, kar srce narekuje«; pozabil je na drugi pogoj, primerno obliko; zató Dante dostavlja: »z razlago vtešén, ko da je prava«. Z Dantejem se torej pričinja nova doba lirike: il dolce stil nuovo. Buonagiunta, Notar (Notaro, Jakob, iz Sicilije, iz mesteca Lentini) ter fra Guittone (iz Arezza, brat iz viteškega reda fratres Gaudentes) so bili zastopniki stare struje.

Preden odhiti za družbo, prorokuje Foréze Donati še strašno smrt svojega brata Corso Donatija, ki je kot vodja črnašev v Florenci poklical v mesto francoskega kraljeviča Karla Valois in povzročil pokol »belašev«; leta 1308. je v nekem boju pal s konja, ki ga je vlekel za seboj in ubil.

V. 115 nsl. svari glas iz vej drugega skrivnostnega drevesa pred grehi požrešnosti. Dva zgleda omenja ta glas: Kentavri, polkonji, so poginili vsled pijanosti, v boju s kraljem Tezejem; Gedeon pa je s tristo tovariši, ki so vodo pili kar iz prgišča, premagal Madijance.

Ko zapuščajo šesti krog, se prikaže angel, izbriše pesniku s čela šesti »P« ter blagruje tiste, ki so zmerni v jedi (v. 151 nsl.).

Pogovor pota ni, ni pot prekinil
pogovora; v pogovoru hiteli
smo v dalj, kot čoln bi v ugodnem vetru šinil.

- 4 Duhovi dvakrat mrtvi so se zdeli,
ki, zapazivši, človek da še živ sem,
iz jam svojih očí so v me strméli.
- 7 A jaz, nadaljujoč, ták govoril sem:
»Ta, tretji, radi druga môrda speje
polakše, kot če sam bi se spešil sèm.

- 10 No zdaj povej, če veš: Pikarda kje je?
Li v trumi, v me strméči, káko drago
al važno zrem osebo, ki kaj šteje?«
- 13 »»Sestra mojà — li lepo bolj al blago
naj zovem jo? — v Olimpa že dvorani
ovenčana se veseli nad zmagó.««
- 16 To rekel je; potem: »»Tu nič ne brani,
nazvati vsakega z imenom pravim,
ker s postom vseh obrazi so zglodani.
- 19 Ta tu je Bonagiunt; Bonagiunt je, pravim,
iz Lukke. (S prstom nanj pokaže.) Zlasti
glej onega z obrazom premršávim:
- 22 imel je sveto Cerkev v rok oblasti;
iz Toursa je; Bog post mu je prisodil
za bolzenskih jeguljic z vinom slasti.««
- 25 Imenujoč še druge me je vodil;
in čuli so imena svoja radi,
ker zbog tegà noben se ni mrgódil.
- 28 Tu uzrem: z zobmi zrak sekal je od gládi
Ubaldín; z njim Bonifazio, ki izročéna
biła je velečreda njegà vladi.
- 31 Bil tam gospod Marchez: manj izsušéna
imel je usta, ko živél v Forlí je,
že tákrat nikdar dosti napojéna.
- 34 Kot tisti, ki iz vse, ki zrè jo, tovaršije
bolj ceni enega, ták jaz iz Lukke
sem onega, ki moje poezije
- 37 se vešč je zdel; ime neke »Gentukke«
mrmrati čul sem v ustih ga, kjer bol je
pripravila Pravica mu in muke.
- 40 »Duh!« — dem — »govôrit z mano v tebi pólje;
nuj, jasno svojo željo mi naznani,
porazgovôri z mano se do mile volje!«
- 43 On: »»Žensko bitje, ne še v pajčolani,
živi,«« — je jel — »»po njej se ti omili
moj rojstni kraj, od drugih opsovani.
- 46 To zroč naprej, spej, kamor srce sili;
da moj šepet ni zvél te v zmot zagâte,
dogodki bodo to ti potrdili.
- 49 Ah véli: gledam li, ko gledam vate,
njegà, ki pesem spesnil novega rodú je:
,O žéne, ki, ljubezen kaj je, znate'?««
- 52 In jaz: »Kadar ljubezni veter duje,
poslušam, pazim, in ták zapisujem,
kakor mi ona znotraj narekuje.«
- 55 »»Zdaj vozél, brate,«« je začel, »»pojmujem,
ki mi (z Notarjem, Gvittom) slog doseči
je branil sladki, novi, ki ga čujem.
- 58 Peresa vaša — vidim — têsno teči
umevajo za njo, ki narekava;
kar žal! o naših ni se moglo reči.

- 61 To slogov je obejuh označava;
ne vidim druge...« In tenja je vtihnila,
z razlago to vtešen, ko da je prava.
- 64 Kot ptice, ki, hoteč k bregovom Nila
čez zimo, klin najprej stvorijo v zraki,
pa odleté in urna so jim krila:
- 67 ták urno, krénivši od nas, kostnjaki
odšli so vsi; lahkí od hrepenenja
in mrše bili njihni so koraki.
- 70 A kakor človek, truden od drvénja,
pustí družbó naprej in samši šeta,
da grud se mu oddahne od hropenja,
- 73 ták pustil je Foréz, da sveta četa
je dalje šla, in zad je stopal z mano
in djal: »Kdaj nama snitje se obeta?«
- 76 Jaz: »Ni, kák dolgo živel bom, mi znano;
a v duhu prej na bregu bom pristana,
pa naj se vrnem semkaj še ták rano.
- 79 Ker krájina, da bivam v njej, mi dana,
propada, nje krepost je vsak dan manja;
prežalostno — se zdí — bo razdejana.«
- 82 »Pojdi!« — je djal — »a krivca razdejanja
konj vlačí z repom — duh moj zrè razžarjen —
v prepad, kjer ni ga, ni ga odpuščanja.
- 85 Konj dírja, vedno bolj in bolj razjarjen;
glej, zdaj-le ga je udarilo kopito —
tam trup leží, strašansko razmesarjen.
- 88 Ne zavrti kolesje vekovito
(v nebó se ozrè) se kajkrat, pa, kar javim
nejasno zdaj, postane ti očito.
- 91 A zdaj—čas drag je v tem kraljestvu — ostavim
te tu, da v sled hitim družbi begoči,
ker vštric idoč časa preveč zapravim.«
- 94 Kot časih od konjikov trume loči
se vitez in zdirjá, ker mu pohvala
migljá, sovraga prvi če naskoči,
- 97 ták senca se od nas je v dir zagnala;
sam z njima sem ostal na pota sredi,
ki slavna ták bilà sta kdaj maršala.
- 100 Ko zgínil je v daljavi nedogledi
in s trdom šlo za njim okó — sledé — je,
kot s trdom sem sledil njegà besedi,
- 103 uzrem drevó še eno, čigar veje
so sadja se šibile živosoke,
prav blizu, kamor nisem gledal preje.
- 106 Pod njim — sem videl — ljud je dvígal roke
in v perje gori zroč je nekaj vokal,
kot abotne že videl sem otroke
- 109 molédvati možá, ki ni prerekal
se nič, le v viš držál željêno reč je,
da trop s skominami za njim bi tekal.
- 112 Pa so odšli, okušajoč nevšečje,
in že smo mi pri vélikem drevésí,
ki solz ni mar, ne prošnje mu največje.
- 115 »Mimò pojtè, ne bližajte se lési;
bolj zgóraj deblo je, ugrizek Eve;
na ónem ta cepič je rastel lesi.«
- 118 Teh čul sem besedí iz vej odmeve;
zato Vergilij, Stacij, jaz — nas troje —
tesnó držali stene smo se leve.
- 121 »Kentavrov pomni,« — čuti spet biló je —
»megèl sinov, prokletih, ki, pijani,
dvoprsni, imeli s Tezejem so boje;
- 124 Hebrejcev, ki, ker niso pili iz dlani,
Gedeon je imel njih družbo za nevredno,
ko v boj je drl niz brda z Madijani.«
- 127 Ták stiskajoč se k steni vedno
smo šli, požrešnosti slušaje zgledé,
ki krivcem je korist prinesla bedno.
- 130 Ko prosta spet je pot bilà prek srede,
smo miljo pač al več storili hoje,
vsak zase premišljaje, brez besede.
- 133 »O čém ták premišljujete, vas troje?«
Ob tej sem zdrznil se nenadni reči
kot kónjič, splášen iz dremote svoje.
- 136 In glavo dvígnem, videt, kdo je? V peči
nikdar železa niso kosi al stekla
takó bili žareči in rdeči,
- 139 kot óna tam prikazen, ki je rekla:
»Če gori greste, sèm zavijte; prava
v mirú kraljestvo pot pač tod bo tekla.«
- 142 Ker vid bila mi vzela je bliščava,
sem skril za mojstrov svojih dveh se pleča
in šel kot človek, ki za sluhom tava.
- 145 In kot bi, zarjo jutranjo znaneča,
pomladna v maju sapica zavela,
od vonja trav in cvetek vsa duhteča,
- 148 ták vetra dih začutil sem sred čela
in pérut — čutil sem — se je zgenila,
da v zraku je ambrozija zaduhtela;
- 151 in glas sem čul: »Njim blagor, ki svetila
jim milost ták je, da jedí naslada
preveč jim poželjenja ní rodila,
- 154 no pamet mera jim bilà je glada.«

(Dalje.)

Zadnji upornik.

Povest iz leta 1738. — Ivan Pregelj.

VII.

Vstopil je v kuhinjo in našel župana z Nežo. Župan se je dvignil in pozdravil.

»Dobro, Mohor, dobro,« je rekel župnik. »Tusi. Paziš. Prav je. Ostani. Pogovorila se bova resne reči. Ali je Peter že zdrav?«

»Tisto malo vbadjaja, kaj bi bilo,« je odvrnil župan mirno. Vstopila je Lucija. Župnik je postal čudno nemiren.

»Oh, stric,« je vzkliknila, »koliko smo se bali za Vas.«

»Pa čemu?« je vprašal hripavo.

»Zaradi biričev,« je dahnila. Župan je menil mirno: »Smo se namenili včeraj štirje k grofu, pa so nam pot zastavili pred Tagliatom.«

Župnik se je smejal hripavo.

»Pa ste se jih zbali! Lepi možje!«

Župan je pogledal okoli sebe, kakor bi iskal, kam naj pljune, in je menil:

»Eden je Mohor in župan. Bogatajev in ključarjev je več.«

Župnik je stopil k njemu in mu stisnil roko:

»Mohor, meni ne zameri! Pa tudi drugim odpustiva. Saj je jutri še en dan. Pojdemo jutri in jaz vas popeljem.«

Nato je odšel v svojo sobo in legel oblečen. Bil je skrajno izmučen. Čez dobro uro se je dvignil in naročil po Neži vina. Oživel je in začel moliti brevir. Ko je domolil, je vzel pero in pisal. Pisal je Luciji, da bi brala zjutraj, kadar odide on v Tolmin... Ko je dopisal in zganil list, mu je bilo, kakor da je napisal testament. Legel je, pa ni mogel spati. Davni spomini so vstajali pred njegovo dušo. Tisti mladi, živahni Tolminec, ki ga je bil srečal, mu je obudil stare, pozabljene dni. Tudi on je bil mlad in je jahal konja in sukal rapir, bral Gravinovo poetiko in se učil madrigalov iz Lamene-je. Takrat je ljubil prvič in edinič, tako čudno žalostno in nesrečno, kakor v storiji: Prvo je bral svoje stihe in je ona sedela ob stari materi. In potem mu je večkrat stisnila roko. In potem je prišlo čezenj, da je skril v madrigal njeno ime in je ona našla skrivnost. In potem ni nič več bral in je izginil iz mesta, kjer je bila ona, ker ga je klicala obljuba drugam in se je bil zaobljubil močnejši od Kandidate s temnimi očmi, ker se je bil zaobljubil, nagubani sušičasti ženici na Kneži, svoji umirajoči

materi, in je bil obljubo potrdil očetu, ko je šel v bridko smrt pod kip svetega Ignacija na Travniku v Gorici. Toda še enkrat, samo še enkrat je hotel videti Kandido s temnimi očmi in je šel skrivaj in daleč v Čedad. Blizu njenega doma je stopil v taberno. Glasna pijana družba je bila v gostilni. Krepil se je tiho in sam zase, ko je vstopila slabotna starka in je vsa plaha odštela nekaj drobiža za malo mero vina in se boječa zopet prerila skozi pivce na ulico. Takrat je bil že vstal, da bi šel za njo, ker jo je bil spoznal. In je vendar dvomil in je vprašal gostilničarja, ali jo pozna. Krčmar jo je poznal in je povedal glasno, da so slišali vsi:

»Donna Antonia, una povera madre.«

Takrat je planil med pivci mlad, razgret dečak in zaklical:

»Kaj revna? Prav ji je. Bolje bi bila pazila hčer.«

»Katero hčer?« je vprašal Štefan.

»Njeno hčer,« se je zasmejal objestnež. »Ali jo želite poznati? Dvoje hiš tu doli na levo. Izvolite!«

V zboru so se smejali pivci.

Štefan je vprašal strahoma, boječe:

»Ali je Kandida bolna?«

Še glasneje je buknil smeh. Objestnež je klical: »Aegrota! Utique. Babice ji bo treba. Toda moža! Kje bo dobila moža! Aegrota, utique! Ali hočete biti Vi njen mož, ali ste samo boter?«

»To vem, da si ti nesramnež,« je vzkliknil Štefan. Planili so po njem. On je izvil prvemu rapir in se branil. Stal je v vratih in odbijal njih napade. Potem je začutil, da je ranjen, in je sunil besno. In eden med njimi, morda preglasni objestnež, je zakričal. Takrat je uskočil in bežal divje, dokler ni obležal v noči v jarku kraj ceste...

Nemirno se je zganil župnik Štefan na postelji. Otipal je stari obronek in zaječal:

»Miserere Domine, irae meae et peccatorum juventutis meae!«

Dolgo je molil in se ni umiril in le omilil je strah svoje duše in mrmral:

»Še to, še to naj izve o meni grof, da se mi osveti in me poniža.«

V motne in mrzlične sanje mu je klonila duša in je zaspal. Petelini so peli jutro. Po dveh urah je vstal in maševal. Pred cerkvijo je našel do dvajset fantov in mož in se začudil.

»V Tolmin!« je rekel župan Mohor.

»Zares,« je vzkliknil župnik. »Tudi jaz moram z vami.«

Stopil je v župnišče in se kmalu vrnil. Bil je bled, star. Zdelo se je, da je ob sencih osivel. Nasmehnil se je in zaklical:

»V božjem imenu, pojdimo, možje! ...«

Iz zadnje hiše na Ljubinju, kamor je bil prinesel povelje, je stopil Anže Rink in zagledal Knežane.

»Jezus Marija,« je doumel po svoje, »na punt gredo.«

Spoštljivo je pozdravil župnika in se pridružil mlajšim, ki so šli od zadaj.

»Fantje,« je rekel polglasno, »kaj pa mislite? Tako smo svoj čas na punt hodili.«

»Kaj res?« je vprašal nekdo.

»Za sveto božje ime,« se je ustrašil Anže še huje. »Nikarte, ljudje! Med zadnjimi nisem bil svojčas, pa tega, kar sem doživel, ne bom pozabil do zadnje ure. Le punta nikar!«

Mladim se je dobro zdelo, da jih smatra za upornike, pa so se posmehovali:

»Birič si bil, Anže, svoje žive dni, pa ne puntar.«

»Bog mi je priča,« se je razvnel Anže, »naj-hujši sem bil. Komaj sem se premaгал, da nisem zapalil rajnemu Fortunatu, ko se je kujal, čeravno je bil moj prijatelj. Se je kujal zaradi puntarskega groša. Pa je to takrat pomenilo petelina v streho, Bog nam grehe odpusti. Devet sto nas je šlo nad Gorico. In smo jo strahovali z grofi in černidi. Vriskali smo, ko smo šli. Zato pa smo potem jokali, ko so nas ugnali. Vas pa je za otroško pest. Zato pamet! Starih pravic ni več in če jih hrani vaš fajmošter, mene naj vpraša, povedal mu bom, koliko so vredne. Bokal vina ne dam zanje.«

»Le z gospodom se pogodita zanje,« so se zabavali. Uživali so, ko so strmeli začudeni ljudje za njimi. Korakoma, zavestno so prešli čez most v Tolmin. Od vrat do vrat se je lovil Anže za njimi in šepetal tržankam, dekletom in možem:

»V punt gredo! Hudiče bi bil pogovoril in nazaj v pekel pregovoril. To pa so knežanska trma. Kdo jih je gospodar?«

Župnik in Knežani so prišli pred grad.

»Počakajte, možje,« je rekel župnik. »Prvo grem sam.«

Obstali so. Nekdo med njimi je zaklical:

»Možje, grof nas gleda skozi okno!« ...

* * *

Stari in mladi grof sta bila v pisarni, ko jima je naznanil sluga knežanskega župnika. Grof Ivan Ignacij je zamahnil nevoljen z roko:

»Naj čaka! Toda sprejel ga ne bom.«

Grof Jakob Anton je menil:

»Sprejmi ga. Imela bova zabavo.«

»Če želiš,« je odvrnil Ivan Ignacij. »Povem Ti pa, da ni zabaven človek.«

»Tem slabše zanj,« se je zasmel stari grof in sedel. Mladi je naročil, naj zaslišijo kmete, ki stoje pred dvorom, in mu sporočijo, čemu so prišli. Sluga je odšel. Hip pozneje je vstopil župnik Štefan. Ko je ugledal v naslonjaču starega grofa, se je nekako zmedel. Ni se ga nadejal in ko ga je zdaj zagledal po desetih, morda celo po dvanajstih letih in prav takega, kakor ga je poznal od mladosti, se je začudil: ali se nič ne stara, ali ne sivi, ali bo živel do sodnjega dne, galjot, ki ima enajst življenj na vesti in življenje mojega očeta? V resnici je bil grof Jakob Anton čudovito ohranjen. Izraz njegovega marcialičnega lica je bila sveža, ohola okrutnost. Brke in brado, katero si je strigel po špansko v okusu leta 1687., ko ga je bil povzdignil cesar v grofovski stan, je sicer barval, toda lasje so mu bili še vedno košati in temni. Vlasulje ni nosil in je bil tudi sicer oblečen staromodno in se zato tem izraziteje razločeval od sina, ki je bil obrit in ličen v ozkih hlačah s svilenimi nogavicami, z rdečo suknjo nad svetlozelenim jopičem. Župnik Štefan se je spomnil svojih faranov, ki so prišli z njim, in je mislil v nekaki bridki objestnosti: Temu-le staremu so rekli grof Tisihudič, kako neki bodo krstili mladega? Ali pa so ga že? —

Hladno in rezko je vprašal tedaj mladi:

»Kaj želite?«

»Prišel sem iskat pravice,« je odvrnil župnik, »za sé in svoje farane.«

»Imam uradnika, ki sodi v mojem imenu, obrnite se nanj,« je odvrnil še hladneje in pikro grof. Stari v naslonjaču je kimal z glavo in mrmral pri-trjevalne besede. Župnik je stopil korak naprej in menil odločno in trmasto:

»Čujem, gospod grof. Obiskal bom Vašega sodnika. Toda v enem moram govoriti z Vami.«

»Prosim!« je odvrnil mokantno grof.

»Pisali ste gospodu Foramitiju,« je začel župnik s čudovito gotovostjo, kakor da bere, »da imate pričo, ki me je zalotila pri nečednem dejanju. Gospod grof, ali bi mi jo hoteli predstaviti, da ji vrnem kapo, katero je izgubila ponoči v mojem vinu in moji kleti!«

»To se bo zgodilo,« je odvrnil naglo grof, »in kakor sem tega človeka za tatvino, prav tako ga bom kaznoval, če je pričal neresnico.«

Župnik se je zmedel. Sam vase se je smejal polglasno stari grof:

»Če je lagal, če je, hahaha!«

»Lagal ni,« je vzkipelo v župniku, »opravljal je, galjot, in visoka gospoda sta mu verjela in me naprej obrekla moji cerkveni gosposki! In to, to je, kar sem mislil povedati!«

Mladi grof je bil stopil k vratom, kakor bi hotel nekoč pozvati, da naj pripelje obrekljivega birača, in se je pri župnikovih besedah zopet obrnil in rekel ostro:

»Pazite, reverende, in se izražajte dostojno!«
Stari grof je zaklical:

»Hudič pa kmet, pa dostojna! Hahaha!«

Jeguljehladni glas grofa Ivana Ignacija je bil razgnevil župnika do bridke nervoznosti. Objestni cinizem starega grofa ga je razljutil do skrajnosti. Ta hip se mu je vzdignila kakor iz droba še nova ljutost, strahovita bolečina užaljene njegove ljubezni. Čutil je živo, kakor da vidi: pljunila sta nanj in na Lucijo, Luciji med lepe oči v deviško lice. Neskončno slovesno in uporno obenem je vzkliknil:

»Moja Lucija je čista ko solza!«

Strmel je, kakor zamaknjen naravnost v lice mlademu grofu in je ostro videl, kako se mu je obraz razvlekel neprikrito pomilujoče in zasmehljivo. Prav tisti hip je prasn timer grof Jakob Anton v krohot in se dušil. In iz njegovega smehu je razbral župnik dvoje, troje strašnih besed:

»Virgo... utique... virgo gravata!«

Takrat je župnik izgubil razsodnost in zakričal:

»Podlež!«

Hipoma je postalo tiho v sobi in je bilo slišati viharo sapo župnikovih grudi. Mladi grof je prebledel. Stari se je sunkoma zgani v stolu in zarezal v lice kakor škrlat in vstal in vprašal hripavo:

»Kmet, kaj si rekel?«

»Kmet,« se je porogal kakor v histeriji župnik, »dobro! Kmet sem. Pa je to moje plemstvo starejše od Coroninijevega grofovstva!«

»Ne ve, kdo sva,« je zasikal stari grof čudno mirno in malomarno proti sinu. Kakor udarec je odvrnil župnik:

»Za Vas vsaj vem, da Vam pravijo grof Tisi-hudič!«

»Dobro veš,« je vzkliknil grof Jakob Anton, stopil korak bliže in udaril župniku z vso silo v obraz. Župnik se je opotekel. Grof Ivan Ignacij je vzkliknil s tresočim glasom, pomilujoče:

»Moj oče je nagel človek in se je od Vas naučil tega, kar je storil. Reverende, čemu ste ga razburili in topli njegove volčanske podložnike!«

Župnik Štefan si je bil, kakor od sramu, pokrili lice z rokami. Zdaj je spustil roke in rekel:

»Gospod grof! Bog je videl!«

»Ven!« je zavpil grof Jakob Anton. Pena mu je ležala na ustnicah...

Župnik je stopil na prosto in se ni začudil, da ni našel ne župana, ne faranov, ki so bili prišli ž njim. Če bi mu bili pot zastavili, bi jih ne bil videl. Ni dvignil ne oči, ne obraza, osramočenega, udarjenega, ponižanega gnusno in strahotno.

VIII.

Vračal se je na Knežo in ni videl, da je zavil v krivo smer po poti čez Dobrave. Bil je kakor pijan motnega čuvstva strašne duševne boli, ki se mu je prelila, potem ko je bil dohodil pol ure hoda, v bolešno telesno žejo in je obstal in iskal z očmi gostilne in je videl, da je sredi grofovskih travnikov na Dobravah. Videl je tlačane, ki so jih kosili: dvajset mož v vrsti kakor na stopnicah je zama-hovalo s kosami. Niso gledali nanj. En sam je brusil koso in snel klobuk in obrisal z zavihanim rokavom potno lice. Župnik ga je spoznal. Bil je Ljubinčan, ki ga je bil svojčas našel ranjenega pred Podmelcem. Župnik je zaklical:

»Odkdaj sečejo Ljubinčani Dobrave?«

»Od letos,« je odvrnil Ljubinčan. Kosci so se ozrli nanj in na župnika, ki se jim je približal.

»Petdeset let sem star,« je rekel, »pa ne pomnim, da bi jih bili kdaj prej.« Ljubinčan je stegnil roko in pokazal na soseda kosca in rekel:

»Jakob je sedemdeset let star, pa tudi ne pomni.«

Župnik je zaklical:

»Kaj, tudi starce še silijo v tlako?«

»O, sem vaje in trden,« se je nasmehnil starec.

»Krivico trpiš!« je vzkliknil župnik ognjeno. »Ali si vaje? Si vaje kose? Tja bi šel ž njo, tja gori,« je pokazal proti Tolminu. Kosec se je nasmehnil in zmajal z glavo.

»Gospod fajmošter, ne pojdem. Naj bo, kakor je. Do smrti traja!«

Župnik se je sunkoma zavedel svoje strašne besede in se sramoval. Obrnil se je brez besede in šel naprej.

»Hudirja!« je zamrmral Ljubinjec in mislil sam pri sebi: »Takrat ni bil pijan, danes bi prisegel, da ni trezen.« —

Župnik je stopal hitro, kakor gnan od čudno viharne ritma. Kakor je stopal, je bruhal polglasne besede predse:

»Podleži, nasilni krivičniki! Od same krivice bolna kri! Ali jo je hudič vsejal na svet, da je ni

zatreti moči in je ni moči ozdraviti? Iz rodu v rod, iz matere v hčer, sama bolna, krivična kri! Prokleta kri!»

In še viharneje je stopil:

»Percussisti sacerdotem, govedo, suadente diabol, diabole!¹ Se smeješ? Si vse prej dobro preudaril, kako me boš za volčanskega grbavca! Se smeješ? Smej se — — haha — — smej se, grof Tisihudič, kri od bolne krvi!»

Župnik je krčevito stisnil pest in vzkliknil:

»Štefan! Šleva! Udaril bi bil nazaj!»

Ustrašil se je svoje lastne besede in ga je vzdramila in umirila:

»Štefan! Hudič te je obsedel. Strašne misli govoriš.« In ga je obšlo globlje kesanje, kakor prej pred sedemdesetletnim koscem... Bil je ob studencu pod Prapetnom. Sklonil se je nad žleb in pil v dolgih požirkih. Potem je zajel vode v dlani in si umil obraz. Bil je mirnejši. Samo globoka žalost mu je ležala v duši in ni vedel, ali je žalosten sebe ali tega, kar je bil doživel v Tolminu.

»Peccavi²,« je mrmral. Obšla ga je trudnost in je sedel in naslonil lice med roke. Hipno ga je obšlo težko in sladko, solze so mu navrele v oči. Z levico je zajel vode in si jih opral...

Ko je stopal po strmi stezi ob Senici na Ljubinj, je zazvonilo v Tolminu poldne. Pod gabrov grm je zdrknul na kolena in molil.

»...et benedictus fructus ventris Tui...«³

Sredi molitve ga je zbolelo, kakor iz drobovja ven. Domislil se je strašne grofove besede o Luciji.

»Jezus, Jezus, Jezus,« je klical, boreč se s sovraštvom v sebi in kroteč je. Molil je s krčevitostjo človeka, ki umira nasilno. V enem hipu je mislil pet, deset misli obenem: Kako je mogel reči grof kaj takega? Ali iz gole zlobe? Ali iz drugih ust? Pa kdo je mogel zmisliti to strašno o njej? Grof je niti ne pozna. Stari lopov nemarni! Pa kdo jo zalezuje? Kdo jo sovraži? Njo? Lucijo? Njega pač! Tagliat. Ali Tagliat? Tagliat! Strašno sovraži! Kako me more sovražiti tako? Kako? Križani Bog, saj je vendar tako jasno, čemu. Ker sem ga osramotil, nečistnika in grešnika. Bog, Bog! To mora biti gnusen greh! Strašno mora biti v duši nečistnika. Samega sebe ga je sram. Pa prideš in razgališ njegov greh. Tega ne more odpustiti tak človek. Štefan, Tagliat bi te ubil, tako te

sovraži. Zdaj razumeš! Ne še, Štefan! Tagliat te ne bi bil ubil, on te je že šel ubijati!

Župnik je planil na noge in zaklical:

»Tagliat! Zdaj se bova pomenila! Videl te nisem, po sapi sem te poznal. Vrnil mi boš brevir!«

Kakor dvajsetleten se je pognal župnik po napeti brežini navzgor in govoril sam s seboj:

»Tagliat! Pošast nečedna! Tako govoriš o moji Luciji? Pljuješ svetnici v oči? Tagliat, ne pljuvaj! Še je Bog v nebesih in devet korov angelov ima, da bodo branili ženo in čisto srce. Tagliat, roke proč od svetnic!« —

V žarkem popoldnevu je zagledal pred seboj Podmelec in obstal. Hipoma ga je obšla prejšnja trudnost, tesnost in bojazen. Hotelo se mu je, da bi sedel, razmislil in se odpočil. »Ne boš sedel!« je zamrmral in se je vzravnal in stopal odločno mimo zadnjega ovinka. V sebi je mislil: Stopil bom nenadoma predenj. Zadremal je, pa ga bom zdramil in ga bom gospodar, preden se zave. Tagliat, ne boš utajil! A miren moram biti, to je vse, miren in odločen.

Sunkoma je odprl v Tagliatovo krčmo! V kot naslonjen je sedel za mizo mitničar Zucco. Tagliatova dekla Tina je položila ravno prvo mero vina predenj in se ozrla in vzkliknila od začudenja. Takrat je vstopil Tagliat iz kuhinje v ozadju in obstal. Župnik je stopil naravnost k njemu in rekel glasno, hitro:

»Gospod Tagliat! Duhovnik sem, rabim brevir. Vrnite mi ga!«

Pritajen vzklik je ušel dekli, od nosečnosti nakaženo lice se ji je pokrilo z rdečimi pegami. Tagliat je omahnil korak nazaj, nem, omočen. Mitničar se je dvignil od začudenja.

»Moj brevir, gospod Tagliat,« je ponovil župnik.

Takrat se je Tagliatu obličje prečudno spáčilo. Strašno je sinilo v njegovih očeh. Stegnil je roko in pokazal proti vratom in rekel strupeno:

»Krava pijana! Tam so vrata! Pa koj!«

Kakor hlapec poslušen in ustraховan, se je obrnil župnik in šel molče. Ko je odprl vrata, je sinulo svetlo v zatohli somrak, in je ugasnilo sunkoma, ko jih je zaprl.

»Pijanec!« je zasikal Tagliat. Takrat je sedel Zucco in menil:

»Ti bi bil tak, pa bi te spoštoval človek!«

Kakor da je ugriznjen, se je oglasil Tagliat burno:

»Ne vem, kdo je podlejši, ali jaz ali ti!«

Neskončno ravnodušno in zasmehljivo je dodal:

¹ Udaril si duhovnika, po nasvetu hudiča, hudič.

² Grešil sem.

³ ...in blagoslovljen sad Tvojega telesa...

»Če si mu prijatelj, čemu si mu hujše storil, nego jaz, signore Edmondo —«

»Carlo!« je kriknil Zucco. Tagliat se je nasmešnil in menil:

»Ime je ime! Povedati sem hotel le to, da dobro vem, kdo je preskrbel varen kotiček Kamilu Formentiniju, da je mogel zapeljati svojo ljubico.«

»Molči, satan!« je planil mitničar kvišku in dvignil prazen vrč, in se je zdelo, da ga bo treščil krčmarju v glavo. Pa ga ni. Nazaj na klop je omahnil in zaklical:

»Pijače nosi, da bom pijan!«

Tagliat se je zasmel suho, vzel vrč in ga vročil dekli. Ni ji pogledal v obraz. Da ji je pogledal, bi mu bila morda od zaničevanja pljunila v lice...

* * *

Župnik Štefan je stopil v župnišče. Drobna, plaha in bleda mu je stopila sestra Neža nasproti.

»Kaj je?« je vprašal.

»Gospod,« je zajecala in dvignila roke pro-seče.

»Kaj se je zgodilo?« je ponovil vprašanje.

In je zopet ponovila:

»Gospod —«

Takrat je vprašal župnik tiho, skoro šepetaje:

»Povej, Neža! Naj bo karkoli!«

»Lucija je šla,« je zastokala.

»Je šla,« je ponovil brat. »Neža, povej, zakaj je šla?«

Neža je dvignila svoje otroške, zmedene oči k njegovemu licu in rekla:

»Gospod župnik, ne vem.« — —

Župnik je stopil v sobo in je videl odprto knjigo na mizi in je bral:

»Pu lti me s' myrom, sakaj lim s' enem drugem v' oblubi, v' kateriga lim v'la salublena, inu on v' mene, ti li preposnu prishal, inu de bi li lih poprej bil prishal, jeft bi n' hotela tebe imeti, da bi li lih bil Rimski Celsar, sakaj moj shenin je shlahtnishi, lepshi...«

Obšlo ga je neskončno ginjenje in razburjenje in je hodil gori in doli po sobi in govoril sam pri sebi:

»Lepa je ta, Tolminka mala! Odkdaj se me bojiš? Sem pisal, da te bom možil s Petrom. Pa si se zbala in ušla. Ga nočeš? Dobro! Lepo! Zakon brez ljubezni je greh. Ali misliš, da bom nevoljen? Ali sem Holofernes in asirski kralj? Kričim, seveda kričim. Hudo pa ne mislim. Hudič rečem, pa mislim polža. Lucija, Tolminka mala!«

Iz kota v kot je hodil in potresal z glavo, ki je bila od jutra do te ure osivela in so bila lica upadla in je bil star, slab, zmeden. Vzel je knjigo v roke in jo odložil, vzel rapir in ga odložil. Stopil je k omari in jo odmaknil in je segel v slepo okno in je iskal dolgo. Ko je našel, je bral s solzami v očeh:

»Gospod Štefan! Po bratu kapucinu sem izvedela, da ste župnik na Tolminskem. Ne hudujte se, da Vam pišem. Nikogar nimam na svetu. Moja mati je umrla, moja hčerka Lucija bo jutri sirota. Umiram. Gospod Štefan! Usmilite se moje hčerke, da ne bo njeno življenje tako izgubljeno, kakor je bilo moje. Za Vaše staro prijateljstvo Vas rotim, za ljubezen Vaše zadnje pesmi Kandidi, usmilite se moje hčere. Pridite po Lucijo. Vzemite jo seboj, odgojite jo pošteno in ko bo dorastla in bo razumela, ji dajte pismo, ki sem ga priložila. Njenemu očetu je bilo pisano, namenjeno. Morda ga najde, morda ga ji najdete Vi. Na Tolminskem živi. Naj mu odpusti, da jo je zapustil, kakor sem mu jaz odpustila, da me je prevaril. Gospod Štefan, zbogom! Nič več me ne boste videli, nič več, nič več... Kandida.«

Župnik je zganil pismo in je shranil. S trudnim telesom je šel v svojo spalnico. In glej, na mizici je bilo pismo, ki ga je bil napisal Luciji. Neodprto.

»Križani Bog!« je vzkliknil. »Ni brala!«

Oči so se mu začele megliti, strašna slutnja mu je vstala v duši. Trdo in burno je planil iz svoje v Lucijino spalnico.

»Če je šla od sebe, je pisala, pisala tisto uro, ko jaz njej.«

Trudna, mehka zatohlost mu je dahnila nasproti, vonj njene lepote, njenih las, njene polti, njene obleke. Neskončna nežnost ga je obšla.

»Lucija!«

Iskal je na mizici, na oknu. Potem je segel pod vzglavje in je otipal pismo in ga je razgrnil. Ni bila njena pisava, njen podpis. Bral je slovkovaje, krčevito:

»Solea frenare il mio caldo desire
Per non turbare il bel viso sereno;
Non posso piu: di man m'ài tolto il freno,
E l'alma, desperando, à preso ardire.«¹

Župnika je obšel občutek, kakor da mu je nekdo nevidni neskončno bolj surovo kakor grof uda-

¹ Navajen bil sem brzdati poželenje vroče, da bi ne zmračil lepega, jasnega obraza. Ne morem več: iz roke si mi vzela uzdo in duša je obupala in začela goreti.

Metzinger Val.: Marijino darovanje.

ril v lice in da je rekel nekdo neskončno bolj bridko besedo kakor Tagliat. Strašna bolečina se mu je utrgala ob srcu. Lovil je sapo; pismo mu je zdrknilo iz rok. Ko se je oddahnil, ga je pohodil srdito, kakor ostudno golazen. Hripavo, ubito je vzkliknil:

»Loterca!«

* * *

Kakor iz omotice se je vzdramil in je slišal zamolklo šumenje dežja skozi odprto okno in je videl podrhtevajočo luč daljne bliskavice v somraku poznega večera. Ni večerjal, ni vedel, kdo je bil postavil luč predenj na mizo. Brezmiselno je strmел v knjigo ob sebi in je bral, bral, bral, eno, vedno eno:

»Nikuli nje ferze pozhitka nej imelu!«

In je slišal kakor v resnici Lucijin glas in jo je videl kakor živo. Rahlo sklonjena čita, čita. Svit lojenke igra v njenem licu. Opojno sladek je mrak njenih oči, topel je trepet njenih ustnic. Ali razume, kaj čita? Ali razume, da čita o véliki blodnici?

»Nikuli nje ferze pozhitka nej imelu!«

Bolestno se je zganił. Z zaspanim glasom je molila sestra Neža v kuhinji:

»In za našo Lucijo, za siroto, da bi se vrnila! Oča naš, kir si v nebesih, posvečeno bodi Tvoje ime. Pridi k nam Tvoje kraljestvo. Izidi se Tvoja volja kakor na nebi, tako na zemlji —«

Župnik je odgovoril in zajokal kakor otrok.

Zunaj je šumelo turobno, jesensko žalostno, in kapljalo enakomerno iz košatih lip. Zdaj zdaj je potegnilo skozi okno, hladno, vedno hladneje...

IX.

V tistih urah, ko je bilo župniku Štefanu, kakor da so mu udarili s kladivom v dušo in mu je bilo, kakor da mu je srce razklala strašna rana, ki peče, kakor da gori ves drob, je sedel k svojemu ljubemu apostolu in je bral:

»Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus: scientes quod tribulatio patientiam operatur: patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit.«¹

Župnik je mrmral, kakor mukoma:

»Tribulatio — patientia — probatio... spes!«

¹ Ne samo s tem pa, temveč hvalimo se tudi z nadlogami: ker vemo, da nadloga potrpežljivost prinese: potrpežljivost pa skušnjo, skušnja pa upanje, upanje pa ne osramoti.

Mislil je na Lucijo. Od zunaj, gori od Bogataja je udarjal na njegovo uho polglasen pogovor dveh mladih ljudi. Župnik je nekako vzporedno poslušal in mislil. Bogatajeva Tončka je rekla:

»To je grda beseda, Peter! Ne, ne! Lucija ni bila tiha voda!«

Peter je odgovoril trdo, okorno. Vprašal je:

»Čemu jo braniš?«

Tončka je odgovorila tiho, žalostno, vsa začudena:

»Kaj ne veš?«

Župnik je mislil: Tako je torej! Tagliata, svinjara, sem pred ljudmi razkril v njegovi poltenosti in me sovraži za moj udarec. Kako je neki šele pri srcu zapeljanemu dekletu, kadar izvejo ljudje za njen greh. Moj Bog!

Peter je rekel:

»Meni ni bila ne ona in nisi ti odkritosrčna.«

»Peter!« je zaprosila Tončka.

Župnik je mislil: Živina si, tovariš moj Bora-telli na Idriji, ki se hvališ, da jih privezuješ h križu in zapiraš med mrliške kosti, nesrečnice! Ali hočeš, da znore, ali hočeš, da poskakajo v vodo, preden si jih privezal? O, o, o!

Tončka je rekla:

»Peter, moški ste drugačnega srca, kakor ženske.«

Peter se je hripavo zasmel. Župnika je streslo:

Tista steza, tista steza med Prapetnom in Senico. Tisto strmo pot navzdol je tekla. Za grm se je skrila, ko me je videla. Slišal sem njena zasopljena pljuča in nisem vedel. In ko sem bil prešel, je vstala in je bežala navzdol in je padla s čelom ob kamen in je jokaje bežala hitreje in šele ob vodi je postala in lomila z rokami in obupovala nad svojim telesom. O Jezus, Jezus! In zdaj leži kdovekje pod skalo v tolmunu in je ne bo nikoli več nazaj, nikoli več...

Peter je rekel mehkeje:

»Tončka, morda bom kdaj zvedel, kakšno je tvoje srce.«

Tončka je skoro kriknila:

»Peter, kaj pa misliš!«

Župnik se je dvignil. Tako torej, je mislil, tako je. In ta dva tu doli, kakor da ni bilo Lucije nikoli. Dva, tri tedne bosta še govorila o njej in potem, potem bosta prišla: fajmošter, okliči naju! Župnik je začel razburjen hoditi po sobi. Sobota je bila, deseta zvečer. On pa ni mislil, da je sobota in bo jutri nedelja in bo stal pred farani in jih učil. Ni mislil na svoje duše, ki jih je bil on gospodar, nihče drugi. Še tolminski grof ne...

Zakasnil se je bil in je stopil deset minut pozneje na prižnico, odprl knjigo in bral list svetega Pavla do Galačanov in evangelijskega Matevža »na šesti postavi«. Potem je molčal. Potem je bruhalo iz njega:

»Kdo ste? Komu služite? Dvema gospodoma ni mogoče služiti. Ali hudiču ali Bogu. Samo dela hudičeva so vas! Samo to skrbiš, kaj boš jedla, kaj boš oblekla. Pa ti povem! Lili je ne žanjejo in ptice ne sejejo in Bog jih oblači in hrani.«

Kaj govorim? se je vstrašil in je videl nizko sklonjene glave, potisnjene med suha, ozka pleča. Kapomaš¹ jih zmerja, grof jih zmerja in še s prižnice jih tepemo. Tako so se mu smilili, pa je vendar karal še nadalje:

»Ali sem tak postal, kakor ubit kravji zvonec, da me še poslušas ne več in spiš ob božji besedi?«

Samo plahe, lačno široke oči otrok so strmele vanj. Možje in žene so sklanjali glave, topi, brezčutni. Takrat je dokipelo v njem ginjenje in se je pol rogal, pol jokal:

»Saj vem, kako je. To premišljate, kako da ni Bog dal letine in ni še hudič vzel kapomašev in bodo prišli jutri, pojutrnjem po desetino. Haha! Pa se vprašujete, kako je to na svetu, da sežete in žanjete, pa nimate nič in ne seje in ne žanje in spravlja vsak deseti snop.«

Župnik se je nasmehnil. Star dedec, siv ko ovca, tik pod prižnico je bil od začudenja odprl brezzoba usta in je prikimoval z glavo. Takrat si je potegnil župnik z roko preko čela, kakor bi si brisal pot. Mislil je na starega Ljubinjčana na Dobravah in je sklenil:

»Ovčice, za dobro vas učim in karam, ne jezite se! In še to pomislite: do smrti traja vse to, samo do smrti!...«

Med mašo je mislil nanje in je molil:

»Moj Bog! Daj jim vsaj eno uro veselja za zvestobo Tebi in meni! Grof jih pesti s tlako. Tri ure samo so spali in dremlje se jim, pa se silijo, da bi me slišali, kadar jih karam. Gospod Bog, bodi jim dober za zvestobo, za dobro voljo!« —

Po popoldanskem pouku je prišel župan Mohor in sta sedla za orehovo mizo. Župnik ni gledal županu v obraz in župan ni gledal župniku v obraz. Pa sta oba vedela, kaj hočeta govoriti. O grofu. O Luciji. Župan je rekel:

»Nesrečno dekle!« Sam sebi se je začudil. Župnik je odvrnil:

»Ni vedela, kaj je storila.«

¹ Človek, ki je pobiral desetino.

Njiju oči so se srečale in je tožil župan:

»Prav tako se mi zdi, kakor v tisti noči po zadnji večerji. Dvanajst jih je bilo pri mizi — potem pa je ostal sam...«

»O kom govoriš?« je vprašal Štefan.

Župan se je dvignil in si potegnil z roko čez lice. Ni se bil obril. Tudi župnik si je potegnil čez lice. Tudi on se ni bil obril. In se je nasmehnil:

»Lepo spoštujeva praznik in nedeljo.«

Župan se je vznevoljil:

»Kdo bo mislil na britev! — Tako je, če še ne veste: dvanajstija je proti nama.«

»Pa se ti daš ugnati od dvanajstije, župan?«

»Nisem več,« je povedal Mohor in odšel.

Pol ure kasneje sta prišla k župniku ključarja in nista sedla. Župnik je rekel:

»Saj vem, čemu sta prišla. Le sedita. Tepli se ne bomo.«

»Grof ima železno pest,« je nosil Seljak.

»Krivica je in bo,« je sladkal Bogataj. »Gospod fajmošter, saj veste, da smo vsi za Vas in smo. Pa če je Lucifer kar zdivjal. In ta punt nesrečni —«

»Kakšen punt?« je vzkliknil župnik.

»Kakšen punt, noben punt,« je govoril Bogataj, »saj vsi vemo, kako ste šli v Tolmin. Pa le žene in žene, da je bil punt in da je bil. In tako tudi lahko presodite sami, gospod fajmošter, kako da je... da nas bo zaprl in da nas bo ustrašoval. Pa če mu še Mrak iz Klavž pritrjuje, ta Judež, ta skopuh.«

Župnik se je dvignil.

»Kaj pa hočejo?«

»Mašo v Melcih!« je zanosil Seljak. Bogataj je prosil:

»Gospod fajmošter, če je mogoče, da bo Lucifer sit in bo mir dal.«

»Ali je minilo pet ur, kar sem jih imel za zveste in trdne?« se je vprašal župnik v mislih. »To je svet!« Dvignil se je in rekel kratko:

»Dobro.«

Šla sta. Pa nista vedela, kaj sta opravila.

»Tribulatio... magna venit super me,«¹ je mrmral župnik. Takrat je zaječala zunaj v kuhinji ob vratih Neža in padla z obrazom na tla. Župnik je prihitel, jo vzel na roke in jo nesel v posteljo. Božajoč ji drgetajoče roke, se je raznežil in je govoril:

»Neža, sirota. Zopet si ustnice preklala. Revna božjastnica! Zakaj te Bog tepe? Ali si kdaj grešila? Za eno prijetno uro in srečno? Ali si jo imela kdaj? Saj nimaš niti mene, sirota mučena!«

¹ Žalost... velika je prišla nad me.

Sklonil se je k njeni roki in jo poljubil. Potem je pokrtil svoj obraz z rokami in je vzdihnil:

»Moj Bog, moj Bog, zakaj si me zapustil!«

Sestra je odprla oči in ni spoznala brata. Tako star je bil postal, siv in izmučen. Ko pa jo je poklical po imenu, je vzkliknila plaho, težko, kakor da se ji je srce preklalo od usmiljenja:

»Štefan!«

* * *

Tri dni zatem je potrkal droben in skromen gosposki človek na vrata župnikove sobe, vstopil, se vljudno nasmehnil in rekel:

»Gospod župnik! Imenujem se Gregor Vihtelič.«

»Gospod komisar Wichtenstein,« je vzkliknil Štefan in mu stopil naproti. Vihtelič je dobrodušno kimal z glavo in stegnil desnico. Štefan mu jo je stisnil in ga vedel k mizi. Mirno je sedel Vihtelič. Bil je gozdni komisar, star fant, pošten in čudak. Cepil je drevje, vse in na vse in je slovel v rečenici: pojdi k Vihteliču, da te bo cepil! Bil je otroško pobožen. Imel je svoj stol v cerkvi na Ilovici, kjer je molil med mašo iz ogromnega brevirja. Dajal je po liri v cerkveno pušico. Hodil se je kopat na prosto v Tolminko, kakor zalaški otroci, hodil je redno vsako jutro pit lačni studentec pod Prapetno. Rahlo je pokašljeval, imel je srčno hibo. Vedel je, da bo umrl nenadoma. Zato je bil pripravljen ob vsaki uri.

»Gospod župnik,« je rekel po kratkem molku, »prišel sem po opravkih.«

Župnik je prikimal.

»Imam mladega uradnika, svojega sorodnika,« je pripovedoval Vihtelič mirno. »Je sirota brez starišev, mlad fant, tjavendan, Kamilo Formentini, morda ga poznate? Pred nekaj dnevi je izginil iz Tolmina. Včeraj pa sem prejel pismo od njega, da je v Čedadu. Ali bi hoteli brati?«

»Pa čemu, pa čemu?« se je čudil in branil župnik.

»Prosim,« je prožil Vihtelič list in mu je dahnila v lice živejša rdečica. »Pismo govori o neki Luciji —«

Župnik je zbledel. List se mu je tresel v roki, ko je bral. Roka se mu je povescila.

»Gospod župnik,« je skoro prosil Vihtelič. »Popolnoma nedolžen sem in strašno mi je hudo, ker sem neroden v takih rečeh. Gospod župnik, svoje zveličanje, to se pravi svojo častno besedo Vam dam, da bo fant krivico popravil in vzel Vašo, Vašo ... sorodnico.«

»Ni sorodnica!« je vzdihnil župnik. »Nezakonska je.«

Vihtelič je zardel od zadrege in mrmral:

»To se pravi, to se reče, tem bolj nesrečno bitje. Kamilo jo bo vzel. Pa to opraviva skupaj; kako se mladi zakonski cepijo, ne znam.«

Prijazen nasmeh mu je vžigal na licu. Župnik se je sklonil po njegovo roko, kimal krčevito z glavo, dušil ginjenje in vzkliknil:

»Poštenjak, poštenjak, poštenjak!«

Nato sta sedla in urejevala zadevo in župnik je pogostil Vihteliča z medom in kruhom in vodo, ker gost vina ni pil. Ko je odšel in je Neža pospravljala, je našla pod prtom beneški cekin in se je ustrašila.

»Spravi,« je rekel brat, »pošten je, kakor iz moje roke!« In potem je kakor pobesnel od živahnosti. Zgrabil je sestro za rame in se je zdelo, da jo bo zavrtel. Pa jo je samo stresel in zaklical:

»Neža, hoj! Naša Lucija je nevesta, ali zdaj veš?« —

Zaprl se je v svojo sobo in je pisal Luciji in je bil samega sebe pijan, ker je vedel, kam mu je nasloviti pismo. Tako je pisal:

»Ali pa kaj misliš, Lucija, kaj je zakrament svetega zakona? Vem, da misliš, vem, da veš, saj si bila moja najbolj pridna učenka in veruješ v Boga, ki je greh obsodil in blagoslovil zakonsko ljubezen. Saj berem v svojem ljubem apostolu: Honorabile conubium in omnibus et thorus immaculatus: Spoštljiv je zakon vselej in neomadeževana postelja. Bogu sta vsečna vir et mulier bene sibi consentientes — mož in žena, ki se razumeta. Srečo želim Tebi in Tvojemu ženinu. Diligite Vos! Ljubita se do groba. Posebno pa učim Tebe, moja Lucija. Bodi bogaboječa kakor Sara, pobožna kakor Rebeka, ponižna kakor Ana Tobijeva! Bodi Sefora modra, Estera dobrotljiva, bodi skromna kakor Ruta Moabka in trdna ko makabejska mati. Bodi goreča Judita, Debora, Kananeja in Tahita!«

»Glejte, glejte! Mala Tolminka je lepa gospa. Ali bo mala Tolminka pozabila strica? O ne! Mala Tolminka se bo vrnila in bo stric vprašal: Pa kaj je najboljšje, Tolminka mala? In bo rekla Tolminka mala: Črešnje, gospod Bog-stric!«

Prestal je od ganotja in si je otrnil solzo, šibek, tudi od nenadne sreče ves bolan. In še zapisal:

»Kdaj bodo šele črešnje na Tolminskem? Lucija, šele v jesen gremo. In na Kneži je hladno, stricu je hladno. Umrl bi, če ne bi upal, spes autem non confundit!«

Nič več ni mogel pisati. Jokal je tiho sam vase, a krčeviteje, kakor dete, ki ga je mati nenadoma odstavila.

X.

Dva dni je ležala Tolminska pod meglami. Iz jarkov in dolin so se kuhale in ob pobočjih lazov so se pasle. Deževalo je enakomerno, leno, kakor za večnost. Pa so vendar rastle vode in šumele v strugah in se razvezovale v strahovit šum pod obokanimi mostovi. Povodenj je nesla protje in brvi. Tretjo noč so sunili vetrovi v doline. Zjutraj se je dvignila z lazov bela, težka megla in je posijalo solnce, sveže, novo, kakor pomladnje. Bila je druga pomlad na Tolminskem, revnejša cvetov, bogatejša vonjev, trpko zrele sile, vlažne moči. Takrat je župnik Štefan zadihal na polno, zajel jutro, kakor s korcem vode iz korita, otresel starost raz sebe in se razmahnil in je bil stari gospodar in pastir svojih duš.

Deset mož iz dvanajstije je stalo pred njim in jih je štel, kakor da jih moli iz litanij:

»Anton, Izaija, Jernej, Jakob, Luka, Matevž, Matija, Tomaž, Urban in Ambrož! Kaj želite?«

»Mašo v Melcih,« je odgovoril Anton Mrak.

»Ali vsi?« je vprašal Štefan.

Zopet je odgovoril en sam, Mrak iz Klavž:

»Vsi. Zato smo prišli.«

»Ne vidim vseh,« je odvrnil župnik. »Samo enega vidim, ki stoji za Vami. Pa ta tisti nisi niti ti, Tone iz Klavž, ki si prav tak slamnat dedec, kakor drugi. Može, opravili ste.«

»V Tolminu še ne,« je rekel Mrak.

Župnik je pokazal z roko na vrata. Čuti je bilo samo šum njihovih čizmov z visokimi in nakovanimi podpetniki. Nekateri so pohrkovali od zadrege. Matevž je zastal in je vprašal:

»Gospod fajmošter, ali se bomo zares?«

»Za šalo ne!« je odvrnil župnik in obrnil hrbet. Matevž je rekel zunaj:

»Zamera je na levo, zamera na desno. Hudič vzemi gospodo! Pojdite, kamor hočete, jaz ne grem, saj se še pred Bogom v cerkvi ne znam držati, kakor je prav.«

Štirje so stopili k njemu, Tone Mrak pa je odšel s petimi v Tolmin. Šli so k grofu. Sprejel jih je prijazno in jih poučil, naj grejo k naddijakonu in kako naj govore. Na trgu je rekel Luka, da ne bo hodil od pismarja do vélikega duhovna in je izginil. In Jernej in Izaija sta splahnili za njim. Tone, Vrban in Ambrož so šli k Foramitiju. Ko so pozvonili in jim je prišel odpirat sluga, se je umaknil še Ambrož. Urban in Mrak sta vstopila. Pa Vrban je bil gluh...

* * *

Župnik Štefan in Mohor sta sedela ob vinu in se je ogrel Mohor:

»Take šleve, taki hudičevi otročaji!«

»Ne kolni, Mohor!« se je nasmehnil župnik. »Taki so kot ženske. Te ljubi, pa te muči do groba.«

Mohor se je nerodno nasmehnil:

»Kako to veste? Saj niste imeli nobene!«

Župnik se je nekam topo zamislil. Ni imel žene in vendar je vedel, kako boli udarec od ljubljene roke. Pa je hipoma stresel s sebe žalost in rekel:

»Ali boš skalo klel, če ti je padla z roba na rame? Bog ve, čemu jo je utrgal in ti jo položil na rame in ne na sence. In prav tako nas je naredil, da smo drug drugemu v pokoro in žalost. Pa ti rečem, morda so boljši od naju, ker ljubijo. Oni ljubijo, zato se boje. Ali jih boš za njih strah proklinjal?«

»To ste čudno povedali,« je rekel Mohor, ki ni razumel in je mislil pri sebi: Glej, hudo ga je potrlo. Star je postal, tjavendan govori!

Takrat je prišel naddijakonov sel in prinesel župniku povelje, naj pride drugi dan v Tolmin. Naddijakon se je odpravljaj za jesen in zimo v Čedad in je hotel še tik pred odhodom urediti pravdo knežanskega župnika in njegovih faranov.

Naddijakon je sprejel župnika Štefana zanosno, učeče:

»Ali ni zapisano: Vos, qui spirituales estis, instruite in spiritu lenitatis?«¹

Štefan je prikimal, ko je slišal goreče besede svojega ljubljene apostola Pavla iz hladnih Foramitijevih ust. Naddijakon je rekel:

»Skromnost, ponižnost je naša moč. Ti, gospod, pa si kakor najemnik z dolžnikom.«

Štefan se je zgani:

»Prečastiti, zares ne vem, kaj naj bi mi očitala vest —«

»Vest, vest,« se je vznevoljil naddijakon. »Rekel sem ti že, da preveč govoriš o svoji vesti. Ponovim: crudelis es!«

Štefan je sklonil glavo.

»Naročiti ti moram,« je govoril naddijakon, »da ne razburjaj svojih faranov! Poslušal sem njih opravičene prošnje in sem odredil, da boš maševal vsako drugo nedeljo v cerkvi Marijinega oznanjenja —«

»Prečastiti!« ga je prekinil Štefan.

»Poslušaj!« je vzkliknil Foramiti in v mehkem obrazu mu je sinilo demonično poveljujoče. Strast je pogledala izza dvorljive krinke in mirne dostojanstvenosti. »Nisem grof!«

¹ Vi, ki ste duhovni, učite v duhu zdržljivosti.

Župnik je molčal in mu gledal srepo v obraz.

»Ali naj zaradi tvoje trme poslušam grožnje, da bodo ukrali desetino? Ali naj se zaradi tebe pravdam s prijatelji reverendorum dominorum?«

»Jaz jamčim za desetino!« je odvrnil Štefan prikrito pikro in se razvnel. »Toda vdal se ne bom, raje grem s Kneže. Pa jim dajte kaplana, naj jim mašuje!«

Foramiti se je umiril in rekel:

»Zelo nagel si, gospod!«

Nato pa se je nenadoma razživel in vzkliknil:

»Rekel si, da želiš kaplana. Priznam, da si opešal. Izberi si ga, potrdim ti ga.«

Stegnil je s prijatnim nasmehom roko.

Štefan je odhajal in je govoril sam s seboj:

»Da sem star in želim kaplana? Tako nisem mislil, jeguljasti pismouk! Pa naj bo, naj bo! Prepiral se ne bom. Naj bo za grehe in za verne duše!«

In čez hip je dostavil:

»In za srečo moje Lucije!« —

* * *

Stari grof Jakob Anton in klatež Locatelli sta sedela ob kameniti mizi pod košato murvo na grofovem vrtu in Locatelli je zabaval grofa.

»Reverende Allegro! Kaj slišim! Ti si častil Marta?«

»Častil, visokorodni!«

»Reverendissime! Očividno si se zarekel in si mislil Bakha.«

»Visokorodni! Verum, verissimumque dixi!¹ Vihtel sem orožje, bil sem se za življenje in smrt. Saj prav to mi je bilo v nesrečo. Nunquam pateant portae dignitatum viro bellicoso. Non habeo ordines.«²

»Ecclesia militans je izgubila biser!« se je porogal grof.

»Brez kreposti nisem,« je dvoril Locatelli, »in odkritosrčnost je moja lastnost. Biser nisem sicer, pa niso niti drugi. Dovolj je slabših od mene. Celo moj davni nasprotnik, sacerdos ordinatus³ —«

»Haha! Z duhovnikom si se tepel?«

»Mladostni grehi, visokorodni!«

Klatež je posnemal kakor pravi glumač obnašanje človeka, ki obžaluje in se kesa. Grof Tisi-hudič se je smejal, da so mu nabrekle žile po vratu in čelu in je vzklikal:

»Reverendus, glumač, cigan, slikar — — ha-haha, hahaha.«

Ko se je umiril, je vprašal:

»Pa kdo je bil tvoj lepi bojni tovariš, kdo?«

»Človek! Rojen iz žene,« je odvrnil klatež. »Štefan mu je ime!«

»Golja?« je vprašal grof.

»Nikogar nisem izdal,« se je glumaško začudil klatež. Grof se je zakrohotal zlohотно in hripavo. Ni še bila ura minila, kar mu je bil dal brati sin cesarski ukor zaradi tožbe knežanskega župnika.

Grof Ivan Ignacij pa je nekaj ur pozneje zasačil svojega lepopisca, ko si je izpisoval tajne dokumente iz njegovega arhiva, ga dal pretepsti in zapreti. Naslednji dan je prejel pismo od Foramitija, ki mu je naznanjal, da bo odpotoval. V izbranem slogu in z galantno floskulo je obžaloval, da mu ni bilo mogoče posloviti se osebno. Grofu se je raztegnil obraz od zlosti, čutil je fino naddijakonovo ironijo, ki ni bil že dolga leta več osebno pri njem.

»Ljubeznivost za ljubeznivost,« je zamrmral, sedel in napisal, kar je bil izvedel o župniku Golji. Potem je pozvonil biriču, naj nese pismo naddijakonu. Obenem naj mu pelje klateža Locatellija. —

»Kam?« je vprašal klatež biriča.

»Boš že videl, sinček,« je odvrnil ljubeznivi birič. Posloval je redno med grofom in naddijakonom.

Pred naddijakovim stanovanjem je vzkliknil klatež:

»Kaj? K naddijakonu?«

»Kakor so mi naročili, ljubček!«

»Hudič jih vzemi!« je zaklel klatež.

Foramiti je bil pred pol ure odpotoval. Birič se je vrnil s pismom in klatežem.

»Pošlji ju za njim,« je svetoval stari grof in mladi je takoj odredil, naj jaha dvoje biričev s klatežem za naddijakonom.

»Uidem!« je sklenil Locatelli. Poizkusil je, pa mu ni uspelo. Grozil je biričema, da ju zareče v žabi. Smejala sta se, da naj sebe, ker žabe ne bosta lovila.

»Vera peša!« je vzdihnil. Biriča sta gonila proti Kobaridu.

»Zbogom, prostost!« je vzdihnil klatež. Uveril se je, da dotečejo naddijakov voz. Hipoma pa je postal vedrejši. Začutil je v levem čevlju, da ga nekaj tišči, in se je spomnil, da nosi v njem prepis grofove spomenice, one iste, s katero je upal grof Ivan Ignacij streti z enim mahljajem pravno prepotenco kanonikov...

Pet dni pozneje je poklical naddijakon župnika Štefana v Čedad pod kaznijo takojšnje spenzije. Župnik se je odpravil na pot, veder,

¹ Samo rešnico sem povedal.

² Vrata časti so zaprta bojevniku. Nimam redov.

³ Duhovnik blagoslovljen.

vesel. Mislil je na Lucijo in se je nadejal, da jo bo videl in ji odpustil.

Grofu se je naddijakon zahvalil za klateža in pismo in je sporočil, da je odredil po tolminskem

kaplanu, naj se najde takoj začasni upravitelj farne cerkve na Kneži.

Štefan Golja je ugibal na poti in je domislil:

»Neumnosti! Moja vest je čista!«

(Dalje v prihodnjem letniku.)

Notturmo.

Alozij Res.

V Italiji sem ga spoznal. Bil je čudak. Z nikomer ni govoril, le redkokdaj se je nasmehnil in nas pogledal z očmi, ki so gledale tuj svet. Ko smo nekega lepega večera počivali v vasici sredi neizmerne beneške ravní in so za nami žarele plnine, je prisedel k meni v travo ob cesti z otožnotihim smehljajem na obrazu. Z zamolklim glasom je govoril, vsaka beseda njegova, kakor je bila tiha in udušena, je vpila od osamelosti, ki ga je davila in se mu zagrizla v možgane in srce. Smehljaj je nenadoma ugasnil na njegovem trpečem, a lepem obrazu, le v očeh mu je še sijala večerna zarja, zastrta z otožnostjo njegove duše, ki je sanjala nadnaravni svet.

Potem ga nisem videl več in pozabil bi bil nanj, ako ne bi bil nekega dne prejel iz vojne bolnišnice ob Piavi pisma. Na rob je pripisala tuja roka, da je odpošiljatelj tisto noč podlegel ranam, ne da bi bil mogel oddati pisma, ki so ga našli v hlačnem žepu.

V pismu pa je bil popir, z muko popisan, s to-le vsebino:

S široko razprtimi očmi je ležal Ivan Mrak na postelji. V sencih mu je razbijalo in slišal je utrip lastnega srca. Skozi odprto okno je gledala visoka črna stena, ki se je razraščala in se naslonila nanj z vso svojo ogromno težo. Zrak je bil tih, opojen z vonjem pomladanskih njiv in majske noči. Nekje v bližini je pel slavec z gorkim glasom in bela mesečina je sijala z motnim bleskom, ko da se je usipala skozi prozorno vodo.

V Mrakovi duši je bil mir, mir, ki duši in ne dá prostora topli misli, mir, ki prepleta možgane in leže kot svinec na srce. S tihimi, neslišnimi koraki so stopili tedaj v sobo otroci njegovega trpljenja. Skozi nočno tihoto je zabrnelo kot plahutanje peroti ranjenih ptic in slavec je umolknil. Pristopili so k njegovi postelji, da je jasno in točno ločil njih obraze, čutil gorki dih in videl blesk njih oči, ki so strmele vanj z brezmejn timer ognjem vdanih duš.

»Kdo vas je klical v tej nočni uri?«

Nepremično je ležal. Niti sklonil se ni na postelji, da bi jim segel v rokó, dragim otrokom svojih sanj, niti pozdravil jih ni s toplim pogledom. Le bolesten usmev mu je igral okoli ust in v očeh mu je vstalo vprašanje: »Kdo vas je klical? Ne poznam vas več, ker ste mi tuji, tuji kot vsi ljudje. Jaz bi bil rad sam, razumete, sam s samoto svoje duše in moj duh se plazi po neznanih, daljnih cestah in išče skrivnosti, ki jih ni nihče razkril, neznano lepoto, ki je ni nihče zazrl. Pustite mi vrt mojih sanj, ki je samo moj, samo moj! Ali mi ga hočete oskruniti, ta moj paradiž, ta moj otok blaženih, nikomur znan, vsem tuj, drag le meni, ki sem ga ustvaril v dneh bridkosti in trpljenja... Kaj želite?«

Mirno so govorile oči, sovraštva ni bilo v njih in ne usmiljenja. Toda krog okoli njega se je strnil v eno, iz polteme je zažarela svetla postava iz davnih dni in njen obraz se je sklonil k njegovemu. Z drobno, belo rokó je pogladila njegove lasé kot nekoč in njena ustna so zašepetala:

»Kod si hodil, da te niso uzrle moje žejne oči? Dan za dnem, noč za nočjo te je iskala moja duša. Ni te bilo. Kje je dan, ko sem te videla prvič? Sedel si v glasni družbi nem in tih in videla sem, da si kljub vljudnemu nasmehu daleč proč od nas. Le zdajpazdaj ti je zagorelo v očeh kot stud... Neprestano sem te opazovala in če si za hip dvignil svoje oči, sem brala v njih, da si tujec med nami. Gabilo se ti je besedičenje tvojih tovarišev in tovarišic? Ne taji! Vse nekaj drugega si želel: izraza neizraznih globin, križanja misli in preliivanja duš. Daleč si bil od nas, a vendar si bil pri nas kot vklenjen. Ker če se je za hip užgala misel ali zasijalo čuvstvo v obraz, v oči, v besedo — ti ni ubežalo ničesar, ujel si vse v množici fraz in laži in čuden smehljaj zadovoljnosti, iz žgoče radovednosti, iz lakote po spoznanju porojen, je šinil čez tvoj obraz in oči...«

Vse tišji je postal njen glas, vse svetlejšje so zagorele njene oči:

»Tisti dan sem spoznala, da nas poznaš vse, da ti ne moremo skriti ničesar, da imaš naša srca v rokah, kjer jih opazuješ s hladnim pogledom, kot

raziskuje znanstvenik neznano stvar. — Od tistega dne me je objela čudna sila. Vabila me je k tebi, omamljala me je s tvojo bližino, a vsak moj poziv, približati se ti, se je razbil ob tvojem ponosu, mrzlem in pekočem. Dal mi nisi gorke besede: ostala sem ti tuja...»

V tišino majske noči je jeknil zvon, njene besede so umrle, le njen obraz je drhtel od bolesti. Njene roke, te drobne, bele roke so se drgetaje zarile v njegove črne lase.

Ivan Mrak se je zganil.

»Ostala si mi tuja? Da, ne lažem ti: ostala si mi tuja. Kaj želiš od mene? Našel sem toplo besedo zate, ko si obnemogla, našel jo bom tudi v bodoče, a več, več ne morem dati!«

Njeno telo se je zlomilo, obraz je okamenel in zgrudila se je k njegovim nogam v noč.

Ivan Mrak se je sklonil na postelji. Dihal je težko. Kot v omotici je gledal vse to. Ali se mu blede? Zavpil bi bil rad, a krik mu je zamrl na suhih ustnih. Dahnil je komaj slišno:

»Koliko vas je še in kdo vam vé imena? Kaj želite? Imejte usmiljenje z menoj v tej uri bridkosti! Usmiljenje!«

Padel je nazaj na trdo zglavje, v mrzličnem ognju so mu žarele oči in prosile usmiljenja. Toda iz mraku se je utrgal nov obraz, visoka, vitka postava je sedla k njemu na rob postelje, da jo je spoznal, ko da bi jo zagledal ob belem dnevu.

»Zakaj nas podiš, ki te blazno ljubimo? Kaj smo ti storile? Kaj sem ti storila jaz, ki te ljubim, ljubim z vsem, kar imam, z vso silno ljubeznijo, ki jo zavračaš? Ali se še spominjaš trenutkov, ko sem se ti ponujala, da bi smela biti tvoj suženj? Ko sem ti z muko in s strašnim ponižanjem priznala, da sem vsa tvoja, z dušo in telesom? A ti si vse to molče odklonil, odklonil kakor odklanja človek nepotrebno, nadležno stvar...»

Slavec, ki je prej umolknil, je zopet zapel. Ivan je poslušal z zaprtimi očmi. Na njegovem obrazu je ležal strašen mir.

»So hipi, ko se mi zazdi, da me sovražiš, da se ti studim, a tvoj mirni pogled me pomiri: razumeš me in zato odpuščaš... Moj Bog, moj Bog! Zakaj je vzraslo v meni tako silno čuvstvo? Zakaj si ti edini človek, ki te ljubim, ki sem mu pokorna in vdana kot pes? Odgovora ne znam, le to vem, da sem ti hvaležna, neizrečeno hvaležna za vsako besedo, ki si jo vsadil v moje revno srce. Pokazal si mi pot navzgor, razodel doslej neznane lepote. Kako naj ti povrnem? Ti si govoril s človekom v meni, drugi vidiš v meni le žensko, ki naj jim uteši slo in omamo...»

Bliže k njemu je sklonila glavo, njene oči so se zapile v njegove kot dva zublja.

»A kaj želiš ti? Ti! Kaj želiš od ženske, da bi jo mogel vzljubiti? Kakšna mora biti, da ji daš vse bogastvo svoje duše? Ti kruti človek! Kaj zahtevaš od nas? — Eno zavest imam, ki je sladka in ki ti jo vržem v obraz: da iščeš zaman, ker ni matere, ki bi rodila ženo za te, ni je in je ne bo, ki bi te mogla objeti, ki bi ti dala to, po čemer hrepeniš — — —«

Težko je izhropla zadnje besede. Sovraštvo je bilo v njih, s katerim ga je hotela udariti. Toda njegov obraz se ni zganil.

»Vem, vem, da je ti ne iščeš, vem pa, da tebe iščejo! Čemu? Da izkrvave kot jaz? V čistih rokah, neoskrunjenih, ti ponujajo svoja srca — a ti si nem, nem za vse! Ali nimaš srca?! — — —«

Ivan Mrak je počasi odprl oči. Isti mir, ki je ležal na obrazu, je sijal iz oči. Le na dnu je bila tiha otožnost.

»Nimam srca? Motiš se, če praviš, da ga nimam. Le želje njegove so tako brezmejne, da nisem našel še doslej človeka, ki bi me napojil.«

Tu se je nenadoma vzpel in skoro kriknil:

»Vedi: žejam me po neskončnosti!«

V sobi je zazvenelo kot plahutanje peroti ranjenih ptic in v majsko noč je pel slavec, pel do jutra.

Jesen.

Sredi zelenega travnika
zlato drevó,
okoli zatega drevesa
se bele ovčke pasó.

Pod zlatim drevesom
pastirček sedi,
smeje se: lešnike šteje
in misli na zimske dni.

O moja mlada nebesa!

Joža Lovrenčič.

Mir.

Fr. Omerza.

Gornik

(gre h kupu kamenja, ki skriva boginjo miru).
Poglejmo, kam da kamen ta zvalili bi!

Hermes

(pride zopet iz palače).

Grdoba ti predrzna, kaj storiti češ?

Gornik.

Slabega nikar ne misli!
Kar je storil Kilikon.¹

Hermes.

Zgubljen si, o nesrečnež!

Gornik.

Da, če reče žreb;²
365 a ti kot Hermes boš že skril moj žreb, to vem.

Hermes.

Zgubljen si, da, zgubljen!

Gornik.

Kateri dan bo to?

Hermes.

Sedaj takoj!

Gornik.

Ko nisem še nakupil nič,
ne kruha niti sira, ako moram v smrt?³

Hermes.

Zdaj mrtev že na tleh ležiš.

Gornik.

Kako pa to,
370 da kdaj dobroto to prejel sem, nič ne vem?

Hermes.

Li veš, da Zevs je smrt zagrozil onemu,
ki bôginjo miru skopáti hotel bi?

Gornik.

Umreti torej moram zdaj?

Hermes.

Gotovo, da.

¹ Kilikon iz Mileta je izdal domovino Prienijcem. Preden je izvršil sklep, so ga vprašali prijatelji, kaj namerava. Vsaki-krat je odgovoril: »Samo dobro«.

² Ako je bilo v Atenah več hudodelcev obenem na smrt obsojenih, niso vseh hkrati usmrtili, ampak po enega na dan. Vrsto je določal žreb. Da bo Hermes pri tem Gorniku pomagal, upa kmet, ker je podkupil boga z gnjatjo.

³ Gornik se dela, kot da more umreti samo v vojski. V boj pa ne more takoj odriniti, ker nima še »kruha za tri dni« (gl. v. 312).

Gornik.

Za pujske¹ mi tedaj posodi drahme tri!
375 Član tajne moram biti, preden mrtev bom.

Hermes.

O ti gromovnik Zevs!

Gornik.

Nikar me ne izdaj,
te prosim, pri bogovih, dragi moj gospod!

Hermes.

Molčati ni mi moči.

Gornik.

Saj moč ima meso,
ki prej sem ti ga dal, ko semkaj sem prišel!

Hermes.

A vedi, dragi moj, da Zevs uniči me,
če tega ne povem, če to zamólčal bi.

Gornik.

O dragi Hermes moj, te prosim, ne povej!
(K zboru.)

Kaj pa vi, možje, počnete?
Ste li mrtvi ali kaj?
Kaj molčite, ve hudobe?
Vse raztrobil bo na glas.

Zbor.

385 O nikar, gospod naš Hermes,
o nikar, nikar, nikar!
Ako veš, kák je bil
pujssek moj, ki si ga snel
kakor dar mojih rok,
ne pozabi tega zdaj-le,
ko v potrebi mene zreš!

Gornik.

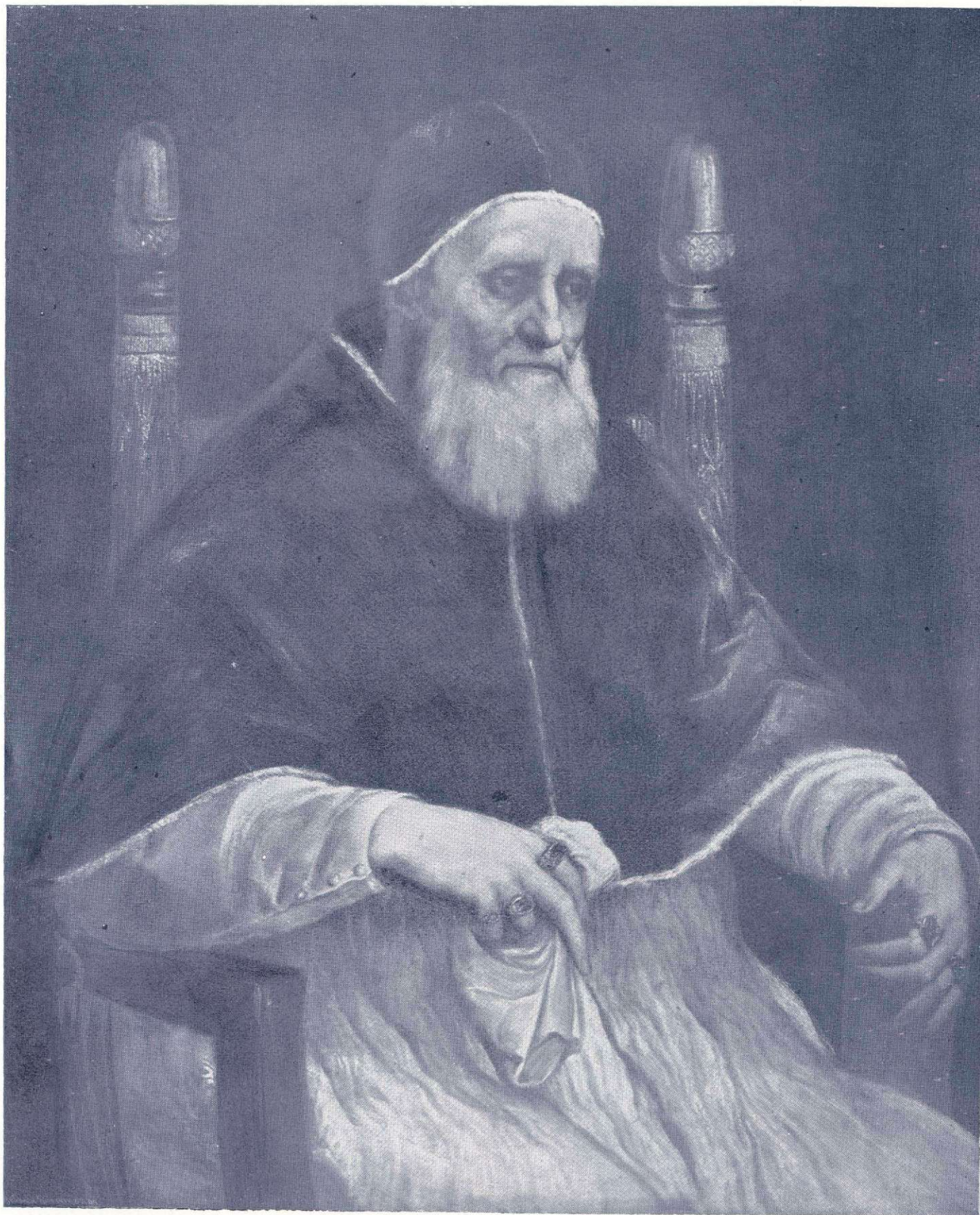
Al ne slišiš, kák sladkó te
prosijo, gospod moj, knez?

Zbor.

390 Oh, ne glej jezno nas,
ne odbij prošenj teh,
da miru ne vidimo,
ampak mil bodi nam,
ki ti rod ljub je zemljé,
najbolj dobrotljivi bog,
395 če Pejsandrov² se ti studi
mórda čop in obrvi!
Svetih bom ti darí

¹ Kdor je bil sprejet v skrivnosti (misterije), je užival — tako so verovali — na onem svetu večjo blaženost; posvečevali so se pa s tem, da so darovali prašiče-mladiče.

² Pejsandros je bil bojazljivec, a kazal se je v opravi strašnega junaka.

Raffael: Papež Julij II.

vedno dajal in sprevód
moj te bo lep častil,
da vesel boš, gospod, zrl nas.

Gorník.

400 Usmili se jih, prosim, sliši njihov glas,
ko vèndar te častijo mnogo bolj kot prej!

Hermes.

Ne, kradejo, ti pravim, mnogo bolj kot
prej.¹

Gorník.

Povedal bom ti nekaj, strášno, grozno vest,
da nekdo se zarotil² proti vam je vsem.

Hermes.

405 Povej tedaj! Mordà me pregovoril boš.

Gorník.

Glej, Luna in pa Solnce,³ ta nesramni bog,
ki dolgo časa že na vse vas prežata,
barbarcem hočeta izdati Grčijo.

Hermes.

Zakaj to delata?

Gorník.

410 Pri Zevsu, vzrok je to,
ker naši se oltarji v a m na čast kade,
barbarski pa le njima. Ne delata li prav,
če hočeta, da mi poginili bi vsi,
da vse dari bogov prejela bi samà?

Hermes.

415 Da grešnika sta, vem; zdaj skrijeta nam dan,
zdaj zopet njun obod oglođan vidimo.⁴

Gorník.

420 Zato, predragi Hermes, prosim te, rotim,
pomađaj nam izvléči bóginjó na dan!
In tvoj Atenin praznik, tvoj bo odsihmal
in tudi prazniki od drugih vseh bogov,
Demétre, Persefase, Zevsá, Adonida;
pa tudi v drugih mestih, rešenih nesreč,
Rešitelju le Hermu pela se bo čast.
In koliko dobrot še drugih boš prejel!
Tu prvi moj je dar, da zlival boš dari.

(Mu dá zlato čašo.)

Hermes.

425 Kàk zlata čaša gane vedno mi srcé!

(Migne zboru.)

Zdaj, možje, dovolim delo.
Kar vzemite krampe brž,
pójdite in odvalite
kámenje z boginje proč!

Zbor.

Hočemo, le to te prosim,
najmodrejši od bogov,
da poveš nam to kot mojster,
kàk naj delo se vrši.
430 Drugo bomo mi storili,
leni nismo, videl boš.

Gorník.

Povzdigni čašo brž, da delo to začne
iz čaše pitni dar, k bogovom mólimo.

Hermes.

Daritev, daritev!
Molčite vsi, molčite vsi!

Gorník.

435 In pri daritvi ti mólimo, naj ta dan
začetek sreče bo za ljubo Grško vso.
In kdor veselo zdaj to vrv bo prijel,
ta ščíta več ne prime nikdar naj poslej!

Zbor.

440 In v miru naj življenje teče mu naprej
in peč domačo kuri naj ženica mu!

Gorník.

A kdor si boja rajši kot miru želi,
nikoli naj ne neha, Dionísos knez,
si púlití iz laktov bronastih puščic!

Zbor.

445 Kdor rad postal bi stotnik ter ne mara te,
da prišla bi na dan, častita bóginja,
godí se naj mu v boju kot Kleonimu!¹

Gorník.

In če kak ščitotržec ali kak kopjar,
da draže bi prodajal, vojske si želi,
od roparjev okraden je naj ovsenjak!

Zbor.

450 Če vleči noče, kdor bi rad poveljnik² bil,
al suženj,³ ki na tem je, da utekel bi,
priveži na kolo in bičaj ga na njem!
A nam naj sreča sije, Lokostrelec!⁴ Juh!

Gorník.

Izpusti lok in strelo, reci sámó: juh!

Zbor.

455 Juh, juh tedaj, juh, juh! Saj rečem sámó: juh!

Gorník.

(Ko imenuje božanstva, vsakemu posebe daruje
pitni dar.)

To Hermu, Afrodíti, Horam, Gracijam!

¹ Kleonimos je vrgel v boju ščit v grm in zbežal sramotno (gl. v. 1295 sl.).

² Kakor Alkibiades.

³ Sužnji so večkrat porabili vojsko za to, da so ubežali gospodarju; vojska jim je bila torej ljubša kakor mir. Ako so jih pa zopet ujeli, jih je zadela kazen, o kateri govori v. 452.

⁴ T. j. Apolon.

¹ Vojska jih je pokvarila, da so še slabši; celò boginjo hočejo ukrasti.

² Nekaj navadnega je bilo, da se je zatoženec skušal rešiti z grozno besedo: zarota!

³ Perzijci so častili zlasti solnce in luno.

⁴ Pesnik misli na solnčne in lunine mrke.

Zbor.

Nič Areju?¹

Gornik.

Prav nič.

Zbor.

Enialiju?

Gornik.

Prav nič.

Zdaj sile vsak napni in vleci s to vrvjo!
(Zbor in nekateri iz množice primejo za vrv, katero so spustili v prepad. Med tem pa pojejo.)

Hermes.

O eja!

Zbor.

460 Eja, no!

Hermes.

O eja!

Zbor.

Le še, no!

Hermes.

O eja, o eja!

Gornik.

Kakó, da enako ne vlečete vsi?
(Bojotcem, ki stoje na strani.)

465 Ne boste prijeli? Kàk gleda napuh!
Še jókali boste, Bojotci!²

Hermes.

Eja, zdaj!

Gornik.

Eja, o!

Zbor.

Pomágajta, vlécita tudi vidvà!

Gornik.

470 Že vlečem, glej, jo že držim,
upiram se, da znoj kaplja.

Zbor.

Kakó, da naprej ne gre delo?

Gornik.

Ti, Lamahos,³ si kriv, napoti nam sediš!
Ni treba nam strašila, človeče, tvojega.

Hermes.

475 Argejci⁴ tudi dolgo nič ne vlečejo,
smejé se rajši drugim, ki se mučijo,
ko vèndar od obeh prejema jo svoj kruh.

Gornik.

Lakonci pa, predragi, moško vlečejo.

¹ Ares in Enialios sta bojna bogova.

² Bojotci so bili najmanj za mir.

³ Lamahos, gl. v. 304 in op. Na ščitu je imel strašno pošast Gorgo.

⁴ Argejci so držali zdaj z Atenci, zdaj z Lakonci, kjer jim je več neslo.

Hermes.

A vneti so le oni, vedi, izmed njih,
480 ki prečnica drži jih, a kovač ne da.¹

Gornik.

Možje iz Megare² tudi nič ne delajo;
tàk vlečejo kot psički glodajoči kost,
ker glad jih je, pri Zevsu, že takó izžel.

Zbor.

Kaj delamo, možje? Še enkrat dajmo vsi
485 zagrábiti za vrv, kar nas zbranih je!

Hermes.

O eja!

Gornik.

Eja, no!

Hermes.

O eja!

Gornik.

Eja, pri Zevsu!

Zbor.

490 Prav malo se gíblje.

Gornik.

Ni gróžno li to, o nerodneži vi,
da eden potegne, a drugi spusti?
Bo palica pela, Argejci!

Hermes.

Eja, zdaj!

Gornik.

495 Eja, o!

Zbor.

Kàk zlobni med nami so eni ljudje!

Gornik.

Tedaj pa vlecíte vi moško naprej,
ki sla vam po miru počitka ne dá.

Zbor.

A nekaj jih delo zavira.

Hermes.

500 Možje vi iz Megare,³ kdaj k vragu pojdete?
Sovraži vas boginja, ona vé, zakaj:
saj prvi ste jo s česnom vi namazali.
In tudi vam, Atenci, pravim, nehajte!
Kjer zdaj držite vrv, ne vlecíte več!

505 Saj pravdate se vedno, drugega pa nič.
Če hočete pa resno spraviti jo vun,
približajte se malo k morju spet nazaj!⁴

¹ Pesnik pravi, da oni Lacedemonci, ki so bili ujeti na Sfakteriji in Pílu (l. 425), pridno vlečejo in si žele miru, ker so zaprti v Atenah pribiti k prečnici; radi bi se rešili, toda kovač jih je trdno privezal.

² Megarci so si želeli miru, ker so jim Atenci zaprli dovoz in so stradali.

³ Megarci so bili povod te vojske. Trgovali so zlasti s čebulo in česnom (gl. v. 246).

⁴ Atenci so nad vse ljubili pravdanje (gl. v. 349 sl.). Pesnik jim pravi, naj rajši gledajo, da dobe moč na morju kakor njihovi predniki.

Zbor.

Poprímimo mi sami,
kar nas tu je poljedelcev!
(Zbor sam prime za vrv.)

Hermes.

Pozna se, mnogo bolje
vam od rok, moške, gre delo!

Zbor.

510 Pozna se, bolje, pravi;
vsak naj mož pogumno prime!

Gornik.

Pustimo kmete same,
drug je ne potegne nihče.

Zbor.

Torej zdaj, torej vsi!
(Vlečejo vsi.)

Jo vidite boginjo?
Spustiti nihče zdaj ne sme,
515 vsak moško naj poprime bolj! —
Poglejte jo pred nami!

(Miroslava stopi iz prepada.)

O eja zdaj, o eja vsi!
O eja, eja, eja, eja, eja, eja!
O eja, eja, eja, eja, eja vsi!

(Zdaj se prikaže tudi Dobroslava in Svetoslava.)

Gornik.

520 Darilka grozdja ti, kako naj pozdravim te?
Kje vzamem naj izraz, ki vrčev sto drži,
da z njim pozdravim te? Saj nimam ga doma.
Pozdravljena med nami, Dobroslava ti!
In Svetoslava ti, kako lep imaš obraz!
525 Kako prijetno dihaš, sladko do srca,
prijazno kakor mira, kakor vojske sklep.

Hermes.

Tako li kot vojakov morda telečjak?¹

Gornik.

Fuj, pusti vražjo cunjo vražjega moža!
Kot riga se po česnu, kisu, on smrdi,
530 a ta diši kot klasje, Bakhov ples, gosti,
kot drozgi, žaloigre, Sofoklejev spev,
kot glas piščali, droben stih Evripidov —

Hermes.

Ti, tépen boš od nje, če boš takó lagal;
sodnijsko zavijanje ni ji všeč pri njem.

Gornik.

535 kot mreže vinske duh, bršljan, meket ovac,
kot cvet, ki si pripne na prsi ga deklè,
al sužnjica pijana, preobrnjen vrč
in drugo dobro vse.

Hermes.

Ah, pusti, raj' poglej,
kako sedaj po spravi mesta med seboj
540 prijazno govoré, se rádostno smejó,
čeprav prejelo je neznanskih vsako bunk
in vsako izmed njih boleči nosi rog.
Sedaj pa še obraze po gledišču glej!
Spoznal boš njih obrt.

Gornik.

Nesrečnež, kaj pa to?
545 Li vidiš reveža, kàk tam perjaničar
si puli sam lase? Motikar ravnokar
pa onemu mečarju duhati je dal.
In kàk se veseli, ne vidiš li, srpar,
kako srdito dregnil je kopjarja v nos?

Hermes.

550 Sedaj pa kmetom reci, naj gredo domov!

Gornik.

Poslušaj zdaj me, ljudstvo! Kmetje, vi domov!
vrčite se z orodjem kmetskim na polje!

(Na pol pojoč.)

Ni vam treba nič več kopja,
meča ne in sulic nič;
saj že polno vse je tukaj
tèga gnilega miru.
555 Vsak naj torej gre na delo,
poje hvalo naj bogú!

Zbor.

O ti dolgo zaželeni
kmetom in pravičnim dan,
ves vesel, da tebe vidim,
trtice pozdravil bom!
Smokve drage, ki sadil jih
jaz sem kot mladenič še,
rad po tolikem bi času
zopet rádostno objel.

Gornik.

560 Zdaj najprvo zahvalimo
vsi boginji se, moške,
ki nas ščitov je grozotnih
in rešila je čelad!
In potem hiteli bomo
vsi domov na prostor svoj,
prej pa gnjáti nasoljene
kupi vsak si za polje.
(Zbor se postavi v vrste.)

Hermes.

Kàk slovesno, o Posejdon,
ta njih vrsta vidi se,
vse je polno in živahno
kot gosti in beli kruh.

Gornik.

Da, pri Zevsu, kàk sekira
sveti se osnažena,
vile pa trizobe v žarkih
solнца kàk odsevajo!
Gledalo oko jih moje

¹ V telečjaku je nosil vojak »hrano za tri dni«, namreč
sir, kruh, česen, čebulo, sol i. dr.

570 z rádostjo bi sredi trt.
Tudi jaz želim že srčno,
da na polje bi prišel
in po dolgem času kópal
njivico z motiko bi.
Torej spomnite, možje, se
prejšnje one dobe zlate,
ki jo ta nekoč je dala,
575 onih sladkih suhih jabolk,
onih smokev, mirt dišečih,
mošta sladkega in grozdja
ter vijolic ob potočku,
nežne sence oljk košatih —
kda j vas vidim?
580 Poj tedaj boginji hvalo,
da ti dala vse je spet!

Zbor.

Zdrava, zdrava, o predraga!
Prišla si, kàk sem vesel!
Saj srcé za teboj
585 dan za dnem jókalo je,
ker le vun na poljé
vlekla me je neka sila,
klicalo me je srcé.
Bóginja ti zaželená,
vsem zaklad največji si!
Saj le ti daš nam vse,
590 ti samó ljubiš nas,
kar nas kmetski plug redi.
Rádosti, sladke dni
prej nekoč dala si mi,
živel sem brez vse skrbi.
595 Kmetom si rešitev bila
in pšenične kaše slast.
Vinskih trt popek mlad,
smokve nov sladek sad,
kar brsti, zeleni,
600 naj smeji rádostno ti pozdrav!

(Se obrne k Hermu.)

Toda kje toliko časa
bila vendar je od nas,
daj nam to povej, te prosim,
o najboljši od bogov!

Hermes.

O predragi kmetje moji,
poslušajte me tedaj,
ako zvedeli bi radi,
kàk je ta izginila!
605 Fejdias¹ začel je prvi,
ki plačilo je dobil;
ker pa iste se usode

¹ Ko je naredil Fejdias kip boginje Atene, je bil za-
tožen, da je poneveril zlato in slonovo kost. Ko je bil opro-
ščen te krivde, so mu očitali, da je narisal na ščitu boginje
sebe in Perikleja; zato je moral v pregnanstvo. Tudi Perikleja
so tožili, da je poneveril denar, a je bil oproščen. Tedaj so
pa prišli lacedemonski poslanci s sramotnimi pogoji v Atene.
Perikles je kazal ljudstvu lastno moč in slabost sovražnikov
in — vojska je bila sklenjena. Aristofanes je pa stvar dru-
gače zasukal, da bi zbudil pri ljudeh večji gnus do vojske.

610 Perikles nato je bal,
vašo misel s strahom gledal
in nravi grizoči zob,
ogenj je zapalil v mestu,
preden sam bi kaj trpel.
Ko zažgal je majhno iskro —
oni sklep o Megari¹ —
tako je zanétil vójsko,
da od dima je okó
bilo vsem Helencem sólzno,
tukaj tem in onim tam.
Toda ko zaprasketala
prva trta je nekoč
in je s o d r a z b i l a j e z a ,
da udaril je ob sod,
bila pot je prosta dalje —
in boginja je odšla.

Gornik.

615 Tèga vèndar, o Apolon,
pravil mi še nihče ni,
slišal nisem, kàk v sorodu
Fejdias je z bóginjo.

Zbor.

Tudi jaz do zdaj še nikdar.
Lep je torej njen obraz,
ker sorodnica je njemu.
Mnogo skritega je nam.

Hermes.

620 In ko videla so mesta,
ki ste vladali jih vi,
kàk zdivjali ste med sabo
in kàk škripljete z zobmi,
so boječ se novih davkov
proti vam spletkarili
ter z denarjem pridobili
moč Lakoncev so zasé.
Ker sramoten jim dobiček
več je kot prijateljstvo,
vrgli drzno so boginjo
in zažrábili za boj.
625 Toda grdi njih dobiček
kmetom je prinesel zlo!
Kajti ladje ste poslali,
naj bi maščevale se,
ljudstvu so pa snedli smokve,
ki ni nič zakrívilo.

Gornik.

To je res, saj meni tudi
smokvo so posekali,
ki jaz sam sem jo zasádil
in vzgojil jo z vso skrbjo.

Zbor.

630 Čisto res, pri Zevsu, dragi,
kajti tudi meni so

¹ Ker so odpadli Megarci od Atencev, so jim prepove-
dali trgovati z Atiko. Lacedemonci so zahtevali, naj pre-
kličejo ta sklep, toda zastonj. Perikles je opustošil megarsko
polje, kar se je ponavljalo vsako leto, dokler niso v osmem
letu Megarci izgubili pristanišča Nisaje.

sod šestvederski razbili
s kamenjem suroveži.

Hermes.

635 Ko tedaj se zbralo s polja
ljudstvo delavsko je tu,¹
ni umelo, da kupčija
dela se enako z njim.
Ker ni smokev, grozdja bilo,
640 gledalo z zaupanjem
je govornike² na trgu,
ker pa vedeli so ti,
da moči ubožec nima
in da kruha manjka mu,
so z dvoumnim, divjim vpitjem
bóginjo izganjali,
ki obraz svoj zaželeni
kazala je često vam,
in zaveznike bogate
spravljali so s tem pod ključ,
645 da so vpili, jih dolžili,
češ da z Brasidom drže.
Vsi nato ste kakor psički
reveža raztrgali;
ker je mesto bilo v strahu
in bledó, upadeno,
sladka jed to zanj je bila,
češ da zlo mu hoče kdo.
Ko pa videli nad sabo
bič so ta zavezniki,
645 z zlatom so mašili usta
tem krivičnim roparjem,
da postali so bogati,
Grčija pa prazna vsa,
toda kdaj, ni vedel nihče.
Ták je neki bil usnjar.

Gorník.

650 Nehaj, nehaj, ne govóri,
Hermes, dragi naš gospod!
Naj bo tam, kjer mož počiva,
pusti ga v kraljestvu senc;
kajti naš nikakor ni več,
ampak tvoj je oni mož.³
Kar tedaj o njem govóriš,
da je bil falot v življenju,
sikofant, velika goflja,
gobezdulja, ropotulja:

¹ Na Periklejev predlog so pripeljali kmetje žene, otroke in pohištvo v Atene, živino pa na Evbojo in sosedne otoke. Ločiti so se morali od doma in v mestu so prebivali v svetiščih.

² Govorniki, ki so vodili ljudstvo, so napadali bogate zaveznike, češ da držijo z Lacedemonci in njihovim poveljnikom Brasidom. To so delali pod pretvezo, da hočejo dati revežem kruha, pa so večinoma vse zase pridržali, ljudstvu so pa metali kakor psom samo kosti. Razen tega so dobivali govorniki tudi denar od takih bogatinov, ki so se bali za svoje imetje. Kot taki vojni dobičkarji so bili seveda zoper mir.

³ Hermes spremlja mrtve v Hades. Ker je tudi Kleon že umrl, naj torej ne govori o njem. De mortuis nil nisi bene!

655 ves ta cvet priimkov lepih
tvoj podanik nosi zdaj.

(Obrne se k Miroslavi.)

Zakaj pa ti molčiš, prečastna? Daj povej!
(Nič ne odgovori.)

Hermes.

Pred tèmi-le gledalci rekla ne bo nič;
da to so ji storili, jezna je strašno.

Gorník.

660 Naj eno le besedo reče tebi vsaj!

Hermes

(Miroslavi.)

Povej, predraga, meni, kaj se o njih ti zdi!
(Bliža se ji.)

Govóri, ki od žen sovražiš najbolj ščit!
(Miroslava mu zašepeta nekaj besed na uho.
Hermes se dela, kot da vse natančno razume.)
Že slišim, prav. — Zato si jezna? — Dobro, da.
(Se obrne od nje k drugim.)

665 Poslušajte tedaj, zakaj se ták srdi!
»Ko Pilos pal je,« pravi, »prišla sem nazaj
in poln kovčeg mestu sem prinesla zvez,
a vendar sem propadla trikrat¹ v zbornici.«

Gorník.

Grešili, vidim, smo — odpústi, bóginja! —
ker v usnju je tičal takrát ves naš razum.

Hermes.

670 Poslušaj, kaj vprašála me je ravnokar:
»Kdo tukaj je sovražnik bil najhujši moj
in kdo prijatelj moj, ki boja ni želel?«

Gorník.

Kleónimos seve jo ljubil je najbolj.²

Hermes.

In kák se kot vojak Kleonimos ti zdi?

Gorník.

675 Gotovo dobra duša, toda ták ni bil
kot oni, ki po krivem pravi oče mu.
Če namreč kot vojak odšel kedaj je v boj,
je brez orožja stal, ker vrgel ga je v stran.

Hermes.

680 Poslušaj, kaj vprašála me je zopet zdaj:
»Kdo glavno zdaj besedo v zbornici ima?«

Gorník.

Hiperbolos³ do tèga zdaj se je povzpел.
(K Miroslavi.)

Kaj delaš? Kam glavó obračaš proč od nas?

¹ Pri enem zborovanju je glasovalo ljudstvo na pri-govarjanje Kleonovo trikrat, da naj se vojska nadaljuje.

² Kleonimos je bil za mir, toda iz bojazljivosti (gl. v. 446).

³ Vojni hujskač kakor Kleon (gl. v. 1319).

Hermes.
Od ljudstva gleda proč užaljena zato,
ker variha izbralo si je takega.

Gornik.
685 Saj dolgo več ne bo; zdaj narod ga je vzel,
ker drugega ni bilo, da bi ščitil ga,
in s tem se je prepasal, da bi nagec skril.

Hermes.
Bo mestu to, me vpraša, kaj koristilo?

Gornik.
Posvetovali bomo bolje se.

Hermes.
Zakaj?

Gornik.
690 Svetilničar je namreč. Saj v temi se poprej
o važnih je vprašanih gódil naš posvet,
zdaj bo se pa pri luči vse razpravljalo.
(Med temi besedami je govoril Hermes z Miro-
slavo.)

Hermes.
O, o!
Kaj vse mi je dejala, naj te prašam!

Gornik.
Kaj?

Hermes.
To stare so reči, ki jih pustila je.
695 Kaj Sofokles počne, me vpraša najpoprej.

Gornik.
Prav dobro se ima, a čuden je.

Hermes.
Zakaj?

Gornik.
Ker prejšnji Sofokles je zdaj Simónides.¹

Hermes.
Simonides? Kakó?

Gornik.
Ker star in skoro gnil
na slamici celó bi plaval za denar.

Hermes.
700 Kratínos² modri še živí?

Gornik.
Umrl je,
ko vpadli so Lakonci.

Hermes.
Pa na čem?

¹ Lirični pesnik s Keja.

² Izvrsten komik, ki je ljubil kozarec; zato ga smeši Aristofanes.

Gornik.
Na čem?
Zadela ga je kap; prenesti mogel ni,
ko vina poln sod zagledal je razbit.
(Se obrne k Miroslavi.)
Kaj drugega zgodilo se je v mestu še!
705 Zato te ne pustimo nikdar več, gospa.

Hermes.
Ker to si zdaj obljubil, Dobroslavo si
odpelji kot soprogo, vzemi jo domov
in grozdje naj rodi na polju ti sladkó.

Gornik.
O pridi, draga moja, naj poljubim te!
710 Ni prav li, če se šalim z Dobroslavo spet
po teku toli let, o Hermes, moj gospod?

Hermes.
Ne, ako pil boš ječmen z meto in vodó. —
Ná, Svetoslavo vzemi! Hitro, kar se dá,
v državni zbor jo pelji, kjer je prej bilá.

Gornik.
715 O srečna zbornica, ko Svetoslavo imaš!
Kàk dobro juho boš zdaj srebala tri dni,¹
kàk kuhane boš vampe jedla in mesó! —
Tedaj, predragi Hermes, zbogom!

Hermes.
Tudi ti
veselo hodi, človek, spomni se na mé!
(Gornik išče hrošča, ki se mu je med tem zgubil.)

Gornik.
720 O kje si, kje si, hrošč? Zdaj pojdeva domov!

Hermes.
Predragí, ni ga tu.

Gornik.
Kam neki je odšel?

Hermes.
Pri vozu Zevsovem prenaša bliske zdaj.

Gornik.
A kje dobil bo revež hrane zase tam?

Hermes.
Ambrozijo² bo jedel Ganimédovo.

Gornik.
725 Kakó bom prišel doli?

¹ Teoria so imenovali slavnostno poslanstvo, katero je šlo v mirnih časih vsako leto na ladji Teóris na otok Delos. Pred odhodom so ladjo okrasili, darovali bogovom in se gostili tri dni.

² Seveda prebavljeno ambrozijo Ganimeda, ki je Zevsov dvorni točaj.

Hermes.

Ne boj se, prav lepó.

Boginje te se drži!

(Gornik se prime Miroslave in pokliče Dobroslavo in Svetoslavo.)

Gornik.

Semkaj, deklice,
brž pojdite z menoj, ker cela truma spod
mladeničev vas čaka, srčno vas želi!
(Gornik se spusti z boginjami na zemljo. Na pozorišču ostane zbor in sam zborovodja govori naslednjo parabazo.)

Zborovodja.

Le hodi vesel! — Za orodje med tem
mi moramo to poskrbeti.
730 Tu spremstvu ga dajmo, da váruje ga,
ker vem, kaj se rado dogaja,
da skriva krog odra se mnogo tatov,
ki v zlobnosti delajo škodo.
(Kmetje zbora oddajo sekire in vile ljudstvu, ki
stoji okoli njih.)

Pogumno nam ščitite torej vse to!
Jaz hočem pa tukaj gledalcem
povedati, kaj mi na srcu leži,
da duška dam svojim občutkom.
Udariti moral bi stražnik sicér,
če drznil kedaj bi se komik,
735 da hvalil bi vpričo gledalcev se sam
ter pel v anapestih si slavo.
Če torej spodobi se, Zevsova hči,¹
da pesnika javno častimo,
ki sploh je najboljši od komikov vseh
in slavo dobil je največjo,
pohvalo veliko zaslužil je on,
tāk pravi naš pesnik-učitelj.

On prvi je namreč med vsemi ljudmi
nasprotnikom usta zamášil,
740 ki šale so zbijali vedno iz cunj
in vedno z ušmi se borili;
on prvi je storil, da šel iz gledišč
je Herakles vedno meseči,
in gladežev trume je znane spodil
in sužnje uboge je rešil,
ki varali so in bežali vsekdar,
pobirali bunke čez mero
ter prišli na oder s solzámi v očeh,
a to le iz tega namena,
745 da batinam bi se njegovim smejal
ter vprašal nato ga tovariš:
»O revež nesrečni, te koža boli?
Te morda nažvižgal je z bičem,
in vojska prihrula je divja na té
ter kruto razrezala hrbet?«

Odpravil kvantanje je prazno tedaj,
neumnosti, šale neslane,
ustvaril je nam pa umetnost zato,
zgradil veličastno poslopje,
750 ko misli mogočne in poln izraz
brez šal je pouličnih rabil,

¹ T. j. Atena.

ker ni na navadne črviče zemljé
in žéne namerjal sršenov,
kot Herakles stopil srdito je v boj
ter mlatil po glávah najvišjih,
korakal čez usnje¹ smrdljivo naprej
ter grožnje po blatu dišeče.

Jaz prvi od vseh sem se spustil z njim v boj,
s to ostrozobato pošastjo:
755 iz divjih kot Kine vlačuge oči
so švigali bliski pregrozni
in glávo mu lizalo v krogu je sto
podrepnikov, palice vrednih,
in glas je kot kák hudournik imel,
ki vsako oviro raztrga,
od Lamije moda, umita nikdár,
smrad tulnja in prdo kamele.
Ko táko zagledal sem torej pošast,
se nisem ustrašil in zbežal,
760 pogumno sem vztrajal in z njo se boril
za vas in za naše otoke.
Pokážite torej hvaležne se zdaj,
nikar ne pozábite náme!
Saj nisem ni prej, če sem zmago dobil,
pohajal okoli gledišča
ter dečkov iskal, odšel sem domov,
ko culo sem svojo povezal;
le malo bolesti, veselja dovolj,
vse storil sem, kar je potrebno.

765 Zatorej vas mož je in dečkov dolžnost,
da meni ste zvesti, držite z menoj!
Pa tudi vas plešce ob enem bodrim,
da vsak se potrudí, da zmagal bom jaz.
Če zмага bo moja, bo rekel vsakdó,
770 ko polna je miza, kozarci zvene:
»To plešču² tam nesi, to plešču tam daj,
ko miza šibi se prijetnih slaščic!
Ne krati veselja mu, hraber je mož
in pesnik med vsemi najboljši!«

Zbor.

775 Musa, pozabi na boje,
spusti se z mano na ples,
ko srčno te ljubim!
Svatbe opevaj bogov mí,
móž gostije,
780 srečo nebeške družine!
To je nálog prástar tvoj.
Ako pa pride Karkínos³
vabit na ples te s sinovi,
dasi prosi,
785 glej, da ne boš v pomoč jim,
proč se od njih obrni!
Misli, da kletko vidiš,
v nji pa sedé prepelice;
to je pritlikavcev rod,

¹ Misli na usnjarja Kleona. Samega sebe primerja pesnik s Heraklejem, ki je šel v podzemlje in premagal Kerberja.

² Aristofanes je imel nad visokim čelom plešo.

³ Karkinos in njegovi sinovi so delali slabe komedije. Ker so preveč rabili stroje (deus ex machina), jih imenuje mašiniste. Del te družine je služil kot zbor pri dramah; ker so bili vsi majhni, jih imenuje prepelice, skakače, kozjake.

790 z dolgimi vrati skakači,
kôzjak zdrobljen, mašinsti.
Oče povedal je sam, da mu mačka
795 dramo¹ zvečer je prekrasno, [požrla
dete trdih žuljev.

Ták lepolasih se Gracij
slišati mora napev,
če je moder pesnik,
800 lastovka vmes pa radóstno
spev pomladni

drobno golči čez poljane,
a ne sme Melantios²
z Morsimom plesa voditi;
805 slišal sem petje njegovo,
glas neznosen,

ko je nastopil javno
v tragični drami z bratom
ter sta pojoč plesala,
810 dva sladkosnedeža grozna,
strašna, in lačna kačig,
zlobi, smrdljivca kot kozel,
babjaka, kuži za ribe.

815 Daj ju, boginja, opluj in preziraj,
z mano pa, Musa, igray se
ter povzdigni slavnost!

(Odmor. Pozorišče se izpremeni, kakor je bilo
v začetku. Gornik prileti s spremljevalkami na
dvorišče.)

Gornik.

820 Kák težka res je pot naravnost do bogov!
Oh, koliko trpele moje so nogé!
Prav majčkeni ste bili, ko sem gledal vas.
Precejšnji lópovi se mi zdeli ste z neba,
a lopovi še večji zdite se mi zdaj.

Hlapec

(pride iz hiše).

Si vrnil se, gospod?

Gornik.

Ták nekdo je dejal.

Hlapec.

825 Kákó ti kaj je šlo?

Gornik.

Bolíjo me nogé,
ker dolgo sem naredil pot.

Hlapec.

Povej mi —

Gornik.

Kaj?

Hlapec.

je blodil še kdo drug po zraku kakor ti?

¹ Karkinos je namreč s težavo skoval igro z imenom Miš. Ko je pritekla na oder, jo je požrla mačka, t. j. izžvižgali so jo.

² Melantios in Morsimos, sinova Filoklejeva, sorodnika Ajshilova, sta delala slabe tragedije. Pesnik ju slika kot razkošna sladkosnedeža.

Gornik.

Nikogar nisem videl kot duše dve al tri,
ki nas uče modrosti, kák je ditiramb.

Hlapec.

830 In kaj so delale?

Gornik.

Uvode so leteč
hlatale, kot: pozrakuplavajočimož.¹

Hlapec.

Ni torej res, da v zvezdo vsak se izpremeni,
kot pravi se navadno, kadar kdo umre?

Gornik.

Seveda, res je to.

Hlapec.

In kakšna zvezda zdaj

835 je Hijec Jon?²

Gornik.

Ta? Opeval je nekoč
danico tu na zemlji; ko gori je prišel,
je zvezda mu danica človek vsak dejal.

Hlapec.

In kdo so one zvezde, ki križema leté³
in švigajo s plamenom?

Gornik.

840 To pa gostje so,
ki vračajo domov se od bogatih zvezd,
v rokàh drže svetilko, v svetilkah je pa luč.
(Kaže na Dobroslavo.)

Na, vzemi hitro to in pelji v moj jo dom,
pomij, obriši kópel in vodé segrej
ter mizo svatovsko pogrni za oba!

845 In ko boš s tem gotov, spet pridi sèm nazaj.
(Pokaže na Svetoslavo.)

Jaz to-le tu med tem pa zbornici bom dal.

Hlapec.

Pa kje dobil si to?

Gornik.

V nebesih, kje drugje!

Hlapec.

Ni óbola ne bom več za bogove dal,
če tudi tam imajo vlačuge kakor mi.

Gornik.

850 Res, nekaj jih živi od tèga tudi tam.

Hlapec.

Zdaj pójdíva! Povej, naj jesti kaj ji dam?

¹ Iz pesnikov ditirambov se norčuje Aristofanes, ker so opisovali v bombastičnih izrazih čudovite prizore in koval čudno zložene besede.

² Izvrsten pesnik tragedij, komedij i. dr. V nekem ditirambu je slavil zvezdo danico.

³ Zvezdni utrinki.

Gornik.

Nikakor, tega ne; saj jedla nič ne bo,
ne kruha, ne kolačev, ker lizala vsekdar
tam gori pri bogovih je ambrozijo.

Hlapec.

855 Pripraviti ji moram kaj sladkega i tu.
(Odide z Dobroslavo.)

Zbor.

Kakor sodil bi kdo po tem,
kar pred mano se tu godi,
zdajle srečen je starček.

Gornik.

In kaj potem, ko tukaj stal
pred vami bom kot ženin?

Zbor.

860 Vsak zavidal ti, starček, bo,
ko se zopet pomládil boš
ter boš dišal po miri.

Gornik.

In kaj potem, ko k prsim jo
pritisnil bom ljubeče?

Zbor.

Srečnejši kot Karkínovi
skakači boš gotovo.

Gornik.

865 Mar vreden nisem tega jaz?
Zajahal hroščev sem hrbet
in rešil Grčijo sem vso,
da sredi njiv
se vsi brezskrbno srčkajo
in lahko tudi spijo.

Hlapec

(se vrne).

870 Zdaj koža nje je čista, umito je deklè,
kolači se kadijo, sezam dela se,
gotovo vse je drugo, tebe manjka še.

Gornik.

Sedaj pa Svetoslavo, to-le boginjo,
oddajmo zbornici!

Hlapec.

Kakó? Kaj praviš mi?
To Svetoslava je, katero smo nekoč
v Bravrónu¹ ljubkovali, pijani na vso moč?

Gornik.

875 Gotovo, in težkó sem jo dobil.

Hlapec.

Gospod,
kakó je lep njen stas, kakó je krasna vsa!

¹ Bravron je bilo mestece pri Maratonu, kjer so obhajali vsakih pet let praznik na čast Bakhu. Da tudi Venere ni manjkalo, se razume.

Gornik

(obrnjen h gledalcem).

Kdo neki, kdo med vami je pravičen mož?
Kdo vzame jo in shrani za našo zbornico?

(Kratek odmor.)

Se nihče ne oglasi, da jo hranil bo?

(Svetoslavi.)

Sèm pojdi! Sredi vseh zastavil te bom sam.

Hlapec.

Tam miga nekdo.

Gornik.

Kdo?

Hlapec.

Arifrades želi,
da k njemu jo peljaš.

Gornik.

Kaj misliš, dragi moj?

885 Na juho bi se njeno vrgel kakor volk.

905 Sprejmite Svetoslavo, o pritani, vi!

(Eden izmed svetovalcev pride in jo vzame.)

Poglejte, kàk prijazno jo je ta sprejel!

Zbor

(slavi Gornika).

910 Kàk koristen je takšen mož
mestu vsemu, meščanom vsem,
ki podoben je temu!

Gornik.

Ko prišel bo trgatve dan,
me boste bolj spoznali.

Zbor.

915 Saj te vidi sedaj že vsak;
kajti ti si odrešil svet,
blagor ljudstvu naklonil.

Gornik.

To rekel boš, ko novega
boš vina pil kozarček.

Zbor.

Ti prvi v naših boš časteh,
izvzeti so bogovi.

Gornik.

Da hvališ me, sem vreden res,
jaz Gornik iz Atmonije,
ki strašnih bóli rešil sem
meščane vse
in ljudstvo pridno naših polj,
Hiperbola uničil.

Zbor.

In kaj nam je storiti zdaj?

Gornik.
Sočivja¹ prinesimo v dar ji ali ne?

Zbor.
Sočivja, kot da je zloglasni Hermček?

Gornik.
925 Kaj torej se vam zdi? Je vseč vam debel vol?

Zbor.
Kaj, vol? Nikakor ne, da v boj ne pojdemo!

Gornik.
Debelo, krepko svinjo?

Zbor.
Ne.

Gornik.
Zakaj pa ne?

Zbor.
955 Ker svinjarije nas Teágena je strah.

Gornik.
Kaj torej se ti zdi?

Zbor.
Primeren oven bo.

Gornik.
930 Kaj, oven?

Zbor.
Da, pri Zevsu!

Gornik.
To čudna je žival.

Zbor.
Potrebna pa zelo. Če v zbornici morda bo rekel kdo, da vojska mora biti kje: »O ven, o ven!« zavpili zbrani bodo vsi.

Gornik.
To dobro si povedal.

Zbor.
Bodímo krótki sploh!

935 Kot jagnjeta živimo složno med seboj, milejši tudi mnogo do zaveznikov!

Gornik
(hlapcu).
Odidi in prinesi ovna torej brž!
Jaz sam pa za daritev prinesel bom oltar.
(Gornik in hlapec odideta v hišo.)

Zbor.
940 Kàk dobro se razvije vse,
po sreči gre, kar hoče bog!
Kot človek želi si, izpolni se vse
in sreča zasije za srečo.

Gornik
(ki je slišal zadnje besede, se vrne z oltarjem).
To jasno je, brezdvomno res;
saj zunaj že stoji oltar.

¹ Sočivje so darovali samo manjšim bogovom.

Zbor.
Hitite sedaj, ko bojni vihar,
ki vrne se rad,
je nehal divjati po volji bogov!
Med njimi nekdo
vse zopet na dobro obrača.

Gornik.
Tu ječmen je v košarici,
tu venec, nož morilni,
tu ogenj tudi že gori,
le ovna nam še manjka.

Zbor.
950 Kaj čakate, stojite tu?
Če Hajris¹ vas videl bo,
s piščaljo bo tu takoj;
ker pihal bo, mučil se,
mu boste že navrgli kaj,
o tem nič ne dvomim.
(Hlapec prinese ovna.)

Gornik.
Košarico tu vzemi in sklédico z vodó
ter krog oltarja teci brž na desno stran!

Hlapec.
Poglej, sem že okrog! Zahtevaš zdaj še kaj?

Gornik.
Jaz bakljo to bom vzel in vtaknil jo v vodó.
(Hlapcu.)

960 Na, hitro víhti jo!
(Zborovodji.)
Ti ječmen stresí vun!
(Hlapcu.)
A ti daj bakljo meni in sam poškrópi se
ter na gledalce méči zrnca!

Hlapec.
Takó.

Gornik.
Si storil?

Hlapec.
Storil vse.

Gornik.
Darujmo torej zdaj!
Kedo je tu? Kje mnogo poštenjakov je?

Hlapec.
Glej, ti možje! Tu mnogo poštenjakov je.²
(Poškrópi zbor z vodó, da so mokri tudi gledalci.)

Gornik.
970 Kakó, ti misliš mar, da so pošteni ti?

¹ Zbor se boji, da ne bi prišel ta piščalkar kakor pozneje Hierokles.

² Pri daritvah je vprašal klicar: »Kdo je tu?« Da bi se izognili slabemu znamenju, se je glasil vedno odgovor: »Mnogo poštenjakov«.

Hlapec.

Mar ne, če na prostoru istem še stoje,
če prav na nje sem vóde toliko izlil?

Gornik.

Molímo torej brž!

Zbor.

Molímo torej zdaj!

Gornik.

975 O častna boginja, kraljica miru,
o slavna gospa,
ki vodiš na svatbo, nas vodiš na ples,
daritev to milostno sprejmi od nas!

Hlapec.

980 Da, sprejmi od nas, Miroslava, ta dar
in z nami, pri Zevsu, takó ne ravnaj,
kot grda navada prešuštnic je žen.
Ta namreč pri vratih na skrivnem stoji,
odpre jih, se skloni in kuka takó vun;
če misli pa, da jo zapazil je kdo,
brž smukne nazaj;
985 če mimo odide, pa kuka spet vun.
Ti z nami ne delaj nikar več takó!

Gornik.

Pri Zevsu, pokaži v veličju se vsem,
pokaži se vso nam, ki ljubimo te,
ko naše srcé za teboj koprne
990 zdaj let že trinajst!¹
Odpravi nam vojsko in bojni vihar,
naj kličem Rešnico te ljudstva!
Izgine naj sumnja krivična od nas,
ta jezik sladák,
995 ki ščuva skrivaj nas na bratovski boj!
Daj zberi nas zopet helenski ves rod,
kot nekdanj si že,
naj druží ga trdna prijateljska vez,
naj rajši odpušča milejše srce!
Dodeli, da poln naš trg bo blaga,
1000 da česna bo našlo potrebno srcé
in jabolk granatnih in kumar, melon
in suknjice majhne za sužnje doma!
Bojotci prodajat pa nosijo naj
golobov in pródnikov, rac in gosi!
1005 Kopajci naj pošljejo v koših jegulj,
krog njih se pa v množicah gnetemo mi,
ko pridemo s torbo na trg kupovat,
med Mórihom, Télejem, Glavketom tam
in kar sladkosnedežev takih je sploh.
1010 Melantios pridi prepozno na trg:
prodano je vse! Naj stoka na glas
ter naj iz Medéje kriči samospev:
»Gorje mi, gorje mi! Sirota sem jaz!
Med peso ni najti več mojih — jegulj!«²

1015 Ljudje se mu naj pa smejijo!

(Kratek odmor.)

To, bóginja častita, prosimo, nam daj!

Hlapec.

Morilni vzemi nož, da ovna boš zaklal,
če kuhar si učen.

Gornik.

Ne smem.

Hlapec.

Zakaj pa ne?

Gornik.

1020 Ker klanja Miroslava rada pač ne zre,
oltar ni njen krvav. Odnese noter ga,
zakolji ga in bedra sèm prinesi spet.
Takó i zborovodju oven reši se.¹

(Hlapec odnese ovna.)

Zbor.

1025 Ti pojdi torej, starček, vun
in sèm prinesi par polen,
da hitro zložiš jih lepó na oltar,
vse drugó potrebno opraviš.
(Gornik gre vun, prinese drva in jih položi na oltar.)

Gornik.

Ne znam li kakor svečenik,
kàk dračje prav postavi se?

Zbor.

1030 Kdo dvomi o tem? Saj moder si mož
in ne manjka ti nič.
Kaj neki neznano bi tebi biló,
ki upaš si vse
in glava ti bistra je dana?

Gornik.

Kàk dračje krásno tu gori,
še Stílbides² bo jezen!
Še mizo bom prinesel sèm,
kaj čakal naj bi hlapca!
(Odide v hišo.)

Zbor.

1035 Kdo slave ne bi možu pel,
kdo ne bi ga hvalil zdaj,
ki mnogo je zla prestal
ter rešil je sveti dom?
Zato ga vsak bo blagroval,
častil ga brez konca.
(Gornik se vrne z mizo in hlapec s kosi mesa.)

Hlapec.

1040 Zdaj deni bedri gori, pripravljeno je vse;
jaz grem pa še po drob in po darilni dar.
(Odide.)

¹ Bedra brez mesa, zavita v mast in mrežico, so sežgali, drugó so pa snedli tisti, ki so darovali, tukaj pa zbor.

² Slaven vedež, ki je znal dračje prav zložiti in pre-rokovati iz plamena.

¹ Pravilno bi bilo: deset let.

² Iz Melantijeve drame Medea se norčuje, ko mu pod-takne besedo »jegulj«, namesto »otrok«.

Gorník.
Jaz bom oskrbel to. Ne múdí se prevèč!

Hlapec
(se takoj vrne).
Poglej, sem že nazaj! Se uren ti ne zdim?
(Dá darove Gorniku.)

Gorník.
Zdaj pojdi sèm in peci!
(Hierokles prihaja.)

1045 Kdo je neki to,
ki z lavoríko glávo si okrásil je
ter k nam prihaja, vidim?

Hlapec.
Ták je kot slepar;
kák prerok najbrž bo.

Gorník.
Hierokles je sam,
vsem znani slavni vedež iz Oreja doma.
Kaj neki bo povedal?

Hlapec.
Gotovo je prišel,
da temu ugovarja, da je sklenjen mir.

1050 **Gorník.**
Prijetni duh samó privabil ga je sèm.

Hlapec.
Kot videla ga ne bi, se delajva!

Gorník.
Že prav.

Hierokles.
Čemu so te darí in kómu od bogov?

Gorník.
Kar tiho dalje peci! Ne liži mastnih krač!

Hierokles.
Komú darujete?

Gorník.
Izvrstno cvre se rep.

Hlapec.
1055 Izvrstno, Miroslava, častna bóginja!

Hierokles.
Zdaj bedro pa načni in drugim daj okrog!

Gorník.
Naj speče prej se dobro!

Hierokles.
Kaj boš to dejal,
saj je pečeno že!

Gorník
(Hierokleju).
Predrznež, kdor si že!
(Hlapcu.)

1060 Razreži! Kje je míza? Brž prinesi dar!

Hierokles.
Odreži jezik záse!¹

Gorník.
To vemo tudi mi.
Veš, kák nasvet ti dam?

Hierokles.
No, kakšen?

Gorník.
Pusti nas,
ker Miroslavi dar darujemo le-ta!

Hierokles
(se dela začudenega. Nato prične slovesno kot prerok).
Smrtniki bedni, neumni —

Gorník
(ga prekine).
Na glávo naj pade to tvojo!

Hierokles.
vi, ki v slepoti duha ne úmete božjih naklepov
1065 ter kot ljudje podpisáli pogodbo ste z opico²
bistro —

Gorník.
Háhaha!

Hierokles.
Kaj se smejiš?

Gorník.
Ugaja mi »opica bistra«.

Hierokles.
ter kot boječi golobje zaupate zvitim lisičkam,
ki jim pretkana je duša, pretkano srce —

Gorník.
Kák z veseljem
gledal bi, da, potepuh, ták pekla bi tvoja se
pljuča!

Hierokles.
1070 Da, če Bákida³ niso prevarale Vile božanske,
Bakis pa zopet ljudi in Bakida Vile nanovo —

Gorník.
Vrag te naj vzame takoj, če bákati nehal ne
bodeš!

¹ Jezik so odrezavali posebe in ga darovali po večerji Hermu, božu govorníštva.

² Opice in lisičke (v. 1067) so Lacedemonci.

³ Bakis je bil bojotski vedež, katerega so navdihovale Vile. Kot drugi Bakis napoveduje slovesno, da bi morala biti vedno vojska.

Hierokles.

ni še dopolnil se čas, da prosta živi Miroslava,
ampak to mora se prej —

Gornik.

Meso nasoliti seveda.

Hierokles.

1075 Blaženim namreč bogovom sedaj ni še ljubo
to v srcu,
prej da prenehal bi boj, kot vzameta volk
se in oven.

Gornik.

Kàk, o prokleti slepar, naj vzameta volk se
in oven?

Hierokles.

Dokler neznosen se smrad bo širil za urnim
dihurjem,
lišček pa dokler rodil žvrgoleči bo slepe
mladiče,
dótlej skleniti miru ne smeli bi nikdar
meščani.

Gornik.

1080 Kaj naj storimo tedaj? Naj vedno se bijemo
dalje,
skušamo s kocko v rokàh, kdo bolj bo za
ranami jokal,
dasi je láchko koj mir in vladamo skupno nad
Grki?

Hierokles.

Raka naučil ne boš, da ravno naprej bi
korakal.

Gornik.

1085 Nikdar v prihodnje ne boš več kósil zastonj
v pritaneju,
nič izpremenil na tem, kar zdaj se je že
izvršilo.

Hierokles.

Suknjice gladke nikdàr bodičasti jež ne
obleče.

Gornik.

Bodeš li nehal kedaj zabavljati tàk čez
Atence?

Hierokles.

Kaj da zažgali ste bedra? Je božji izrek to
ukazal?

Gornik.

1090 Da, še najlepši izrek, ki sam ga zapel je
Homeros:
»Ko se razpršil oblak sovražne je vojske
nad njimi,
koj Miroslavo izbral in v tempelj posadil jo
narod.
Ko pa pojedli so drob in bedra na ognju
sežgali,
zlivali dar so iz čaš in jaz sem jih vodil po
poti;
toda preroku nihče podaril ni svetlega
vrčka.«

Hierokles.

1095 Mene ne briga to nič, ker tega ni rekla
Sibila.

Gornik.

Toda primerno dejal, pri Zevsu, je modri
Homeros:
»Rod mu ni mar in ne dom, kaj zakon velevala,
ne úme,
komur borenje je všeč in klanje krvavo med
brati.«

Hierokles.

1100 Glej, da ti kanja ne bo pretkana prevarala
ter ti odnesla kakó — [duše

Gornik.

Ti, hlapec, na to pa le pazi,
ker ta preroški izrek nevaren je našemu
drobu!
Pitno darilo zlij v vrč in sèm mi prinesi kos
droba!
(Hlapec prinese in tudi Hierokles se usede za
mizo.)

Hierokles.

Ako dovóliš mi to, i jaz si bom malo
postregel.

Gornik.

Daritev, daritev!

Hierokles.

1105 Daj še meni nalij in kos mi od droba ponudi!

Gornik.

Blaženim vèndar bogovom sedaj ni še ljubo
to v srcu,
ampak to moramo prej — izpiti, ti moraš
pa — iti.
(Proseče.)

Vedno ostani pri nas, častita gospa Miroslava!

Hierokles.

Jezik prinesi mi vsaj!

Gornik.

Da svojega kmalu odneseš!

Hierokles.

1110 Daritev!

(Toda tudi ta poskus nima uspeha. Gornik se
dela, kot da ne sliši.)

Gornik.

Na, hlapec, daruj, potem pa mesa
si še vzemi!

Hierokles.

Nihče ne bo mi od droba nič dal?

Gornik.

Saj ni nam mogoče,
da bi ti dali kaj prej, kot vzameta volk se
in oven.

Hierokles.

Prosim te, glej me, kleče!

- Gornik.**
Vse prošnje zastonj so, prijatelj;
suknjice gladke nikdàr bodičasti jež ne obleče.
(Se obrne h gledalcem.)
- 1115 Gledalci, k nama sèm, pomagájte jesti drob!
- Hierokles.** 1145
Kakó to? Kaj pa jaz?
- Gornik.**
Ti pa Sibilo jej!
- Hierokles.**
Samà ne bosta jedla vidva tèga tu,
si bom pa s silo vzel; saj to je skupna last!
- Gornik** 1150
(mu brani).
Udari Bakida!
- Hierokles**
(h gledalcem).
Za pričo ste mi vi!
- Gornik.**
1120 I jaz, da potepuh in sladkosnedež si!
(Hlapcu.) 1155
Udari potepuha s tem-le krcljem tu!
- Hlapec.**
To láchko ti storiš, jaz slekel pa med tem
ga bom iz teh-le kož, ki vzel jih je, goljuf.¹
(Hierokleju.)
- 1125 Boš vržel kože doli, daritveni slepar? 1160
Si slišal, črni vran, iz Oreja domá?
Ne boš odlétel brž nazaj v Elimnion?
(Hierokles zbeži, Gornik in hlapec drevita za njim.) 1165
- Zbor.**
O radóst, o radóst!
Sira sem, čebule prost,
rešen šlema težkega,
1130 kajti vojska vseč mi ni. 1170
Gorka peč bolj diši,
sredi móž dragih mi
ljubljenih poln vrč.
Velik panj vržem v peč,
ki ga soj letni je
1135 vroči žgal, da je suh. 1175
In ko kuham čičeriko
ter žari v plamenu bukev,
lepo Tráčanko poljubim,
ko se žena kópat gre.
- Zborovodja.**
1140 Nič ni lepšega na svetu,
kot če setev si končal
in ti bog namaka polje,

¹ Pri drugih daritvah so mu postregli in podarili tudi kože darovanih živali, katere nosi sedaj s seboj.

sosed pa takó ti dé:
»Daj povej, Seljak mi dragi,
kaj počneva naj sedaj?
Meni vseč bi bil kozarček,
ko nam bog poslal je dež.
Sprazi, žena, nam fižola,
sprazi, žena, sklede tri,
deni vmes pšenične moke,
tudi smokev vzemi kaj,
Sira¹ naj med tem pa klicat
Mana s polja gre domov!
Kdo bo danes trte rezal,
saj mogoče vèndar ni,
kdo v vinogradu bo kópal,
ker je mókro vse takó!
In iz hiše naj prinese
drozga kdo in ščinkavca;
tudi mlezev tam je bila
in pa štirje zajčeki,
ako mačka ni odnesla
mi zvečer katerega;
kajti nekaj ropotalo
in razgrajalo je tam.
Tri prinesi meni, deček,
enega očetu daj
in Ajshínada poprosi,
naj ti mirt dá s sadežem!²
Hkrati naj mi kdo pokliče —
daleč ni — Harinada,
da bo z nami pil kozarček,
ker nam daja in napaja
dobrohotno setev bog.«

Zbor.

Kadar spev svoj sladák
čriček poje in ščrli,
grem pogledat ves vesel
poleg hramčka trtice,
je-li grozd že mehák,
ker brsti rano cvet;
rádosten smokev zrem,
ki zori, sok redi;
in ko sad zrel je njen,
trgam ga, slastno jem.
zraven kličem: »Drage Hore!³
Maternih dušic⁴ si zmešam:
in takó se zdebelim,
dokler sije letni čas.

Zborovodja.

Bolj sem debel, kot bi videl
stotnika prokletega,
ki na šlemu tri ima čope,
plašč rdeč pa, da kriči,
ki umetna ga je roka
v Sardah, pravi, barvala;
če pa mož v rdečem plašču

¹ Sira je sužnja, Manes pa suženj.

² Gostje so se venčali z mirtami; ako so imele tudi sad, je pomenilo to posebno slovesnost.

³ Hore, letni časi.

⁴ Materine dušice so rabili kot odvajalno sredstvo, pa tudi želodec krepe.

- bíti bi se moral kdaj,
tákrat ga pa sam pobarva
z barvo, ki ni lepa kaj,
in nato kot prvi steče;
kot rumen petelin-konj¹
maha s čopom na čeladi,
jaz ob mreži pa stojim.
Ako pa domov dospejo,
kaj ti vse počenjajo!
1180 Zdaj sposoben si za vojsko,²
danes spet te zbrišejo;
piše, briše dvakrat, trikrat.
»Jutri dan je za odhod«:
toda hrane nisi kupil,
vedel nisi, da boš šel.
Ko pa stopiš tja do stebra,
ki ga je Pandíon dal,
vidiš sebe in v zadregi
1185 letaš jezen semtertja.
Tàk ravnajo z nami kmeti,
a z meščani ne takó,
od bogov in mož prokleti,
ki so vrgli ščit za plot!
A če hoče bog, dajali
bodo mi račun še kdaj.
Dosti zla so mi storili,
ki domá so kakor levi,
1190 v boju pa lisjaki vsi.

Gorník

(se vrne in zagleda na mizi čelado).

- O fej, o fej!
Kaj prišlo je na mizo k svatom na gosti?
Ti dečko, slišiš? Na, obriši mizo s tem!
To sploh ni več za rabo, za nobeno ne.
1195 Nato nam pa prinesi drozgov in potic,
kolačev tudi belih, zajcev — pa dovolj!
(Hlapec odide. Ljudje prihajajo, med njimi tudi
srpar in lončar.)

Srpar.

Oh, kje je, kje je Gorník?

Gorník.

Drozge pečem tu.

Srpar.

- Predragi moj ti Gorník, o preljubi mož,
kakó si prav ravnal, da storil si nam mir!
1200 Prej srpa še za vinar kupil ni nihče,
zda j láhko pa prodam za petdeset ga kron,
lončarju pa za vrč tri krone dal je kmet.
Predragi Gorník moj, na, vzemi srpov si,
kolíkor češ, zastonj in ta ti piskrov dá.
1205 Od tega, kar prodala za dobiček sva,
prinašava ti vdano kot poročni dar.

¹ Čudna žival na perzijskih preprogah, ki je bila konj s škrlatnim petelinjim perjem, zavitim kljunom in rdečim grebenom.

² Kdor je bil njihov prijatelj, ni bil potrjen ali so ga pa črtali, če jih je podkupil kdo. Imena potrjenih so zapisovali na stebre, katerih je bilo v Atenah dvanajst.

Gorník.

Že dobro že, že dobro. Deníta to-le tja
ter k mizi brž stopita! Glejta namreč zdaj,
kàk žalosten prihaja k nam perjáníčar!

(Gresta v hišo. Ljudje z orožjem prihajajo.)

Perjáníčar.

- 1210 Uničil si me, Gorník, uničil, o gorje!

Gorník.

Pa kaj ti je? Noriš? Želiš perjánice?

Perjáníčar.

Uničil si umetnost, uničil moj si kruh,
in tukaj temu tudi, kopjárju tudi tam.

Gorník.

No, koliko ti dam za ti perjanici?

Perjáníčar.

- 1215 Kolíko daš mi sam?

Gorník.

Koliko? Sram me je.
Ker vem, da si se trudil s cevko to dovolj,
bi vèndar ti ponudil smokev sklede tri,
da mizo bi si brisal s čudno to stvarjo.

Perjáníčar.

- 1220 Pa pojdi in prinesi smokev mi tedaj!
Če nekaj vsaj dobim, je bolje kakor nič.
(Gorník je poskusil med tem, kako se briše miza
s perjanico.)

Gorník.

Odnesi k vragu jih od hiše moje proč!
Saj dlaka jim izpada, vredne niso nič.
Za eno niti smokev kupil jih ne bom.

(Perjáníčar žalosten odide.)

Oklepar.

- 1225 Kaj s kožo to oklepa revež naj počnem,
ki tisoč kron je vreden ter lepo stoji?

Gorník

(ogleduje oklep).

Na tem nikake škode pač ne boš imel.
Za kupno torej ceno meni ga prodaj!
Za nočno bi posodo kot ustvarjen bil.

Oklepar.

Ti, z mene in blaga ne boš se norčeval!

Gorník.

- 1230 Ugodno se sedi, tri kámenčke¹ mi daj!

Oklepar.

Kakó se boš pa brisal, o neumnež ti?

Gorník.

Čez luknjo to in to porinil bom rokó.
(Porine roki skozi odprtini na ramah.)

¹ Namesto papirja so namreč rabili kamenčke.

Oklepar.
Mar na obeh straneh?

Gornik.
Pri Zevsu, kajpada,
pri veslih nočem luknjic državi skrivati.¹

Oklepar.
1235 Ti torej za nočnik bi plačal tisoč kron?

Gornik.
Pri Zevsu, da, jaz dam. Mar misliš li, bedak,
da prdo bi prodal mordà za tisoč kron?

Oklepar.
Prinesi mi denar!

Gornik
(stopi z oklepa).
Nikakor, dragi moj!
Tišči preveč, poberi se! Ne kupim nič.

Trobentar.
1240 Povej, kaj naj počnem s trobento vendar to,
ki kupil sem nekoč za šestdeset jo kron?

Gornik
(jo vzame v roko).
Razstópi svinca in ga vlij v votlino to,
tu zgoraj pa bolj dolgo vtakni palico:
poglej, kàk krasen vrč! Obesiš ga lahkó!

Trobentar.
1245 Gorje mi, kaj se šališ?

Gornik.
Dam ti drug nasvet.
Razstópi, kot sem rekel, svinca in ga vlij,
tu góri pa obesi prečko in z vrvjo
priveži jo trdnó: poglej, sedaj imaš,
da smokve boš družini tehtal s tem lahkó.

Čeladar.
1250 O trdosrčni bog, uničen sem do tal!
Za te čelade plačal kron sem sto nekoč;
in kaj naj zdaj počnem? Bo kupil jih li kdo?

Gornik.
Veš, kaj? V Egípet pojdi ter jih tam prodaj,
da merili čistilni prašek bodo v njih!²

Kopjar.
1255 O dragi moj čeladar, kàk se nam godi!

Gornik.
No, tèmü ni krivice.

¹ Poveljnik je moral preskrbeti za ladje toliko vesel, kolikor je bilo lukenj, denar za veslače so dobivali pa od države. Kak skop poveljnik je pa zatajil nekaj veslačev in zamašil odprtine, da ga niso dobili.

² Herodot pravi, da so si čistili Egípcani vsak mesec tri dni zaporedoma želodec z raznimi sredstvi, ker so mislili, da prihajajo vse bolezni od hrane.

Čeladar.
Povej mi torej vsaj,
so li za kako rabo te čelade še?

Gornik
(ga prime za ušesa).
Če take-le ročaje¹ narédil boš na njih,
prodajal boš izvrstno, mnogo bolj kot zdaj.

Čeladar.
1260 Kar pójdiva, kopjar!

Gornik.
Nikakor ne še zdaj,
jaz kopje bom odkupil to-le mu še prej.

Kopjar.
No, koliko pa daš?

Gornik.
Prežagaj jih na pol,
za kolje bi jih rabil, po vinarju komad.

Kopjar.
Norčuje se samó, kar, dragi, pojdiva!
(Odideta.)

Gornik.
1265 Poglejte, tam že sinčki gostov vun gredó,
ker sili jih potreba, kot se meni zdi,
al skusili bi radi, bo-li petje šlo.
(Prvemu dečku.)
Sem k meni stopi, deček, ter poskusi prej,
kar notri hočeš peti, tu pred mano zdaj!

Lamahov sín.
1270 »Hrabre najprvo može, ki v blesku orožja« —

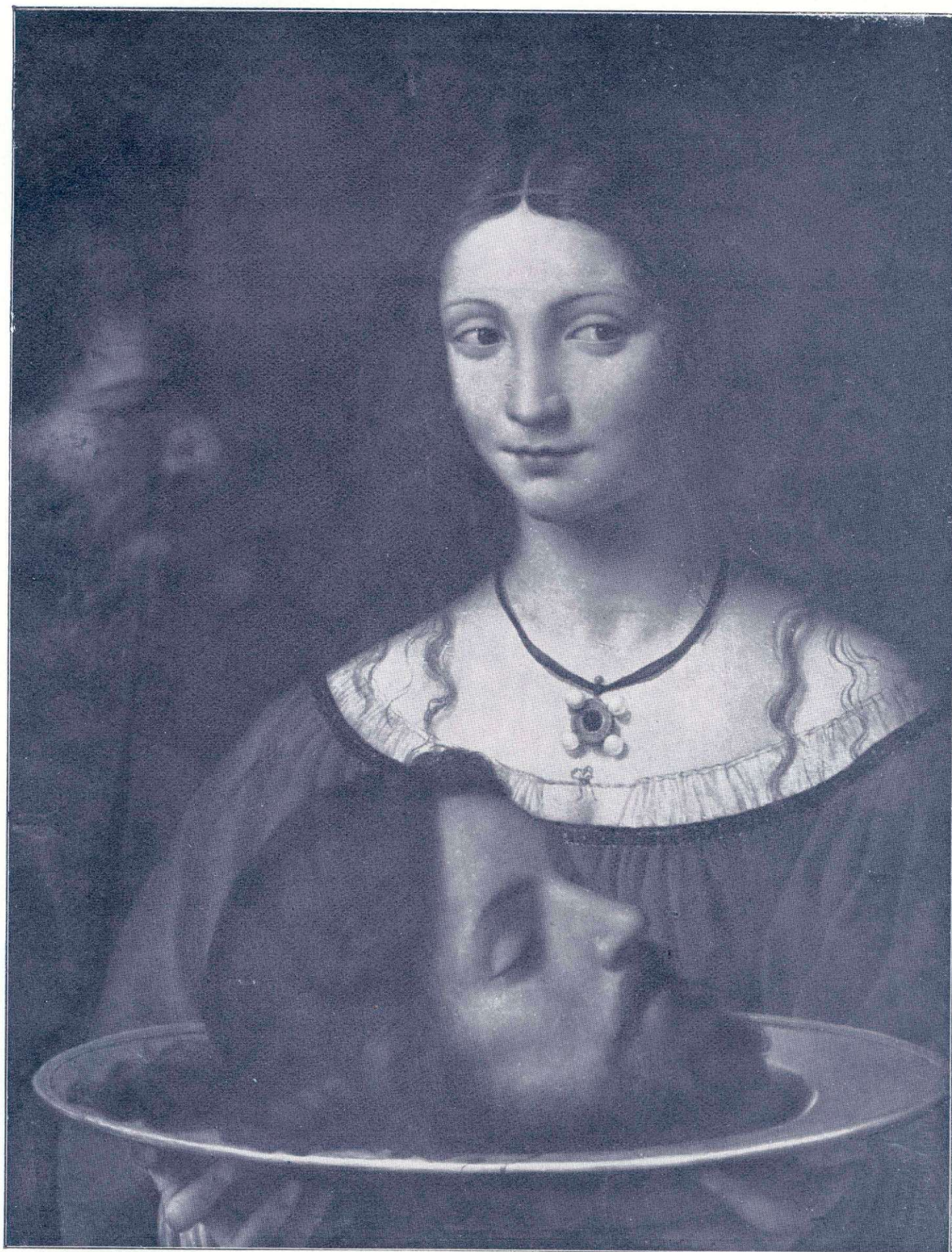
Gornik.
Boš tiho!
Kaj o orožju boš pel, in zdaj, o ti trikrat
nesrečni,
ko je zavladal nam mir! Prokleti ti butasti
poba!

Lamahov sín.
»Ko pa nasproti gredoč do istega kraja
dospejo,
tarče zadenejo skup in ščiti z žebli
okovani.«

Gornik.
1275 Ščiti? Boš molčal že kdaj? Nikar ne
spominjaj me ščitov!

Lamahov sín.
»Vriskali hkrati so tu, tam jokali zopet
junaki.«

¹ Ako naredi na vsako stran po eno uho, bo imel vrč, ki ga bo lahko prodal.

Luini: Saloma.

Gorník.

Jokali da so možje? Da, jokal boš, pri
Dionisu,
ako o joku boš pel in tistih žeblih
okovanih!

Lamahov sin.

Kaj pa naj pojem potem? Povej mi, kaj vseč
bi ti bilo?

Gorník.

1280 »Z mesom takó se gosté govejskim« — al
temu podobno —
»zajtrk nato prineso in sladke prigrizke na
mizo.«

Lamahov sin.

»Z mesom takó se gosté govejskim in konjem
uprečo
snamejo s potnih vratov, ker siti so bili že
boja.«

Gorník.

1285 Že siti boja jedli so, takó je prav.
Takó, takó mi poj, da jedli siti so!

Lamahov sin.

»Vzeli orožje nato po jedi so« —

Gorník.

Vina seveda.

Lamahov sin.

»Drli pri vratih so vun, neznansko nastalo
je vpitje.«

Gorník.

Pogini, smrkavec, ti s svojo vojsko vred!
Samó o bojih peti znaš. Čegav pa si?

Lamahov sin.

1290 Jaz?

Gorník.

Ti seve, kdo drug!

Lamahov sin.

Jaz Lamahov sem sin.

Gorník.

Aha!

Res čudil bi se jaz, da nisi sin moža,
ki bojni hoče jok in bojni hoče stok.
Poberi se in strup svoj kopjenikom poj!
(Lamahov sin odide. Gorník se obrne k drugim
dečkom.)

Gorník.

1295 Kje neki je pa sin Kleonimov? Je tu?
(Ta stopi predenj.)

Zapoj kaj, preden noter greš! O tebi vem,
da bojev pel ne boš, tvoj oče je pošten.

Kleonimov sin.

»Sajec kák nosi sedaj moj ščit, ki sem v
grm ga vrgel,
dasi sem pustil nerad kras, ki zakrivil ni
nič.«¹

¹ Epigram Arhiloha, ki je v boju v Sajci v Trakiji
vrgel ščit.

Gorník.

1300 Daj mi povej, otroče, li poješ o svojem
očetu?

Kleonimov sin.

»Vendar življenje sem rešil« —

Gorník.

In staršem naredil sramoto! —
Pojdimo rajši noter! Saj to dobro vem,
da tega, kar sedaj o ščitu si mi pel,
pozabil pač ne boš kot sin Kleonimov.
(Dečki se vrnejo v hišo, Gorník in zbor gresta za
njimi pojoč.)

Gorník.

1305 A vaš opravek je sedaj,
ki tukaj ste ostali,
da vse pod streho spravite,
ne žvečite mi sline.
Le hrabro dalje, smel naskok,
čeljusti gibljite obe!
O reve ve neumne,
1310 čemu vam bodo pa zobje,
če grizli nič ne bodo?

Zbor.

To naša bo gotovo skrb,
zahvalim za vabilo.

Gorník.

Na zajce navalite zdaj,
ki lačni prej ste bili!
Saj vsak se dan to ne zgodi,
da slastno ti pečenko dá,
ki tava sam po polju.
1315 Požirajte, drugače žal
vam kmalu bode, pravim.
(Zbor stopi v vrste, da odide.)

Zborovodja.

Molčite zvestó!
Nevesto naj kdo
k nam semkaj iz hiše pripelje!

Naj baklje goré
in ljudstvo naj vse
veselo zavriska, zapoje!

Orodje sedaj
na polje nazaj
spet moramo kmalu prinesti,

poprej pa na ples
in pijmo ga vmes,
Hiperbola vun pa spodimo!

1320 K bogovom dvignímo v molitvi roké,
na rod naj helenski bogastvo rosé,
naj kašče z ječmenom se polnijo nam
in vina pri vsakem naj polna bo klet
in smokev dovolj,
1325 naj skače krog žen nam kopica otrok!
Naj vrne se zopet k nam ves blagoslov,

ki prej smo uživali v srečnih ga dneh,
in meč naj bleščeči počiva!
(Svatje z bakljami pripeljejo Dobroslavo iz hiše.
Gornik hiti nevesti naproti in poje.)

Gornik.

1330 Pojdi, žena, kjer mak cvetè,
tam počila se boš z meno
v varstvu dragega, draga!

(Jo prime za roko.)

Himen,¹ o Himenajos!

1. pol zbora.

Trikrat srečni, sedaj imaš,
kar zaslužil si davno že.

2. pol zbora.

1335 Himen, o Himenajos!
Himen, o Himenajos!

1. pol zbora.

Kaj pač dal boš nevesti?
Kaj pač dal boš nevesti?

2. pol zbora.

Cvetke bral boš nevesti.
Cvetke bral boš nevesti.

1. pol zbora.

1340 Mi, ki vodimo sprévod ta,

¹ Himen ali Himenajos je bil bog svatbe.

dvígnimo in nesímo ga
v hišo ženina, dragi!

2. pol zbora.

Himen, o Himenajos!
Himen, o Himenajos!

(Dvignejo Gornika na rame.)

Gornik.

1345 Zdaj boš živel brez vse skrbi,
vojske žalostne več ne bo
ter obiral boš smokve.

2. pol zbora.

Himen, o Himenajos!
Himen, o Himenajos!

1. pol zbora.

1350 Kàk debela je smokev ta,
kàk prijetna je ona!

Gornik.

Reci tàk, ko se boš gostil,
čàšo rujnega vinca pil!

2. pol zbora.

Himen, o Himenajos!
Himen, o Himenajos!

Gornik.

1355 Pojte, pojte glasno, možje,
vsi za mano v veselja dom,
jedli boste kolače!

Pri podružnici svetega Lénarta.¹

Oblaki lete, vrhovi šume
poldanski nad tvojo tihoto,
iz šum splašen klic, blesk daljnih goric
pozdravlja te v senčno samoto,
a ti si ves siv, ves tih, sveti Lénart.

A zemlja ječi.

Iz davnih grobov stoletnih rodov,
ki križev nad njimi več ni,
ječi v prebolestni muki:
— Kje ste vi, kje ste vi,
naši vnuki? —

In veter šumi: — Jih ni, jih ni. —

Jih ni, da kot davni njihovi očetje
bi rešeni groz iz suženjskih voz
prinesli ti lance v domače zavetje.
Na daljnih bojiščih v širokih grobiščih
spi utrjeni cvet njih mladih let.

In ti si daleč, ves tih, ves siv, sveti Lénart.

Alojzij Remec.

¹ Sv. Lenart se upodablja z verigami; ujetniki v turških časih so ga častili kot zavetnika. Op. uredn.

Dr. Janez Ludovik Schoenleben, kranjski zgodovinar (1618—1681).

Ob tristoletnici njegovega rojstva.¹ — Spisal Viktor Steska.

Pred tristo leti je zagledal v Ljubljani luč sveta deček, kateri se je pozneje proslavil s svojimi spisi in ki je vplival na vso našo kulturo bolj, kakor mislimo. Pri krstu je dobil ime Janez Ludovik, po očetu pa priimek Schoenleben.

Že ime nam razodeva, da Schönlebnov rod ni iz domačih krajev. In res, oče Ludovik je prispel iz daljine okrog l. 1617. v Ljubljano. Ludovik se je pravzaprav pisal Schönlaiblin in je bil iz Heilbronna na Virtemberškem, kjer se je porodil leta 1590. Izučil se je umetnega mizarstva in odšel po svetu. V Ljubljani so ga imenovali in pisali Schönlebl in Schönliebl. Tu se je kmalu seznanil in poročil s Suzano Akuš, ki ga je osrečila z enim sinom in s tremi hčerkami. Sin je postal znamenit zgodovinar, hči Ana se je omožila z znanim sodnikom in županom ljubljanskim Janezom Dolničarjem, ki je postal plemenitnik »Thalnitscher von Thalberg«, in koje sinova sta Janez Anton Thalnitscher, stolni dekan in graditelj ljubljanske stolnice, in Janez Gregor Thalnitscher, zgodovinar zlasti ljubljanskega mesta. Druga hči se je poročila z Jan. Filipom pl. Coraduzi. Ta zakon je ženinove sorodnike tako razkačil, da so se sramovali biti v sorodstvu s Coraduzijem, češ, da vzame preprosto meščanko. Tožili so krivca pri deželnih stanovih, ki so stvar obravnavali 21. aprila 1659. Zahtevali so, naj se njegovo ime črta iz števila kranjskih deželanov. Deželni glavar ces. tajni svetnik Volk Engelbert grof Turjaški je povzel sklep, da izrekajo stanovi sicer sorodnikom sožalje, toda storiti ni mogoče ničesar, ker je Schönleben pošten mož in je upravljal častni posel sodnika in župana ljubljanskega.

Žena Suzana je umrla 23. aprila 1649. v 55. letu; pokopali so jo v kapeli presv. Reš. Telesa v nekdanji

ljubljski stolnici. Ludovik Schönleben se je potem l. 1652. drugič poročil z Magdaleno Hoffstetter. Ludovik Schönleben je bil sodnik l. 1644. in 1645., župan pa l. 1648., 1649. in od l. 1652. do 1654., od l. 1646. do svoje smrti je bil stotnik oboroženega meščanstva in je l. 1660. v tej časti sprejel cesarja Leopolda I., ko je došel v Ljubljano. Kot župan je l. 1653. oskrbel Ljubljani dva lepa umetna vodnjaka, pred mestno hišo in na Starem trgu. Da je bil umetnik, spoznamo iz okolnosti, da je napravil oltar za stolnico. Umrl je v 73. letu 26. avgusta 1663. Pokopali so ga v isti grobnici v stolnici, kakor njegovo prvo soprogo. Njegov oljnat portret hrani iz zapuščine barona Erberga cesarska privatna knjižnica na Dunaju.

Sin Janez Ludovik je bil rojen v Ljubljani 17. novembra 1618. in isti dan tudi krščen. Ker je bila mati pristna Ljubljančanka, je bila vzgoja v domači hiši slovenska in le deloma nemška. Zato poudarja Schönleben v predgovoru svojih l. 1668. izdanih postnih pridig, da jih je govoril nemško, »čeprav ni nemščina njegov materin jezik«.¹

Šole je obiskaval v Ljubljani, kjer so vodili pouk v latinskih šolah oo. jezuiti (pri Sv. Jakobu). Ti so se mu tako priljubili, da je v 17. letu, 15. oktobra 1635. vstopil tudi sam v jezuitski red, dasi bi ga starši rajši preskrbeli med svetom. Poslali so ga v novicijat na Dunaj. Rektor je bil tam Kranjec P. Janez Šega. Po dovršenih preizkusnih letih je nadaljeval svoj uk na dunajskem vseučilišču, kjer je dostal izpite iz modroslovja l. 1643.

Od l. 1643. do 1649. je mnogokrat nastopil kot slavnostni govornik, kjer je pozdravljal mladeniče, ki so srečno dostali svoje izpite ali dosegli doktorat. Te svoje govore je posamič izdal v Lincu, na Dunaju in v Gradcu. Izšlo jih je 14. L. 1649., ko je po zgledu in opominu cesarja Ferdinanda III. sklenilo dunajsko vseučilišče, da bo vedno zagovarjalo nauk o brezmadežnem spočetju Marije Device, ki še ni bil verski nauk, je tudi Schoenleben nastopil s prvim svojim govorom v proslavo Brezmadežne.

Jeseni l. 1650. je bil Schoenleben imenovan za šolskega vodja na ljubljanski latinski šoli, ki je štela šest razredov. S pričetkom šolskega leta, po Vseh svetih se je pouk pričel.

¹ Obwolen nicht angeborner Sprach.

¹ Glej: P. v. Radics: Der krainische Historiograph Johann Ludwig Schönleben. Mittheilungen des Musealvereines für Krain 1894, 1—72. — Valvasor: Die Ehre des Herzogthums Krain, II (VI), 353—357. — Marko Pohlin: Bibliotheca Carnioliae (Ed. A. Dimitz), 49—50. — Hormayer's Archiv, VIII (1817), 314—316. (F. X. Richter). — Dr. J. Gr. pl. Thalnitscher: Bibliotheca Labacensis publica. Izvestja Muz. društva 1900, str. 168—170. — Mittheilungen des hist. Vereins f. Kr. 1857, p. 48. (Dr. V. Klun.) — Jos. Marn: Jezičnik, XXI, 28—30. — A. Dimitz: Geschichte Krains, IV, 123—125. — Kopitar: Grammatik, 59—61. — Dr. Glaser: Zgodovina slovenskega slovstva, I, 152. — Ivan Grafenauer: Kratka zgod. slov. slovstva, 69.

Schoenleben je precej zasnoval šolski dnevnik. Zato smo o njegovem delovanju l. 1650/51. prav dobro poučeni. Dnevnik se je ohranil v Rudolfinumu v Ljubljani.

Jezuiti so v Ljubljani uvedli tudi primerne gledališke igre. Najprej so jih igrali dijaki v dvorani, od l. 1641. pa v posebno zato prirejenem gledališču s kulisami. Schoenleben je imel na Dunaju prilike dovolj, da je opazoval moč in vpliv gledaliških predstav na izoliko gojencev. Zato se je kot šolski vodja (prefekt so ga nazivali) takoj lotil istega izobraževalnega pomočka in je sam sestavil obširno dramo v latinskem jeziku: *Haeresis fulminata, Anastasius Tyrannus Orientis Haereticus*. Igra je imela dva predgovora in pet dejanj. Igrali so jo v dveh polovicah v dveh dneh, 2. in 3. maja 1651. V predgovorih je proslavljal kranjske deželne stanove, zlasti deželnega glavarja. Vsebinska igra je: Cesarja Anastazija zadene strela prav v obokanem hramu, ki mu ga je njegov dvorni matematik sezidal v varstvo proti streli. Ker je deželni glavar Volk Engelbert grof Turjaški nato povabil Schoenlebna s seboj na izlet na Bled (od 8. do 16. maja 1651), je jasno, da se mu je Schoenleben močno prikupil.

Schoenleben je to leto zbral vse še nahajajoče se podatke o jezuitski šoli in jih časovno uredil in zapisal. Ta kronika je za zgodovino latinskih šol v Ljubljani in dijaškega gledališča velike važnosti.

Eno leto je Schoenleben plodovito deloval v Ljubljani, kar ga pokličejo predniki za profesorja modroslovja na Dunaj, hkrati mu tudi poverijo častno mesto vseučiliškega pridigarja. Kot pridigar je kmalu zaslovel. Nekaj teh pridig je pozneje l. 1676. objavil v tisku. Toda vprav ti govori so mu zagrenili življenje, da je koncem šolskega leta 1652/53. popustil profesuro in odšel v Padovo, da bi dosegel bogoslovski doktorat. Obenem je zaprosil, naj ga izpuste iz reda, kar je l. 1654. tudi dosegel. Po kratkih mesecih je postal v Padovi 19. decembra 1653. doktor bogoslovja. Izpite je napravil tako dobro, da so mu takoj ponudili profesorsko stolico na ondodnem vseučilišču. To ponudbo pa je odklonil, ker se je hotel popolnoma posvetiti delovanju za domovino. Kratko dobo svojega bivanja v Padovi je porabil tudi v ta namen, da je zbiral zgodovinske podatke o svoji domovini, zlasti iz vseučiliških matic padovanskih.

Kmalu po povratku na Kranjsko je dobil Schoenleben stolno dekanijo v Ljubljani, ko se je pomaknil prejšnji dekan Marko Dolinar na proštovo mesto (1654). Čeprav pa je Schoenleben iz-

stopil iz jezuitskega reda, je bil vendar še vedno v zelo prijateljskem stiku z njim ves čas do svoje smrti. Že 11. avgusta 1654. čitamo, da je imel na Rožniku slovesno mašo, ko so napravili jezuitski dijaki kongreganisti procesijo na Rožnik.

Prošt Marko Dolinar je umrl 1. januarja 1657. Schoenleben mu je 3. januarja govoril pogrebni govor. Povedal je, da ga je rajni prošt 16 dni pred svojo smrtjo naprosil, naj sestavi nagrobni napis za prijatelja. To mu je storil. Sedaj pa ve, komu je bil napis namenjen, treba je le ime Marcus Dolinar vstaviti. Zadnje leto, katero je rajni prošt dovršil, je bilo leto 1656., pisano z latinskimi številkami MDCLVI, in prav to številko razberemo iz proštovega imena **MARCVS DOLINER**.

V domovini so Schoenlebna obsipali z različnimi častmi. Ljubljansko mesto mu je podelilo beneficij Primoža Vička v kapeli sv. Jurija v stolnici l. 1657.; deželni stanovi so si ga izvolili za saccelana sv. Ahaciju posvečene kapele v deželnem dvorcu; grof Engelbert Auersperg ga je naprosil, naj mu uredi knjižnico, kar se je zgodilo. Zapisnik je še ohranjen. Ko so l. 1661. obhajali dvestoletnico ljubljanske škofije, je Schoenleben vso osminno, torej osemkrat, pridigoval. Ko je prihajal novi škof grof Josip Rabatta, mu je šlo do štajerskega naproti odposlanstvo pod Schoenlebnovim vodstvom. Nagovor je dobesedno objavil Valvasor v knjigi »Die Ehre des Herzogtums Krain«, VIII., 674.

Schoenleben je hotel vse svoje moči posvetiti domači zgodovini; toda kmalu se je prepričal, da kot stolni dekan tega ne more storiti, ker ga je delo klicalo na razne strani. Zato se je l. 1667. odpovedal dekanski časti in je sprejel službo župnika in arhidijakona v Ribnici, misleč, da bo tu v mirni tihoti lahko čas dobro uporabljal v zaželjeni namen. Devet let je vztrajal na tem mestu do l. 1676. Dela se je lotil z vso vnemo. V Solnogradu so od leta 1668. do leta 1676. izhajale njegove knjige, ki zagovarjajo brezmadežno spočetje Dev. Marije, tudi rokopis »Aemona vindicata« je tu dovršil in objavil v Solnogradu l. 1674.; tu je tudi dogotovil razne genealogije, n. pr. Habsburžanov, ki je izšla l. 1681., Babenberžanov itd. L. 1672. je izdal tudi novo izdajo »Evangelia inu lystuvi«.

Zgodovinski in drugi posli so Schoenlebna vodili tudi iz Ribnice večkrat v Ljubljano. L. 1675. na praznik sv. Jožefa (19. marca) je imel zanimivo pridigo pri bosonogih avguštincih v Ljubljani (pri diskalceatih). Govor je izšel tudi v tisku še istega leta in je poučen radi mnogih zgodovinskih podatkov.

Pa tudi v Ribnici ni bilo ugodne prilike za mirno in temeljito znanstveno delovanje. Valvasor piše (VI., 354): »Prepričal se je, da nemirni valovi tudi deželo preplujejo in da raste še več trnja na poljskih mejah in sečih kakor na mestnih vrtovih; čem reči, da vlada tudi na deželi včasih še večji nemir ko v mestih, če so namreč take okolnosti kraja in službe.«

L. 1676. se je odpovedal ribniški župniji in odšel v Ljubljano, kjer je še pet let živel in se pečal večinoma z zgodovino. Cesar Leopold I. in potem nadškof solnograški sta mu ponudila službo dvornega knjižničarja, — pa jo je odklonil, da bi mogel delati le v prospeh domovine.

Mučno je bilo učenjaku, da je moral pošiljati svoja dela tiskarjem v tujino. Kako lahko bi se rokopis izgubil; koliko težav je bilo s tiskarsko korekturo! Zato si je Schoenleben želel tiskarne v Ljubljani in je v ta namen stopil v zvezo s tiskarjem Janezom Krstnikom Mayrjem iz Solnograda, ki je bil voljan, osnovati tiskarno v Ljubljani. Deželni stanovi so prošnji ugodili, dali dovoljenje Mayrju za tiskarno in mu obljubili na leto 200 gol-dinarjev podpore. L. 1678. je bil Mayr že v Ljubljani. L. 1680. je izšlo več Schoenlebnovih del iz te tiskarne: Rodopis (genealogija) rodbine gallenberške, dalje ursini-blagayske, disertacija o početku avstrijske habsburške hiše, l. 1681. pa Rodopis grofov Auerspergov in Attemsov in najbolj sloveče Schoenlebnovo delo: *Carniolia antiqua et nova*. I. del.

Tudi v Ljubljani je bil Schoenleben še vedno v zvezi z dušnim pastirstvom, ker je bil še vedno beneficijat kapelice sv. Jurija v stolnici in sacelan deželnih stanov. Tudi pridigoval je včasih, n. pr. slovensko 23. marca 1681. pri jezuitih ob shodu bratovščine »Umirajočega Zveličarja«, ko je veliko množico poslušalcev tako presunil, da so se solzili. To je bila njegova zadnja pridiga. Umrli je na neki vročinski bolezni 15. oktobra 1681. Valvasor pripoveduje, da je Schoenleben sam njemu in drugim napovedoval svojo smrt v tem letu, ki mu je bilo nevarno leto »annus climactericus«, češ, rojen sem l. 1618., umrl bom l. 1681. Naključje mu je slutnjo odobrilo.

Pokopali so ga 17. oktobra 1681. v kapeli sv. Križa v jezuitski cerkvi (sv. Jakoba), kjer se je njegova nagrobna plošča nahajala do l. 1897., ko so vsled potresa poškodovano cerkev popravljali. Vse svoje imetje in knjižnico je volil oo. jezuitom. Knjižnica je pogorela l. 1774. s poslopjem vred.

Schoenleben je bil ljubeznivega značaja, vzornega vedenja, zmeren v jedi in pijači. Ker je šel

redkokdaj iz hiše, se je zabaval doma z bojnimi petlini in s kodravim psom, ki mu je bilo ime Solidon.

Schoenleben je bil ud bolognske akademije Gelatorum in si je dal kot tak napraviti tudi grb. Sliko tega grba je natisnil na 3. strani svojih pridig: II. *Sacra peregrinatio ad Sepulchrum Dominicum* l. 1673. Grb kaže v klet presajeno pomarančo z napisom: *Servat translata virorem* = Hrani presajeno zelenje. Njegovo akademijsko ime je bilo *Il Ritirato* (umaknjenec), ker je najrajši tiho vedam služil. Na grbu je tudi napis: *Joannes Ludovicus Schoenleben, St. Theol. Doctor, Proton. Apostolicus inferioris Carniolicae Archidiac. Pleb. Reiff-nicen.*

Njegov obraz nam je ohranil bakrorez, ki ga je izdelal Johann van Berg l. 1676. Izšel je v knjigi »*Horae subsecivae*«, II. del.

Življenjepisci naštevajo 38 del, ki jih je Schoenleben sam izdal, dve knjigi pa sta izšli po njegovi smrti. Ta množina knjig dokazuje, kako marljiv delavec na slovstvenem polju je bil Schoenleben.

Prvi njegovi spisi so bili razni nagovori ob raznih prilogah, zlasti ob šolskih svečanostih, ko so promovirali doktorje in bakalavreje, pa tudi ob drugih prilikah, n. pr. ob porokah, ob smrti itd. Od l. 1643., ko je bil v 25. letu, do l. 1649. jih je izdal 13; samo l. 1648., ko je bil sklenjen vestfalski mir po tridesetletni vojski, jih je obelodanil 6.

Druga skupina njegovih del se nanaša na nauk o brezmadežnem spočetju Device Marije. Izdal je o tem predmetu šest knjig, in sicer l. 1658., 1659., 1668., 1670., 1671. in l. 1680. Knjiga »*Palma virginea seu Victoriae Marianae* (Deviška palma ali Marijine zmage) iz l. 1671. je bila v Rimu prepovedana (dana na indeks), ker je pisatelj hudo in brezobzirno napadal nasprotnike nauka, ki tedaj še ni bil določen kot verski nauk (dogma). Znani mu kardinali in posebno Academia Galatorum v Bologni so ga pa podpirali, da so v Rimu prepoved zopet umaknili.

Ko je bival Schoenleben v Ljubljani in Ribnici, je večkrat pridigoval. Zato je izdal l. 1668. dve zbirki pridig v nemškem in l. 1672. in 1673. v latinskem jeziku. Obe zbirki obravnavata Kristusovo trpljenje. L. 1669. je objavil zbirko pridig na čast svetnikom za zimsko in pomladansko, l. 1670. pa za poletno in jesensko četrletje. L. 1675., ko so po naših krajih začeli posebno častiti sv. Jožefa, je priredil pridigo na čast temu svetniku in jo opremil z mnogimi zgodovinskimi spomini iz domače zgodovine. L. 1676. je izdal v dveh delih pridige za vse nedelje v letu.

Schoenleben je bil izredno dober govornik v nemškem in slovenskem jeziku. Valvasor (VI, 353) pripoveduje, da so ljudje v gostih trumah vreli v cerkev, kjer je Schoenleben pridigoval.

Za zgodovinopisje se je Schoenleben že zgodaj pripravljaj. Že l. 1653. je izdal spis v proslavo ustanovnikov in dobrotnikov dunajskega vseučilišča (*Inferiae austriaco-academicae etc.*); l. 1668. spis v proslavo solnograškega nadškofa Maksimilijana Gandolfa grofa Khüenburga; l. 1680. delo o izvoru habsburške avstrijske vladarske hiše. Isto leto je objavil rodopise plemenitih rodbin: Gallenbergov, Blagayev, Auerspergov in Attemsov.

Za domačo zgodovino sta najvažnejši njegovi knjigi: *Aemona vindicata* iz l. 1674. in *Carniola antiqua et nova* iz l. 1681.

Po njegovi smrti sta izšla še dva spisa: »*Allegoriae SS. Patrum*«, alegorije cerkvenih očetov, nabrane v prid pridigarjem, l. 1682., in »*Annus Sanctus Habsburgico-Austriacus*« l. 1696., kjer popisuje 500 svetnikov, ki so v zvezi s habsburško hišo.

Poleg naštetih del jih je še več ostalo v rokopisu, n. pr. »*Orbis vota*«, spis o Brezmadežni; rodovnik habsburške hiše, segajoč do l. 600. po Kr.; Avstrijska kronologija; dalje mnogo izpiskov iz mestnih in cerkvenih arhivov, priprave za II. del kranjske zgodovine; popisi in nariski starih denarjev, izkopanih v Ljubljani, največ pa gradiva za rodopise kranjskih plemičev. L. 1660. je uredil tudi pridige Tomaža Hrena.

Kakor neutrudna čebelica je Schoenleben marljivo zbiral snovi za domačo zgodovino. Žal, da ga domačini niso podpirali in mu na razne oklice niso pošiljali gradiva. Kar je prejel, je bilo le manj vredno blago, sam pa bržkone vsled bolehnosti ni potoval po deželi in osebno navduševal rojake za podporo. Največ gradiva so mu dali graščaki o svojih rodopisih. Žal, da ga je smrt pobrala sredi najizdatnejšega dela; zato za nas najvažnejših del ni mogel dovršiti in izdati.

Za nas so največjega pomena njegovi spisi, ki se tičejo domače zgodovine. Njegovi rodopisi domačih plemenitih rodbin so ohranili svojo vrednost, čeprav se nahaja v njih mnogo zmot in napak. Nabiralec nam pač podaja, kar je prejel, obdelati pa stvarine vsestransko ni utegnil. Tudi knjiga »*Aemona vindicata*« iz l. 1674. hrani še svojo ceno. V tej knjigi dokazuje naš učenjak, da je Emona (tako bi se moralo to ime pisati in ne Aemona) res stala na ozemlju ljubljanskega mesta. Tej knjigi je priložil Schoenleben še seznam ljubljanskih sodnikov od l. 1295. in županov od l. 1504. dalje do l. 1674.

Najvažnejše Schoenlebnovo delo je njegova obširna knjiga: *Carniola antiqua et nova* iz l. 1681., ki obsega 670 strani v foliju. V tej knjigi je popisana kranjska zgodovina do l. 1000. po Kristusu. Snov je nabrana iz 200 pisateljev in iz raznih arhivov. Kakor njegovi viri niso vselej zanesljivi, tako tudi njegovo delo ni kritično. Podal je v njem za resnične dogodke mnogo bajk, nepotrjenih podmen, preveč tujih dogodb in pripovedk, ki se ne nanašajo na domačo zgodovino. Tvarina mu je pri sestavljanju naraščala, a pri zadnjem urejevanju bi bil moral ločiti zrnje od plev, bistveno od postranskega ter nam tako podati sicer manjši, a boljši in temeljitejši spis. Drugi del tega važnega dela bi bil gotovo mnogo boljši in za nas večje vrednosti, ker bi obsegal v istini dogodb kranjske dežele, ki se okoli l. 1000. že začno svitati, dočim so bili starejši časi v Schoenlebnovi dobi še precej nepojasnjeni.

Tudi slovensko slovstvo pozna Schoenlebna radi nove izdaje Hrenovih Evangelijev in Listov. Škof Tomaž Hren je l. 1612. založil knjigo »*Evangelia inu Lystuvi*«, ki jo je sestavil Janez Čandik. Ker je knjiga v poteku 60 let pošla, je oskrbel Schoenleben novo izdajo. Naslovil je knjigo: *Evangelia inu Lystuvi na vse Nedele inu jmenitne Praznike, celiga Leita, po Catholiski viži, inu po teh ponoulenih Mašnih Bukvah rezdeleni. Vsem catholiškim Slovenskim Cerkvam, stupraú v' krainski deželi, k' dobrimu, is Latinskiga na Slovenski Jezik suestu preloženi, inu z' novič poprauleni. S' perpušejnem gnadliviga inu visoku v' redniga firsta inu gospuda, gospuda Josepha Dvanaistga Lublanskiga Škoffa etc. na Suitlobo dani. Stiskanu v' Nemskim Gradcu skusi Widmanstetterske Erbe, v' sakhladi Joannesa Helma Bukueniga Veznika, V' tèm Leyti MDCLXXII. Str. 34+447.*

Cerkveno dovoljenje za natisk je dal generalni vikar Filip Terpin 1. julija 1672, cesar Leopold pa je dal ljubljanskemu knjigovezu Ivanu Helmu privilegij, da v rimskem cesarstvu razen njega ne sme nihče ponatisniti ali prodajati knjige.

Knjiga obsega naslednje dele: 1. Knjigovez poklanja delce škofu Jožefu grofu Rabattu. 2. Privilegij knjigovezu Helmu. 3. Cerkveno dovoljenje za natisk. 4. Predgovor. 5. Koledar. 6. Evangelije in liste za vse nedelje (1—267); 7. za zapovedane praznike in za nekatere godove pri posameznih cerkvah (269—380). 8. Molitve (381—386). 9. Katoške pesmi (387—404). 9. Katekizem (405—447).

Pomenljiv je predgovor (*praemonitio ad lectorem*). Schoenleben izvaja: Slovenski jezik ima toliko narečij, da ni mogoče izdati evangelijske knji-

ge, ki bi jezikovno ugajala vsem posameznikom. O Hrenovi izdaji se pritožujejo, da ima nekaj hrvatskih in srbskih besed. Kako pa naj jih nadomestimo z drugimi, ko domačih nimamo? Če se kdo pritoži o nekaterih nemških besedah, naj pomisli, da je bolj kazalo že udomačene besede sprejeti, kakor izposojevati si hrvatske, ki sredi Kranjske niso znane, n. pr. jezer za tavšent, dedič za erbič. Saj so vendar te besede domače, odkar smo si jih izposodili od sosednih Nemcev, s katerimi skupaj bivamo, odkar so se Slovenci priselili v te kraje. Zato smo rajši sprejeli okoli Ljubljane navadne besede, kakor tuje. Kdor pa prebiva ob hrvatski ali italijanski meji, naj nadomesti posamezne besede z ondi navadnimi. Pisati pa ne smemo, kakor govorimo, ampak polno, ne da bi izpuščali samoglasnikov. Pišimo po navadi naroda, govorimo pa po krajevni navadi (*Quare scribamus more gentis, loquamur more regionis*).

Iz tega predgovora bi človek sklepal, da je Schoenleben Hrenovo izdajo precej spremenil. V istini pa ni skoro nikake razlike glede besedila. Ponatisnil je liste in evangelije skoro do črke natančno; spremenil je besedi »jezer« in »dedič«; prvo po pravici, ker je madžarska, drugo po krivici, ker je beseda dedič znana po vsem Slovenskem. Sicer pa je le malo razlik: Hren, 10 b: v' tiisti okulici, Schoenleben 15: v' tiistim kraiu; H. 10 b: stražo delali, Sch. 15: stražo držali; H. 10 b: kopel tiga druguč rojstva, Sch. 17: tiga prerojena; H. 10 b: dediči bomo, Sch. 17: erbiči bomo; H. 11 a: katero (besedo) je ta Gospud nam na znanje dal, Sch. 18: katero je ta Gespud nam izkazal; H. 116 b: na tretjanajsto nedelo, Sch. 232: na trinajsto nedelo; H. 130 b: deset milarjov zlata, Sch. 256: deset tavšent centov; H. II. del, 1 a: izlagajo, Sch. 269: rezlagajo.

Razlika med obema izdajama je torej zelo neznačajna in jo komaj opazimo. Nekaj besedila je Schoenleben izboljšal, nekaj poslabšal, vendar v celoti njegova izdaja ne zaostaja za Hrenovo. Schoenleben je imel za pravilo, naj se pisatelj drži ljudske govorice. Ali niso nekateri slovničarji

tudi dandanes tega nazora? Kopitarju to mnenje ni ugajalo. Zato se je izrazil, da stoji v tem oziru Schoenleben na Trubarjevem stališču.

Schoenlebnova izdaja je ilustrirana z malimi bakrorezi (28 × 28 mm), nanašajočimi se na dogodke dotičnih evangelijev.

Razvrstitev listov in evangelijev v Schoenlebnovi izdaji je nekoliko drugačna od Hrenove, ker je izpeljana po rimskem misalu, ki je bil v tem času vpeljan mesto oglejskega.

Schoenleben ima brezdvomno velike zasluge za našo kulturno zgodovino:

Kot voditelj jezuitske gimnazije v Ljubljani je bodrilno vplival na učence. Spisal jim je igro, ki so jo igrali v splošno zadovoljnost občinstva. Sestavil je tudi zgodovino jezuitske gimnazije do svojih časov.

Bil je tehten in priljubljen cerkven govornik, ki je tudi več zvezkov svojih ogovorov izdal v tisku.

Začel je pisati zgodbe domače dežele. Čeprav tega dela ni dovršil niti po količini niti po kakovosti, je vendar dal podlago Valvasorju in je spodbudil druge, da so se jeli zanimati za domačo zgodovino in spisovati kronike in druge zgodovinske spise, n. pr. njegova nečaka dr. Anton in dr. Gregor Thalnitscher, ki sta ohranila svojemu ujcu hvaležno srce vse dni svojega življenja.

Bržkone je Schoenleben provzročil, da so po nekaterih krajih začeli spisovati cerkvene matice, n. pr. v Kočevju l. 1669., prav tedaj, ko je bil Schoenleben arhidijakon v Ribnici in je spadalo Kočevje v njegovo področje.

Izdal je slovensko knjigo evangelijev in listov l. 1672., ki je bila zopet prva slovenska knjiga po tridesetletni vojski. Knjigi je pridejal cerkvene pesmi in katekizem, kar je bilo ljudstvu v velik prid.

Pozval je v Ljubljano tiskarja in tako omogočil, da so se poslej mogle tiskati knjige tudi doma, kar je njih število znatno povečalo.

Škoda je, da po njegovi smrti ni bilo najti moža, ki bi bil izdal njegovo ostalino, zlasti spise, tičoč se domače zemlje.

Beg . . .

Ne glej me s sijem zlatih solnc,
ne ljubi me z močjo plamenov —
Bežim pred Bogom: brata sem ubil;
bežim pred ženo, sina sem ji ubil — — —
O Bog, o žena! —

Vajino zaničevanje čutim,
vajino maščevanje slutim.
Vse črne noči, o Bog,
vse črne noči, o žena! . . .

France Bevk.

Roža Marija.

Na skali roža raste,
roža Marija, rajska Mati,
roža stoterih žalosti.

Materam našim so križali sine,
materam našim so srca prebodli
z meči stoterimi.

Roža Marija, glej zemljico našo,
žalostna pota so romarska,
tihe so pesmi priprošnjice.

Roža Marija, rajska Mati,
pomagaj nam v milosti svoji,
roža stoterih žalosti!

Roža Marija je solzo stočila,
roža Marija za našo srečo,
roža stoterega upanja.

France Bevk.

Mlade sanje.

Ali se nebeške zvezde nižajo,
ali gre name roj zlatih mušic?

Nebeška vrata se odpirajo
in meni raste dvoje perutnic
in dvigam se visoko pod nebó
in že slišim, kako nebeški petelini pojó.

Pridem do samih nebeških vrat —
pa se zapró in zlat ključ ko svetla luč
pred mano pada na zemljó
in meni peruti odpovedó
in strmoglavim za ključem v neskončni prepad
in mislim: o, kaj bo z menó — —

Ključ, ključ!

Joža Lovrenčič.

Sova premišljuje.

Na suhi rogovili zelene smreke
sova sedi,
zaprte ima veke
od jutra do noči
in molči, molči.

— Kdo, kdo
bi bil zadovoljen z menó,
kdaj, kdaj
pridem naj? —

Nagne se dan in smreka v tèmí,
kakor bi noge imela, izginja,
mimo okna neslišno sova leti,
obsedi nekje blizu in se oglasi,
ko da pod oknom zaškripala je že koščena stopinja.

Joža Lovrenčič.

Književnost.

Problemi malega naroda. Spisal Abditus. V Ljubljani 1918. (I. zvezek »Knjižnice socijalnih in političnih spisov«, ki jo izdaja »Slovenska socijalna matica«.)

»Narodi morajo sami izdelati magno charto svoje svobode, oprto na njihove lastne ideje, na njih zgodovino, tradicije in stremljenja glede bodočnosti.« (Balfour v angleškem parlamentu v juliju 1917. Citat na str. 30.)

Ne mislim pisati kritike; kritiko, iz katere bi se bralec in pisatelj kaj naučila, bi zamogel napisati le tisti, ki je na polju, s katerega je vzeta tvarina, strokovnjak. In to jaz nisem, čeprav se s problemi, ki jih obdelava knjižica, ne pečam danes prvič. Zdi se mi pa potrebno, opozoriti naše izobražence na to delo, ki je izredno aktualno. Saj smo prišli sedaj v položaj, da si moramo izdelati svojo magno charto.

Pisatelj pravi o svojem delu sledeče: »Ko zaključujem svoje premišljevanje o naših narodnih problemih, se zavedam, da jih nisem obdelal izčrpno: komaj dotaknil sem se jih. Pokazal sem zgolj na vzroke naše dosedanje onemoglosti, na naloge, ki nam jih je v rešitev naložila usoda.« To, kar je pisatelj nameraval, je tudi dosegel. Opozoril nas je na množico naših gospodarskih in kulturnih vprašanj, glede katerih si bo moral biti vsakdo na jasnem, kdor se bo zanimal za življenje v Jugoslaviji.

Prvi dobiček, ki ga bo povprečni bralec imel od knjige, je ta, da ga pisatelj uvede v nov način mišljenja: v gospodarsko mišljenje; pisatelj ga opozori na vse načine, kako si služijo ljudje kruh in v kakih smereh se razvija moderno gospodarsko življenje, zakaj propada mala obrt, zakaj bogate veliki narodi.

Kako je stroj izpodrinil delavca, kažejo številni primeri. »Kar je na priliko izdelal en tkalec v enem letu ob štirinajsturnem delavniku, to izvrši danes en delavec s pomočjo stroja ob deseturnem delavniku v treh dneh. Poleg tega so strojni izdelki vsaj navidezno lepši; ker so tudi cenejši, so z lahkoto trgovsko dejali ob veljavo nekdanje ročne izdelke vaških in trških obrtnikov.« (Str. 8.) »V avstrijskih tobačnih tovarnah se je leta 1900. izdelalo 3.101.120.900 cigaret. Za to delo je bilo potreba 8401 oseba. Med tem so se obrati tehnično izpopolnili, nov stroj je bil uveden v delavnice. Učinek novega stroja je bil presenetljiv: število delavcev se je znižalo, število izdelkov pa zvišalo. V letu 1908. se je izdelalo že 5.238.097.620 cigaret. In glej, za to delo se je rabilo 6636 delavskih oseb. S pomočjo novega stroja so izdelali 2.136.976.720 cigaret več nego jih je izdelalo 1900. leta — 8401 oseba.« (Str. 13.) »Tehniški napredek je na ta način stvaritelj takozvane

industrijske rezervne armade, to je, množi število tistih, ki ne najdejo dela, ki so produktivno odveč.« (Str. 14.)

Pisatelj razlaga dalje organizacijo kapitala v delniških družbah, kartelih in trustih. »Petrolejski trust, ki mu načeluje Rockefeller..., ima svoje železnice in svoje ladje; ima svoje petrolejske vozove in svoje rafinerije. Sam izdeluje, kar rabi, na primer sode, vrče, sesalke itd., ter izdeluje tudi vse postranske produkte. Od petrolejskega vrelca pa do svetilke — ena sama roka, en sam podjetnik.« (Str. 25.) Poseben odstavek opisuje pomen bank.

Zelo resnično je opisan vpliv gospodarskega življenja na narodnostne boje. »Gospodarsko odvisni delavci, kmeti, uradniki se ne morejo trajno upirati kulturnemu in političnemu vplivu svojega soseda, ki je gmotno jačji.« (Str. 31.) Besede ilustrira zgled s Kočevskega, kjer so »Slovenci sami zahtevali nemške šole, da bi otročiči ne bili takšni zaničevani reveži kot so bili njihovi starši«.

In naši delavci na tujem — ali se naj tudi ob časih naše samostojnosti tujina diči z deli njihovih rok? »Ustvarimo doma pogoje za njih gmotno življenje — to je naš veliki narodni problem! In videli bomo, kako resničen je pregovor o ptiču, ki se vrača v gnezdo.«

Kako naj jim damo doma kruha? Razvijmo lastno industrijo, izrabimo intenzivneje našo zemljo za poljedelstvo. »Prirodno pravo nam dovoljuje, da na svoji zemlji razlastimo vse podzemne vrednote in vse vodne sile; prirodno pravo nas opravičuje, da izvršimo že deloma izvedeno kmetsko odvezo do konca.« (Str. 35.) Da se odkupijo veleposestva, fidejkomisi, ogromni gozdovi, zahtevajo n. pr. tudi Nemci na svojih »ljudskih taborih« (n. pr. v Fürstenfeldu dne 29. septembra 1918). V bistvu bi stvar ne bila nič drugega kot zemljiška odveza kmetov l. 1781., oziroma l. 1848. Dostavimo naj samo to, da naj tvorijo tu izjemo posestva, ki služijo občekoristnim namenom.

Posebno me je zanimal odstavek o našem šolstvu. To naj preberejo vsi učitelji na ljudskih in srednjih šolah, in vsi, ki imajo pri šolstvu kaj besede. »Ljudska šola bi morala biti resnično ljudsko vzgojevališče. V tem pogledu pa je naša ljudska šola kulturno in pedagoško visoko pasivna.« »Naš sedanji ljudskošolski učitelj je narodna in kulturna sramota.« Ta stavek pač velja samo s precejšnjo omejitvijo, ker tudi tukaj je »notranji imperativ posameznikov izvršil pri nas velika kulturna dela,« kljub slabi, sramotni plači, kljub izkoriščanju po strankah. Pisatelj nam razvije obširnejše sliko duševnega razvoja učiteljevega, ki je prišel mlad deček na učiteljsko, kjer so ga »vzgajali« štiri leta; žalosten je človek, ko jo premišljuje. In vendar, če vzamem v

roko že samo »Slovenskega Učitelja« (žalibog nisem zasledoval drugih strokovnih listov učiteljstva), moram reči: V tem stanu je veliko kulturnih delavcev, veliko idealnih učiteljev. Sicer pa to gospodu pisatelju gotovo ni neznano. On gleda na široko maso in se zaveda, da izjeme, ki jih ustvarja idealizem posameznikov, ne opravičujejo sistema. Tu je zapisal gospod pisatelj nekaj stavkov, tako resničnih, nam tako iz duše vzetih, da jih ponatisnemo dobesedno:

»In vendar spadajo v ta stan najboljše moči... Največji pisatelji so pisali za ljudstvo in otroke...

Sedanje ljudsko šolstvo ima dve temeljni napaki. Prvič: ljudski učitelj bi moral imeti večje duševne zaklade, ki bi mu jih dala temeljitejša in svobodnejša vzgoja. Samo duševno zelo močen kulturni delavec dosega resnično velike uspehe pri otroški in ljudski vzgoji. Drugič: ljudski učitelj bi moral biti gmotno in politično povsem neodvisen.

Tudi sledeči trditvi ne moremo odrekati, da vsebuje mnogo resnice: »Sploh tiči posebnost našega šolstva (ne samo ljudskega. Op. poroč.) v tem, da je tuje domačim potrebam in razmeram, da suverensko prezira eksistenčne pogoje sodobnega življenja. Zato so mladi ljudje, ko zapuste šole, tujci v svetu.« V Jugoslaviji bomo morali najprej revidirati naše šolske zakone, to je gotovo. Kolikokrat se je že izrazila pri naših izobraževalnih in političnih zborovanjih misel, da je treba n. pr. po deželi uvesti obvezne kmetsko-gospodarske nadaljevalne šole za fante in gospodinjske tečaje za dekleta. Pod Krekovim vplivom je dežela na tem polju mnogo storila. Čez noč seveda stvar ne bo šla, ker nimamo za to usposobljenega učiteljstva. A naša zahteva ima dva mogočna zaveznika, ki jo podpirata in ki ji bosta baš sedaj laže pripomogla k zmagi kot kdaj poprej ali pozneje: pomanjkanje živil, ki je silno dvignilo pri meščanih zanimanje za kmetijstvo in pravilno cenjenje kmetskega dela, in demokratizem, ki bo s svojim dihom vplival na nas vse, da bo pojemala tista zavest »gospoščine« pri duševnih delavcih; ta zavest je tudi deloma ovirala učiteljski stan, pečati se s kmetovanjem. Morebiti nas bo nova doba tudi odtrgala od tistega malenkostnega politiziranja, ki je bilo neplodno, nas oprostila prevelikega posedanja po gostilnah — v naših žepih bo še precej časa prepil! — in podnetila v nas željo po plodonosnem, solidnem delu.

V knjigi je nekaj nejasnih izrazov, ki o njih ne vemo sicer, kako jih je pisatelj mislil, o katerih smo pa precej sigurni, kako jih bo večina bralcev tolmačila. Odstavek, v katerem govori pisatelj o potrebi večje izobrazbe in gmotne neodvisnosti učiteljeve, zaključuje s stavkom, da bi »tako ljudsko šolstvo sezidalo kulturni jez, ob katerem bi onemogli vsi navalí reakcije in nazadnjaštva.« (Str. 40.) Knjiga je pisana v lepem, leposlovno izpiljenem slogu, nazorna dostikrat že v posameznih naslovih; posamezni stavki — zlasti pogosto na koncu odstavkov — so kot izklesani. Tako n. pr. konča pisatelj odstavek: »Vélíki narodi bogaté, mi pa ubožamo« s stavkoma: »Gospodarsko je slovensko ljudstvo nazadovalo, idejno pa je le nezadostno napredovalo. Konservativnost je čuvala nad njim, pobožnim in pohlevnim hlapcem.« (Str. 10.) (Podčrtal v obeh slučajih poročevalec.) Reakcija, nazadnjaštvo, konservativnost — vsakdo ve, v

kakem pomenu so nas navadili časopisi, jih rabiti. Precej isto pomenijo kakor klerikalizem, ta pa zopet precej isto kakor katolicizem. V katerem pomenu jih rabi g. pisatelj? Če jih ne rabi v tem pomenu, bi se bilo skoro treba jasneje izraziti, ker »pobožni in pohlevni hlapec« govori za — dosedanje splošno razlago. V knjiški programatičnega značaja o naših življenjskih vprašanjih v novi državi moramo pač zahtevati nedvoumno jasnost. Naj nam bo dovoljeno, ponoviti staro resnico, da katolicizem kot svetovno naziranje nima niti z reakcijo, niti s konservativnostjo ničesar opraviti. Tu bo pač potrebno, da katoličani sami to dvoje vedno ločijo v besedi in dejanju, pa tudi zahtevajo, da se ta pojma drugod ne istovetita. Nam je čisto prav in hvaležni smo, če se napada nazadnjaštvo, ne more nam biti vseeno samo, če trpi pod tem verstvo. Boj med naprednim in konservativnim elementom obstoja v vsaki struji in tudi med katoličani; ta boj v pravih mejah in med dobromislečimi ljudmi je tisti naravni, zdravi proces, ki zasužura soliden napredek, ker pokaže v vsestranski razsvetljavi vrednost starega in prednosti novega. Ker pod imenom napredka se prodaja včasih tudi tako blago, ki tega imena ne zasluži. Z mamljivimi etiketami ne operirajo samo trgovci. Kar se tiče konservativnosti kmetove, pa moramo reči, ne da bi se bali očitka pretiravanja, da kmetova konservativnost ni v nikaki zvezi z njegovo vernostjo. Pisatelj je opisal kmetovo življenje tako lepo, da je iz tega opisa razvidno ne samo, da je opazoval z ljubeznijo boje kmetove, ampak tudi to, da je vir konservativnosti v kmetovi preobloženosti z delom in v slabem gmotnem položaju pred vojno. »Tudi pri poljedelskem delu,« pravi pisatelj, »in v domači industriji se podaljšuje delovni čas do skrajne meje v škodo zdravja, morale in uspešnega šolskega pouka. (Podčrtal poročevalec.) Žena in otroci hodijo pozno spat in vstajajo še pred dnem, da morejo izvršiti potrebno delo prihodnjega dne. V utrujenem telesu pa duša ni vzbujena, um ni čvrst in dovolj gibčen. Narava in njene krasote jih malo zanimajo, za premišljevanje o svoji usodi nimajo časa. Njih duh kloni vsled prevelikih telesnih naporov. (Podčrtal poroč.) Nedeljski počitek in nedeljska služba božja je njih edino razvedrilo.« (Str. 12.) Kako resnične so te besede! Za izobrazbo je premalo časa, premalo priložnosti; da bi vse nedelje porabil za študiranje, tudi od kmeta ne bomo pričakovali. Vsakdo je včasih rad vesel in brez skrbi, kmet tudi. Velikokrat stori človek sebi večjo uslugo in opravlja potrebnejše delo, če počiva in se razvedruje kot če dela. Ne morem si pa kaj, da bi tu ne navedel misli, ki jih je izrazil generalni ravnatelj Kmetijske družbe g. G. Pirc pri zborovanju Kmetijskega odseka S. K. S. Z. v Ljubljani dne 9. septembra 1918: Ni resnica, da je naš kmet nasproten napredku. Poglejmo samo to, kako silno je napredoval v zadnjih desetletjih glede živinoreje, rabe umetnih gnojil, sadjarstva i. t. d. Da je pa njegova izobrazba še vedno zelo pomanjkljiva, je kriva šola, ki mu ne da tega, kar bi moderna šola na kmetih morala dati: pouk v kmetijstvu in gospodinjstvu. Osnovnih pojmov, zlasti iz kemije, s katerimi operira veda o umnem kmetovanju, kmetu manjka. Gotovo je pa tudi, da živi med mnogimi kmeti nekak načelen konservativizem, ki ima po mojem mnenju svoj vir v preveliki ljubezni do denarja,

zvezani s pomanjkljivo izobrazbo, ki bi kmeta naučila, da bo denarja imel še več, če ga za enkrat pametno investira. A eno sem videl: Ko je prišlo med ljudi več denarja v sedanji vojni, so kmetje nakupili veliko poljedelskih strojev. Pravil sem jim, naj nakupijo sedaj stroje in si nabavijo štedilnike. Koder sem našel odpor, češ, »to so stare navade«, da se kuha v peči, sem videl povsodi, da njegova konservativnost ni v nikaki zvezi z vero.

Odkrito rečeno: Ne morem spraviti v zvezo stavkov na str. 12 s stavkom o pobožnem hlapcu.

Dostavimo naj k vsemu še to-le: K problemom malega naroda spada tudi problem, kako poskrbeti za to, da narod ne izgubi nikdar zveze z — Bogom. Kakor trdi pisatelj po pravici, da v šoli zadostijo svoji nalogi komaj najboljše moči, tako moramo tudi želeči, da se žrtvujejo duhovniškemu poklicu v obilni meri najboljši. Da se zastonj trudijo zidarji, če Bog ne zida hiše, za nas ni fraza.

Opozorim naj še na pomen varčnosti za ljudsko blagostanje, varčnosti zlasti glede alkohola, ki nam uniči milijone premoženja, toliko zdravja in miru po naših hišah. Pisatelj problemov malega naroda tudi ni nameraval obravnavati izčrpno; omejil se je v prvi vrsti na probleme gospodarskega napredka. Izogibal se je stvari, glede katerih ni mogel računati na soglasje bralcev. Tudi za tako delo smo mu iz srca hvaležni. Želimo mu veliko bralcev, ki jim bo priporočal delo tudi mojstrski slog in metodična razdelitev v 23 odstavkov na 44 straneh. Z največjim uspehom bi se knjižica rabila kot podlaga za vodstvo kakega kurza ali za skupno študiranje gospodarskih, socialnih in kulturnih vprašanj. Pri nas je podlaga zato dana baš po neumornem, veleobsežnem delu Krekovem na teh poljih.

I. Dolenec.

Luč. Almanak hrvatsko-slovenskog katoličkog narodnog đastva. 1918. Uredili Jože Stabej i Josip Stipančić. Cijena K 6—, za đake K 3—.

Ko se je vnela svetovna vojna, je Zora, glasilo slovenskega katoliškega dijaštva, prenehala. Vzrokov je bilo več. Ali bi se bili dali odstraniti, je drugo vprašanje. Tudi želja, izdajati Zoro kot posamezne vojne številke, kakor so storili Hrvatje z Lučjo, ni prišla do uresničenja. Vendar bi se bilo to moralo zgoditi: naše dijaštvo ni moglo do besede, javnost pa ni mogla izvedeti, kaj in kako misli njeno dijaštvo v tem času: ali se je kaj izpremenilo, na dobro ali na slabo, ali se je tudi njega polastila furija strasti in sovraštva in majhnosti ali se je predalo malodušju in pesimizmu? ali pa se je dvignilo v misli na novo človečanstvo, v misli na svobodo in vstajenje?

Ker Zore le ni bilo, se je slovensko katoliško dijaštvo združilo s hrvatskim in izdalo skupen almanah Luč.

Že prvi listi v almanahu nam povedo, kam hoče naše dijaštvo: prvi list prinaša sliko Krekovo, v čigar obzorju kroži sedaj vsa naša javnost, tretji list prinaša Krekov slavn testament: »Vi vsi, ki ste seme enega naroda...!« S Krekovo sliko pred seboj, z njegovo oporo v srcu je stopilo naše katoliško dijaštvo na dan in izpregovorilo: Hočemo! »Zakaj v naši mladeži ni bilo nikoli krepkejšie sile, ko je zdaj odpor njih molčeče bolesti. Tisoči zaklenjenih src se grejejo ob misli na

dan in na vstajenje narodovo.« (Str. 5). Že v tisti besedi — fantje — s katero so se podpisali pod posvetilo Kreku, leži vsa volja in veselje in pogum. In ves almanah je prepleten s spomini nanj, z ljubeznijo, katera jih je vezala in jih še veže s tem velikim možem. Dolenčev članek nam pripoveduje zasebne anekdote iz Krekovega življenja, katere nas vnamejo zanj bolj, nego govor, poln fraznega in blestečega navdušenja. Isti Dolenčev članek »Dr. Krek in naše izobraženstvo« (str. 9) pa nam je posvetil še v neki drug kotiček, ki je pri nas še precej teman in nepreiskan; zato so stavki, ki govore o njem, tembolj vredni, da jih prebereš in premisliš: to je kotiček, v katerem se skriva veliko vprašanje o razmerju med svetnimi katoliškimi izobraženci in duhovniki. — Sedemnajstotica člankov znanstvene ali programne vsebine, ki jih prinaša Luč, govori skoro o vseh stvareh, ki morejo zanimati naše dijaštvo v sedanjem času: o dr. Kreku, o našem kulturnem življenju po vojski, o umetnosti (Stabejev članek »Za ali proti«, o nagoti v umetnosti, je za informacijo našemu dijaštvu prav dober, kajti o tej stvari nimamo napisanega še skoraj nič, dasi bi bilo silno potrebno), o dijaški organizaciji, o narodni umetnosti, i. t. d. Za zgodovino naše stenografije, kakor kulture sploh, je važen spis o profesorju Bezenšku in jugoslovanski stenografiji. Informativno za nas je, kar je napisal Josip Andrić o hrvatski katoliški književnosti (str. 157). Andrić opisuje literarnohistorično ozadje in razvoj mladega katoliškega literarnega preporoda na Hrvatskem. Pregled ima to napako, da govori o pisateljih, pesnikih in kritikih mladega hrvatskega katoliškega literarnega preporoda kakor o čisto zrelih umetnikih, ki pa so pravzaprav šele začetniki in jih je prav malo, pri katerih bi mogli označiti že pravo umetniško izrazitost. Tudi Grgec je preveč slavljen, kajti v njegovih kritikah je veliko stare rigoroznosti in klerikalno- (v tistem slabem pomenu te besede) strankarske barve; to se tudi splošno opazuje pri kritikah in člankih o umetnosti v mladi hrvatski katoliški literaturi. In preko tega smo prišli Slovenci z Dom in Svetom že daleč.

Leposlovni del se mora presojati s stališča Luči: Luč je dijaški almanah. Poleg pisateljev in pesnikov, ki imajo že znano ime, je vrsta takih, ki začenjajo, ki bi radi začeli in radi kaj napisali. Glavno besedo v leposlovnem delu imajo Hrvatje in zdi se mi, da so za almanah premalo izbirali. Almanah Luč ni mesečnik Luč, na to bi se moralo bolj paziti. Dobro so pesmi Izidorja Poljaka; neokusen, kolikor more biti, je Vida Blazinčiča »Petar Neznani«. In tako sem in tja. Izmed Slovencev sta z leposlovno prozo zastopana le dva: Narte Velikonja in Jože Plot. Stabejevi »Zabrisani listi« so le odlomki, ki hočejo izraziti težo in žalost časa in borjenje duha do izraza in veličine. Velikonja nam je z »Belo vrtnico« podal lep duševni dialog, opisal kos znanega življenja na čisto nov način. Njegov slog, znan že iz Dom in Sveta, je drzen in njegova največja moč je ravno v dialogu. »Gospod in gospa« je ena izmed tistih Plotovih majhnih črtic, ki jih stresa v Dom in Svet, ki nam rišejo čisto navadno, majhno življenje in pri katerih se zamislimo ali pa zasmejemo. Vendar se mi zdi »Malenkost« boljša nego »Gospod in gospa«. Pesmi ima Plot tri; V. Biten-Radoš eno, ki pa niso nič posebnega. Velikonja je podal Hrvatom lepo analizo

Lovrenčičeve »Devete dežele«. Ta kritika je najboljša, kar jih je bilo napisanih o Lovrenčiču.

Tretji del Luči zavzemajo ocene. V njih se očituje velika načitanost mladih kritikov, posebno hrvatskih. In to je za kritika potrebno. Zelo neokusna in sentimentalno-patetična pa je Stabejeva kritika o Iv. Cankarjevih »Podobah iz sanj«.

V celoti je »Luč« dobro urejena; le pri čitanju slovenskih člankov sem opazil, da imajo vsi po sili vrinjeno besedo »pripoveda«, ki je čisto gotovo niso sami zapisali. Celo v Velikonjevo »Belo vrtnico« je potisnjena. V tem se pozna roka Stabejeva, ki ga mladost sili, da je po svojih mislih primoran dajati nauke tam, kjer misli, da so potrebni, pa niso.

Ivan Dornik.

Savremenik. Izhaja XIII. leto, izdaja ga Društvo hrv. književnika. Savremenik je svobodomiseln list, ki se ne ozira »na osjećanje crkvenih naših političara. Slobodouman, jer će donijeti samo ono, što je estetski i književno uspjelo, bez obzira na tendenciju i duh, ma se ono i protivilo dogmama konzervativaca ili ih ukrijepilo. U 'Savremeniku' mogao je da suradjuje Lourdom obraćeni mistik Marin Sabić, klicajući: 'Ja sit sam uma, Gospode!', a moğaše da uza nj suradjuje i Natko Nodilo, koji klicaše: 'Papinska država nema nikakve legalne osnove!...' Takav bijaše 'Savremenik' od svojga osnutka, pa je tu dobru tradiciju sačuvao i do danas.«

Tako piše o njem dr. D. P. v Hrvatski Njivi, 22—23, str. 391.

6. lipnja t. l. pa je imelo Društvo hrv. književnika občni zbor, kjer se je dogñalo, da je Savremenik potreben reforme, ali pa da ga Društvo sploh preneha izdajati. Za časa vojske je namreč Savremenik postajal vedno tanjši, posebno, odkar se je ustanovil Književni Jug. In kakor je imel Savremenik pred vojsko vodilno vlogo, se zdi, da so jo prevzeli sedaj drugi listi, katerih so Hrvatje za časa vojske ustanovili precejšnje število. Četrta številka letošnjega leta je posvečena Preradoviću in bo tistemu, ki hoče tega pesnika natančneje študirati, dobrodošla.

Ivan Dornik.

Hrvatska Prosvjeta. L. 1913. je osnovala mlada katoliška generacija na Hrvatskem »Kolo hrvatskih književnika« in l. 1914. je začel izhajati katoliški literarni list »Hrvatska Prosvjeta«. Njeno uredništvo je dobil v roke tedanji urednik »Luči«, Petar Grgec; ko je odšel Grgec k vojakom (sedaj se nahaja v italijanskem vjetništvu), je prevzel uredništvo dr. Ferdo Rožić.

»Prosvjeta« se lepo razvija in je nekaka paralela našemu Dom in Svetu, dasiravno ga nikakor ne dosega. Mlada hrvatska katoliška generacija še nima tako izrazitih pesnikov in pisateljev, kakor so pri nas Izidor Cankar, Majcen, Lovrenčič, Velikonja, Bevk. Mnogo pesmi in črtic, ki jih prinaša »Prosvjeta«, je zrelih komaj za »Luč«, nikakor pa ne zanjo. Sploh naj bi tudi »Prosvjeta« opustila tisto misel, kateri je pri nas Izidor Cankar glede Dom in Sveta napravil tako radikalen konec: da je namreč dostopna začetnikom, ki poskušajo kaj napisati.

Ivan Dornik.

Hrvatska Njiva. Med vojsko so ustanovili Hrvatje list, ki je dober, ki je bil potreben in kateremu Slovenci nimamo paralele: »Hrvatsko Njivo«. Sedaj iz-

haja drugo leto, prinaša socialne, prirodoslovne, politične in narodnogospodarske članke, kritiko i. t. d. »Njiva« je čisto neodvisno glasilo, »daleko od svih klika i koterija, od svih struja i stranaka. Njena je zadaća, da služi narodu istinom i prosvetljivanjem, da uzgaja kulturne jedinice, da razprostore slobodoumna demokratska načela, da promiče socijalno osjećanje i narodno-gospodarstveni napredak«. »Njiva« je lepa revija in jo je le priporočati, posebno, ker prinaša važne socialne članke, kakor: o zakonih, ki jih je razrušila vojska, o seksualnih problemih i. t. d., o stvareh torej, o katerih se pri nas piše premalo in o katerih bi se moralo pisati več. Izhaja vsako soboto in stane na leto 36 K. Naroča se z naslovom: »Hrvatska Njiva«, Zagreb, Mikolićeva ulica 8.

Ivan Dornik.

»Cesta.« Ko je ustavila cenzura na Češkem »Narodne liste«, so se združili pisatelji in časnikarji in začeli namesto njih izdajati »Cesto«, literaren in podučen list, ki naj bi zadostil vsem čitateljem. Prinaša pesmi, povesti, znanstvene članke, poročila, ocene in važnejši politični in kulturni pregled. »Nekdaj je vsaka cesta peljala v Rim, danes pelje vsaka cesta domov«, ima zapisano v programu. V »Cesto« pišejo najboljši češki pisatelji. Stane 40 K in se naroča v Pragi II., Mariánská ulica 3.

Ivan Dornik.

»Problém Krísta v moderní krásné literatuře.« O njem piše František Dohnal v »Archi«, katoliškem mesečniku za literaturo, umetnost, kulturo in življenje, v 1.—4. številki. »Archa« izhaja šesto leto v Olomucu in stane 11 K.

Ivan Dornik.

Cerkveni Glasbenik,

glasilo Cecilijinega društva v Ljubljani. Urednik: Stanko Premrl, vodja glasbe pri ljubljanski stolnici. Devetindeseti in štirideseti letnik.

Ob štiridesetletnici Cerkvenega Glasbenika hočem v kratkem poročilu orisati njegovo delo v letih 1916. in 1917. Lastna izkušnja mi pravi, da večina izobražencev pozna ta list komaj po imenu. Res je, da se je list posebno v začetku gibal v ozkih mejah: boj zoper protiliturgične navade in splošne napake na korih je zavzemal največ prostora. Danes pa si Cerkveni Glasbenik delokrog razširja in globlje posega v umetnostno življenje; zato je prav, da se Dom in Svetovi bralci z njim seznanijo.

Zaradi pregleda sem vsebino lista razpredelil v posamezne vrste.

Zgodovino obravnavajo članki: † Ignacij Zupan (spisal dr. Fr. Kimovec; Zupan je bil orgljarski mojster v Kamnigorici); † P. Aleksander Vavpotič (Vinko Vodopivec; P. Vavpotič je bil organist v frančiškanskem samostanu na Kostanjevici v Gorici in učitelj petja v goriški bogoslovnici); † Ravnatelj Fran Gerbič (Stanko Premrl); sem spada poročilo Ob petindvajsetletnici Cecilijinega društva v ljubljanski bogoslovnici (Vinko Lovšin); dalje Kimovčeva ocena lani v Zagrebu izšle Pavlinske pjesmarice iz leta 1644. ter dva potopisa: Cerkvena glasba v hrvatskem Primorju (Premrl) in Pismo iz Poljske (Nikolaj Loboda); nadalje je zgodovinske vrednosti Premrlovo poročilo o V. zvezku Jakob Gallusovih skladb. Manjše, sem spadajoče stvari

so: † Mihael Možina, starosta slovenskih organistov, † Ljudevit Škufca, nekdanji dopisnik Cerkvenega Glasbenika; dalje poročila o cerkvenih zborih, o orgljarški šoli, splošnoglasbene vesti, razne stvari, poročila organistov-vojakov i. t. d.

O glasbeni pedagogiki je Marija Zalar priobčila tri članke: Gojitev cerkvene pesmi v ljudski šoli, Vzgojeslovna črtica, † Glasbeni pedagog Maks Battke. Z istim predmetom se peča Poglavlje k glasbeni izobrazbi. (Ksaver Kozmov.)

Pomenljiva je vrsta razlag in ocen skladb pa koncertov: Dobrodelni koncert v ljubljanski stolnici (Fran Ferjančič); O izvajanju Mozartovega Rekvijema v koncertu Glasbene Matice v Ljubljani (Milan Kalan); O Beethovenovi maši v C-duru (Stanko Premrl) in med dopisi: Iz Kamnika (Fr. Alban Bukovec, cerkveni koncert dne 26. aprila 1917); dalje: Adamič Karel: Cirkveni hymni; Bosiljevac Aleks: Requiem; Stanko Premrl: Cerkvena pesmarica za mladino; Šmarnice (vse od Kimovca); Žganec Vinko: Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja; Ign. Hladnik: Zdrava Marija!, Te Deum; Auctore ignoto saec. XVII: Sacrum Crisiense maius vulgo S. Joannis Evangelistae dictum; P. H. Sattner: Otajstveni Uznik — Evharistični Jetnik (vse od Premrla); dalje: Stanko Premrl: Solnčna pesem od svetega Frančiška (Emil Hochreiter); O Premrlovi »Solnčni pesmi« (Joža Gašperšič); Parsifal (Lucijan Marija Škerjanc.)

Pod naslovom Ljudska pesem v cerkvi nahajamo članka Cerkveno ljudsko petje (Kimovec) in Več skupnega cerkvenega petja (?).

V predal Moderna spadajo članki: Nekaj o moderni glasbi, disonancah in v obrambo modernistov (Milan Kalan), Počela sodobne glasbe, Odpor proti novejši cerkveni glasbi (Kimovec).

Zbirko predpisov o cerkveni glasbi in nje estetiko izpopolnjujeta spis Cerkvenoglasbena liturgika (Fran Ferjančič) in predavanje O cerkveni glasbi (P. H. Sattner).

O orgljah in orgeljski tehniki govore članki: Orglje za presbiterij ljubljanske stolnice; zgoraj omenjena črtica † Ignacij Zupan; Rekvizicija orgelj (Kimovec); dalje spadajo sem ocene novih orgelj in sicer v Špitaliču, v Ródinah, na Dovjem; piše jih Sattner.

Članki in doneski različne vsebine so: Pri spevek k naši glasbeni kritiki (-aa-, filozofija kritike); V tolažbo našim skladateljem (Mihael Arko); Naš Dom in Svet kot glasbeni glasnik; par drugih stvaric in tri pesmi M. Elizabete.

To je vsebina dveh letnikov; bogata je, raznovrstna in zanimiva, pa zelo neenake vrednosti. Imena Kimovec, Premrl, L. M. Škerjanc so znana v Dom in Svetu, Ferjančič je strokovnjak v koralu in liturgiki; tudi drugi člankarji nudijo marsikaj dobrega, toda ne vsi: pri tem pogrešamo količkaj dobrega sloga, pri onem boljše vsebine, širšega obzorja; temu je pa zato tako, ker v list pošiljajo prispevke tudi taki sotrudniki, ki so diletantje bodisi v glasbi bodisi v pisateljevanju; saj ima pri nas večina teh glasoljubcev — tudi organistov — le majhno splošno, oziroma glasbeno izobrazbo. Vendar smo prepričani, da bo živahno delo in podpora starih pa novih moči pomagala listu otresti se tudi teh nedostatkov.

Bolj nemoteno in čisto se upodablja Glasbenikovo stremljenje v Prilogah; tu je od 43 pesmi in zbirk go-

tovo tri četrtine lepih; seveda so to večinoma skladbe znanih umetnikov Foersterja, Sattnerja in drugih; vendar ostane še precej skladb, katerih stvarnikov tako ne poznamo; ti so: Fran Mlinar-Cigale, Klemenčič Josip, Dolinar Anton in Fabiani Ignacij.

Anton Foerster, nekdanji dolgoletni urednik Prilog, je priobčil sedem Pogrebnih pesmi za mešani zbor. Foerster pripada minuli dobi, njegove skladbe niso po naše narejene, po nas le ogrejejo; najlepše v tej zbirki se mi zde 2., 3. in 4. številka. Za solo, mešani zbor in orglje je priredil in priobčil Jan B. Müllerjevo skladbo iz 18. stoletja O Deus, ego amo Te.

P. Hugolin Sattner ima zbirko osem mašnih pesmi za mešani zbor pa dve evharistični pesmi M. Elizabete: Evharistični tron in Jezus, moja sreča (oboje za solo, mešani zbor in orglje). Mašne, razen sedme, evharističnim niso kos v lepoti — kakor da bi stari, že mnogokrat rabljeni teksti bili vzrok tradicionalno gladkemu napol-izražanju. Zato sta pa evharistični toliko lepši; čudovito je razpoloženje v prvi, druga spominja na »Vnebovzetje«.

Stanko Premrl je priobčil vsega skupaj 12 skladb — največ pa najlepših. Njegove pesmi — najsi preproste — so polne duha, navaden izraz je poglobljen, stokrat rabljeni teksti žare v novih, dragocenih okvirjih; noben drugi cerkveni skadatelj nima izraznih sredstev tako v oblasti ali jih s tako finim občutkom ne rabi; tudi težnja po preprostosti narodne pesmi v besedi in melodiji je Premrlova; sad te težnje imenujmo med dvanajstimi posebej ljubko Lepa si, roža Marija. Vredne, da jih imenoma navedemo, so tudi: Razglašenje Gospodovo (mešani zbor in orglje), O grešnik, zdaj odpri srce (mešani zbor), Offertorium in Ascensione Domini (mešani zbor in orglje); prelepa je V sveti noči (bariton solo, moški in mešani zbor in klavir).

Dr. Frančišek Kimovec ima sedem lastnih skladb in en naroden napev »Blagoslovna« harmoniziran. Kimovec je preveč teoretik, njegove skladbe so včasih preumetne in košate, kazi jih semintja senčica šablone; zato niso tako lepe kot Sattnerjeve in Premrlove. Pa če se ne motimo, se Kimovec v tem oziru razvija na bolje. — Rad in fino prireja ljudske ali ponarodele cerkvene napeve; poleg omenjene Blagoslovne se spomnimo na zbirko »Rihar renatus«, ki jo je izdal pred nekaj leti. Izmed sedem omenjenih skladb je najlepša velikonočna: Raduj se, kraljica nebeška!

Po eno skladbo imajo: P. Gregor Zahlfleisch, Emil Hochreiter (lepi Requiem v letniku 1915 je njegov), in Rudolf pl. Weis-Ostborn; Janez Pogačnik ima dve preprosti Blagoslovni in Marija Hladnik eno obhajilno pesem.

Na vrsti so že enkrat imenovani mlajši, oziroma še neznani skladatelji. Fran Mlinar-Cigale je najbolj dozorel; njegove štiri skladbe (imenujem naj dve: Ave Marija s tekstom M. Elizabete in Marija, naše upanje) so občutene in dobro izdelane. Anton Dolinar bi se z njim morda kosal, pa je priobčil samo eno skladbo (S cveticami Te venčamo, moški zbor), ki po globokosti ne dosega Mlinarjevih Marijinih, ker je malo malo presentimentalna, sicer lepo izpeljana. Hromatične in enharmonične finese tankočutno izrablja Josip Klemenčič, v teoriji učenec Premrlor;

njegova skladba z znanim tekstom »Jezusa ljubim, njemu le služim« je na nov način in kaj nežno občutena. (Pri tej in naslednji se mi zdi za skladatelja značilno, da sta pisani za en glas in orglje.) Istotako nežno, le slabo oblikovano je Vabilo; težišča iščemo. Tudi nekatere Fabianijeve skladbe — šest je vseh, za mešani zbor in deloma solo z orgljami — so v obliki pogrešene; pesem O Gospa, o Mati moja — na primer — je prisiljeno zaključena, ko skladatelj prav nazadnje mora modulirati; Pozdrav novemu župniku pa konca še nima ne. Konvencionalne Fabianijeve skladbe niso, kar lepih jih tudi ne moremo imenovati, ker so premalo izrazite. Počakajmo prihodnjih! Saj od vseh štirih nazadnje imenovanih pričakujemo napredka; glavni pogoj: individualno ustvarjanje — izpolnjujejo.

Po vsem tem moremo Prilogam priznati umetniško vrednost in tudi ne dvomimo, da jih bo tudi list došel, ko bo izboljšal svoje člankarske razmere. Prav je torej, da število naročnikov na Cerkveni Glasbenik raste. Izhaja mesečno, med vojno dve do tri številke skupaj; naročnina znaša s priložo vred pet kron, za dijake štiri krone. Uredništvo in upravnništvo je v Ljubljani, Pred škofijo 12, I. nadstropje.

J. Gašperšič.

Koledar Družbe sv. Mohorja v Celovcu za navadno leto 1919. (Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu.)

Vojne razmere so dale Koledarju obliko nekdanjega Koledarčka, kar mu gotovo ne škodi, dasi smo vajeni skozi celo generacijo, da je prekašal glede velikosti druge knjige. Naslovno stran in koledarske liste je po svoje opremil A. Koželj. Dobro bi bilo, če bi pri ilustrativnem delu in ravno pri Koledarju Družba upoštevala tudi druge umetnike. Koželj se je za enkrat že dovolj predstavil naši javnosti: naj bi prišli v prihodnje drugi na vrsto!

Koledar bo letos v obče ugajal: aktualen je skozi in skozi. V. Podgorc je postavil vladiki dr. A. B. Jegliču iskreno pisan spomenik o priliki njegovega dvajsetletnega jubileja višjepastirske službe, ki je prinesla blagoslov našemu narodu. Isti pisatelj je opozoril na »Kmetijsko gospodarstvo v bodočnosti«, kateremu bo treba v Jugoslaviji posvetiti posebno pažnjo. Mohorjeva družba bo v prvi vrsti poklicana, da zareže na globoko s publikacijo strokovnega dela, ki naj se potom nje razširi med ljudstvo in pomore tako do splošnega procvita našega kmetijstva. Strokovno izobraženo ljudstvo bo znalo ceniti potem razne odredbe in se ravnati po njih, ker bo vedelo, da bo korist njegova. — Dr. J. Grafenauer nam je stvarno in jasno predstavil Antona Janežiča, Ivan Dolenec pa našega Kreka poljudno in izčrpno, da bo imel sedaj vsak naš človek jasno sliko duševnega očeta Jugoslavije. Janko Mlakar se je spomnil »Petindvajsetletnice Slovenskega planinskega društva«. Najaktualnejši pa je gotovo dr. V. Šarabonov spis »Svetovni dogodki«, ki je razdeljen v tri dele. V prvem, Avstrija v preteklem polstoletju, obdeluje zelo pregledno njen politični, socialni in gospodarski razvoj. Ob zadnji uri svoje mačehe ga bo ljudstvo bralo in z veseljem preide pod slavalokom deklaracije v Jugoslovanske dežele, katere opisuje pisatelj sicer kratko, a vendar prisrčno z živo

vero v naše Vstajenje, ki je med tem prišlo vse lepše kot smo si ga pred letom mislili. Pogled po svetu je tretji del, v katerem je podan vojni in svetovnopolitični pregled. Spis je naravnost klasičen in mislim, da si Družba zagotovi dr. Šarabona kot stalnega referenta.

Leposlovje je redno zastopano: Neubauer, Meško, Lovrenčič so prispevali liriko, dr. M. D. pa je napisal »povest« Zmote in prevare, ki so pravi vojni nadomestek in bi jih gotovo vsi od srca radi pogrešali, četudi bi bil Koledar za tiskovno polo manjši.

Poleg vsega tega ima Koledar še razno drobnjad, ki bo ljudstvu prav služila. Imenik je močno skrčen in obsega z družbinim »glasnikom« vred komaj poldrugo polo. Tako je prav. Sicer bo v prihodnje najbrže umestno priobčiti spet celoten imenik radi statistike. Mislim pa, da bi bilo nasvetovati, naj bi izšel v posebni brošuri — eventuelno na slabšem papirju, ki naj bi obsegala tudi inserate.

Iz glasnika izvemo, da šteje Družba letos — 90.512 udov! Veseli smo tega in upamo, da doseže prihodnje leto, ko zavlada toliko pričakovani mir in red in bo narodna zavest v svobodni Jugoslaviji neovirana, število udov prvi stotisoč kljub temu, da je članarina povišana na štiri krone, kar je v sedanjih razmerah vendarle malenkostno!

Dr. J. L.

Slovenske večernice za pouk in kratek čas. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 72. zvezek. 1918. Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu.

Šorli, Milčinski in Dornik so zastopani v letošnjih Večernicah. Šorlijev »Krščen denar«, str. 3—83, je povest iz tolminskih grap, koder smo že vajeni srečavati simpatičnega Šorlija. Pokrajina in osebe so začrtane in podane z živo plastiko in ljubeče, tako da čutimo iz vsega diha lokalnega patriotizma, s katerim je šel pisatelj na delo. Pisatelj je ostal zvest tradiciji močnega človeka, ki ga poda v tej povesti v umerjenem realizmu, kateremu je primešane nekoliko romantike, dasi pravi o svojem junaku: »Moj Martin je živel. — In takega sem ga postavil pred vas, kakeršen je bil. Zakaj kaj koristi, da si pisatelj sam izmisli podobo same popolnosti in plemenitosti, ko takih ljudi skoro ni.« (Str. 82.) Facit: ljudstvo bo z veseljem bralo to po Dickensovo zgrajeno zgodbo in prav je, da bomo v prihodnjih Večernicah srečali spet Šorlija! — Milčinski je opozoril na str. 83—91 našega kmeta, kako prebrisani so »Sejmski tatje«. Literarnih ambicij pri tem menda ni imel, dasi bi lahko tudi ta sužet po svoje umetniško obdelal. — Dornikovo »Polje« je hudo mlada črtica o Amerikancih in datira najbrže še iz gimnazijskih klopi.

Dr. J. L.

Drobiž.

Novejše napake slovenskega sloga.

IV. Francoski zloženi stavek. Naše slovnice pravilno uče, da morajo biti posamezni stavki zloženega stavka v nekem razmerju med seboj. V francoskem zloženem stavku pa večkrat ni nobene zveze med njimi.

Take stavke delajo tudi že naši pisatelji. Poiščimo nekaj takih zgledov!

Iv. Cankar: »Takrat sem ga ugledal, ko je stal v veži, majhen in plah, v zakrpani obleki in nerodnih čevljih, oči velike in bleščeče in velik robec v žepu« (Lj. zvon 1909, 137). Pri besedah: oči velike... itd. je stavčna zveza pretrgana. Če nadaljujemo stavek tako, kakor ga je pisatelj začel, bi se glasilo: z velikimi in bleščečimi očmi in z velikim robcem v žepu; ker pa zadnje povedkovo določilo po zmislu ne spada sem, bi bil moral pisatelj izbrati tu drugačno stavčno obliko, n. pr. in imel je velik robec v žepu, ali podobno. Po francoskem načinu (ki je pa zastarel, kakor sploh romanska raba vejic!) je pisatelj z vejico presekav stavek že pri prvem povedkovem določilu: ko je stal v veži, majhen in plah. Nemci in Slovani tu ne rabijo vejice, ker tvorijo te besede (je stal majhen in plah) en stavkov člen, t.j. povedek.

Vl. Levstik: »Mrtvec je ležal z velikimi udi, obraz krvav, vrat kakor prevezan s široko temnordečo ruto, roke krvave in prašene« (Lj. zvon 1909, 230). Iz besed: je ležal... prašen slovničar takoj lahko ugame, da je hotel pisatelj rabiti stavek s povedkovimi določili; zato bi bil moral stavek dosledno takole izpeljati: je ležal s krvavim obrazom (pravilen je pri povedkovem določilu tudi goli roditelj: krvavega obraza), s krvavimi rokami (ali: krvavih rok) in prašen. Dalje pa tako ne gre! Ostali členi, ki jih je vrnil med povedkova določila (z velikimi udi, vrat kakor prevezan itd.), morajo imeti kako drugo stavčno obliko. — Dalje: »Približal se je človek v viseči sivi obleki, skoraj enako dolg (tudi take elipse so francoske, slovenski bi bilo: ki je bil skoraj tako dolg) kakor Jernej, z debelo glavo, slok, lice suho, vse kretnje blagonadejne (to nerodno besedo je vzel pisatelj iz ruščine!) in sposobne, služiti za dokaze dobrega državljanskega prepričanja« (ravno tam, 586). Ti raznovrstni prilastki bi morali imeti več samostojnih stavkov, zato jih ni mogoče zvezati v en monarhični stavek. Poleg tega je po francoskem načinu zveza med stavki pretrgana: slok, lice suho (bolje: v lice suh), vse kretnje blagonadejne in sposobne. — Enako je zveržen naslednji stavek: »Doktor se ni mogel odločiti, kaj se mu vidi bolj znamenito: ali (ona) ali njegova žena, čokata, trebuh prevezan na dvoje, v obleki iz črne volne, z nepopisnim črnim slamnikom in z obrazom« itd. (ravno tam, 586). — Večkrat ni pretrgana samo jezikovna (slovniška) vez, ampak tudi miselna. N. pr.: »Jernej Cepuder je držal roke v žepih, cilindri spredaj in postrani (kaj? držal? ni mogoče, ker pisatelj pravi, da je držal roke v žepih; imel? tudi ta zveza ni prava, ker so s tem odtrgani nadaljnji stavki), redke brke povešene, obraz žalosten in poln kreposti« (403). Zadnja dva člena bi morala imeti samostojen stavek in povedni glagol. Francozi in sploh Romani povedni glagol tako radi izpuščajo, pri nas je pa vprav v glagolu vsa moč! — Še malo! »Edini trezni človek, ki ga je videl v vsem svojem okrožju, je bil učitelj Brglez, šele nedavno prestavljen (slovenščina ne trpi takih elips, bolje: ki je bil šele nedavno prestavljen) v tisti trg iz glavnega mesta... Sedel je inženirju nasproti, kozarec limone«

pred seboj (Peter Klepec, zakaj ti je dal Bog tako moč v glagolu? Zato, da ti je v napotje!), poleg njega gospa Mekindova (spet nedostaje glagola!). Brglez, v turistovski srajci in črnem žaketu, lase nazaj, bujno temno brado v desnici, je strmел v namizni prt, kakor da bi razmišljal o novi tragediji« (404). V zadnjem stavku je tudi besedna porazvrstitev do pičice francoska. — Poglejmo še sestavo tegale stavka: »Gospa Blanka (je) sedela in molčala. Glavo sklonjeno, ustnice v otožnem, vdanem usmevu, pol radosti v črtah pod očmi in pol bridkosti (kako se je mogel vriniti ta stavek v to vrsto!), levico v desni dlani, da sta palec in sredinec vrtela prstan bledozlatega bleska, tenak (bolje: ki je bil tenak) prav kakor Jernej, ki ga je bil bržčas daroval, — tako je poslušala« (515).

Taki francoski stavki poplavlajo nemško in zadnje čase tudi našo in sploh slovansko skladnjo. Še več takega se je zaneslo iz prevodov francoskih del.

Navedimo nekaj francoskih zgledov! Zgorajšnji Cankarjev stavek je po ustroju podoben temule stavku, ki sem ga bral pri Anatolu France-u (La rotisserie, 31. izdaja, Pariz 1899, str. 241): Nous vimes Mosaïde au seuil de sa maison, debout, les bras levés, les mains en forme de griffes avec des ongles crochus itd.; dobesedni prevod: uzrla sva Mozajida na pragu svoje hiše, pokoncu, s povzdignjenimi lahtmi, roke kakor kremplje s krivimi nohtovi itd.

Primerjaj še sledeči Flaubertov stavek: Dès le seuil de la chambre, elle aperçut Virginie étalée sur le dos, les mains jointes, la bouche ouverte, et la tête en arrière sous une croix noire s'inclinant vers elle, entre les rideaux immobiles, moins pâles que sa figure (Flaubert, Trois Contes, Nelsonova izdaja, 63). Župančič je prevel takole: Takoj od praga je uzrla Virginijo, položeno vznak, s sklenjenimi rokami, z odprtimi usti, glavo nazaj pod črnim razpelom (ta del ni slovenski!), ki se je nagibalo proti nji, med nepremičnimi zavesami, manj bledimi od njenega lica (Tri povesti, 1917, 35).

V slovenščini je treba take stavke porazdeliti v primerne odvisne in samostojne stavke, kar je n. pr. storil Župančič v podobnem stavku: Et il me montrait Catherine, sous la porte, les yeux brillants de larmes, échevelée, se tordant les bras, plus belle que jamais et murmurant d'une voix expirante. Župančič je to takole predelal: In pokazal mi je Katarino, ki je stala med vrati, s solzami v očeh; razmršena je bila roke, lepša nego kedaj (boljši bi bil tu samostojen stavek: bila je lepša, ali podobno) in mrmrala z ihtečim glasom (Slovan 1915, 156). Glavna stvar je, da ima slovenski stavek glagol. Dobro je n. pr. prevel Župančič Flaubertov stavek (Trois Contes): Il gisait, continuellement secoué par un catarrhe, avec des cheveux très longs, les paupières enflammées, et au bras une tumeur plus grosse que sa tête (ravnotam, 73). Župančič je stavek razdelil in vstavil glagol: ... (kjer) je ležal v neprestanih prehladih; imel je zelo dolge lase, vnete veke in na laktu tvór, večji od njegove glave (Tri povesti, 40).

Med posameznimi členi ni časih nobene zveze; prim. sledeči Zolin stavek (La Débâcle, Velhagen und Klasings Sammlung, 47): La rue fourmillait d'hommes noirs, petits, l'air sale, avec de grosses têtes vilaines (po črki: Na cesti je gomezelo od črnih ljudi, majhnih, o b r a z z a m a z a n, z debelimi kmetiškimi bučami). V slovenskem stavku se morajo členi lepo skladati; prim. kako je prevel župančič podoben stavek: Je vis qu'elle était brune, l'oeil ardent, et la plus belle du monde: Videl sem, da je rjavolaska, z ž a r e č i m i o č m i itd. (Slovan 1915, 286). Časih je vez med členi le navidezno pretrgana, prim. sledeči Cankarjev stavek: »Ko sem stopil iz veže na ulico, sem ugledal Bennatija skoraj n o s o b n o s« (Lj. zvon 1912, 59). Rečenica je prevedena dobesedno po francoskem: nez à nez, pred nosom; kadar Cankar ni mislil francoski, je n. pr. rekel tik pred licem, n. pr.: Nema slutnja, ki se neslišno plazi v dušo in ni jasna, dokler ne stoji tik pred licem (Podobe iz sanj, 4).

Poglejmo še sledeči stavek Flaubertov (Madame Bovary, Pariz 1909, 36), da vidimo, kako prosto se vežejo posamezni stavki v francoščini: Et alors, sur la grande route qui étendait sans en finir son long ruban de poussière, par les chemins creux où les arbres se courbaient en berceaux, avec le soleil sur ses épaules et l'air du matin à ses narines, le coeur plein des félicités de la nuit, l'esprit tranquille, la chair contente, il (t. j. Charles) s'en allait ruminant son bonheur (Tedaj je po veliki cesti, ki se je vlekla brez konca kakor dolg, prašen trak, po soteskah, kjer so se sklanjala drevesa kakor senčnice, rame obsijane s solncem, z jutranjim zrakom v nosnicah, s srcem polnim blažene noči, z mirno dušo, z zadovoljnim telesom premišljeval svojo srečo).

Dr. A. Breznik.

Ob sklepu letnika moramo naročnikom »Dom in Sveta« to-le povedati: gradiva za zadnjih šest števil (7—12), izšlih kot ena (šesterna) številka, ni uredil pravi, na čelu podpisani urednik, ampak druga roka, ki je v naglici pripravila toliko, da je list sploh pred koncem leta izšel. Cenjeni čitatelji sami vedó, da se od srede julija t. l. vrši največji politični prevrat, kar jih je svet doživel; moči vseh najboljših kulturnih delavcev so s politiko čezinčez zaposlene. V Ljubljani se vrsti seja za sejo, posvet za posvetom, odsek za odsekom. Modrice stojé ob strani in čakajo... Kdaj spet pride njih ura? — Neizmerno trda gre s papirjem, kakršen je potreben za naš list. Niti osminke pole ni bilo mogoče dodati; zato je več rokopisov ostalo v uredniški miznici. »Golobova njiva« Fr. Finžgarja, tiskana na prvem mestu, je iz cikla »Prorokbe zoré«; stavljena je bila že za majnikovo in junijsko št. 5. in 6., a jo je cenzor stare Avstrije črtal. Spet donesek, kakó so nam bila usta zamašena. — Sploh bi bilo danes, ob koncu l. 1918., ko se je svetovno klanje nehalo (dne 11. novembra ob 11. uri dopoldne), zanimivo, pogledati malo nazaj, kakó je »Dom in Svet« v teh štirih letih v prozi in poeziji spremljal te strašne dogodke. Srcé se mi znova krči v žalosti, ko čitam Finžgarjeve slike »Prorokovana« iz začetka l. 1915., ali Cankarjeve »Podobe iz sanj«, ali Velikonjevo »Pismo« (1915) ali Bev-

kovega »Črnega piščanca« ali Lovrenčičeve pesmi izgancev... V duhu vidim, kaj smo v teh štirih letih izgubili... Oči, zaprite se! Spomin, umolkni! — Ali vendar nam hoče srce obenem prekipeti od veselja: saj smo v grudnu tega leta (4. XII.) doživali največji dogodek naše zgodovine: politično zedinjenje troimenega naroda v eni državi SHS. Kako bi mogel »Dom in Svet« v tej radosti molčati? Ko bo letos na Silvestrov večer marsikak čitatelj »Dom in Sveta«, sam samcat bdeč, premišljeval vse te zgodbe zadnjih petih, štirih let, zlasti pa letošnjega, ali ne bi bilo prav, da bi baš v našem listu našel duška svojim burnim čuvstvom? Zakaj ne bi naš list, ki je v »Podobah iz sanj« tako verno, tako zvesto tolmačil vso neizmerno žalost slovenske domovine v času vojne, spet tako zvesto, tako verno, tako veličastno tolmačil veselja naše domovine? Zakaj ne? Ah, tisti, ki je doslej pač najpretnostnejše popisal tisočletno romanje in gáranje celokupnega našega naroda, podaril nam v »Podobah iz sanj« — svojem najzrelejšem delu — ogledalo »dobrot« vojne, nedosežno izrazil vse vnebovpijoče posledice njene: v ubogih kmetskih hišah, v življenju ranjencev in pohabljenec, v svetišču src in duš, tisti, ki bi z najglobljim čuvstvom, z najbolj blestečim slogom, v jeziku, ki mu je kot prvemu mojstru pel, mogel in znal opisati naš Te Deum, ah, tudi on je šel za cvetom našega naroda, za svojimi ljubljenci, šel kot zadnji v tej dolgi procesiji — **IVAN CANKAR**, najodličnejši sotrudnik »Dom in Sveta«, največji pisatelj slovenske moderne, je dokončal svoje trudapolno zemeljsko romanje dne 11. grudna t. l. v Ljubljani. Dne 13. t. m. smo ga spremili k Sv. Križu. Kakor je rajnik v svojih spisih obsegal ves narod, ta narod proletarcev, tako je ob njegovi zadnji poti stal — rekli bi — ves narod. Imel je spreved kakor njegov véliki vzornik Dostojevski nekda v Petrogradu. Šel je ta veliki génij za svojo rodno materjo, ki ji je na premnogi mestih svojih del postavil vekovit spomenik, a druga Matí neutešljivo žaluje za njim. —

Samo pet dni za Ivanom Cankarjem je legel v grob najostrejši, najneizprosniši kritik njegov v »Dom in Svetu« — **monsignor dr. EVGEN LAMPE**, umrl v Ljubljani dne 16. grudna t. l. Smrt ju je združila, ki sta takó različno stališče zavzemala napram umetnosti: Cankar zvest ji do zadnjega dihljeja, dr. Lampe, zapustivši literaturo, nazadnje z vsem veleumom svojim služeč politiki. — Ko je jeseni l. 1900. dr. Frančišek Lampe v cvetu svojih let umrl, je njegov šestindvajsetletni nečak Evgen Lampe (roj. l. 1874. v Metliki) prevzel uredništvo »Dom in Sveta«, katero je (ob souredništvu dr. M. Opeke) ohranil do l. 1913. Popisal je v listu svoje potovanje po Italiji in Londonu; zelo mnogo je njegovih poročil o umetniških razstavah in sodobnih slovstvenih delih. »Dom in Svetu« je bilo v veliko škodo, da mu rajnik ni posvetil vseh svojih velikih zmožnosti. Danes »Dom in Svet« žaluje že za drugim svojim urednikom, ki mu hoče ohraniti trajen, hvaležen spomin.

x.

Popravek. V članku »Doneski k Vodnikovemu življenjepisu« se na str. 184, prvi stolpec, 8. vrsta odzgor glasi pravilno: pohištvo obeh sob in čumnate, ki je bilo prodano.

M. ohraniti

Razpis dveh pisateljskih nagrad.

Podpisano vodstvo Zaveze avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva razpisuje dve pisateljski nagradi

po 500 K in 300 K

za dva najboljša mladinska spisa, ki izideta v IV. in V. zvezku „Jan Legove knjižnice“. — Eno in drugo pripovedno delo mora biti izvirno, primerno za otroško dobo od 12. do 14. leta ter mora obsegati 5 do 6 tiskanih pol (lahko tudi več). Snov bodi vzeta iz slovenske zgodovine, kar pa ni pogo, temveč le želja.

Rokopise je poslati do dne 1. septembra l. 1919. na naslov podpisanega vodstva. Ime pisateljevo mora biti v zaprtem pismu. Geslo na tem pismu in ono na rokopisu se morata enako glasiti.

Rokopise oceni in prizna nagrado Časnikarski in književni odsek Zaveze.

Vodstvo Zaveze avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva,

v Ljubljani, dne 1. avgusta 1918.

L. Jelenc,
predsednik.

V. Rus,
tajnik.

